

**HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLE VE
ÇOCUK EĞİTİMİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı**

Yusuf ÇELİK

Danışman: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

Mayıs 2012

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğrencisi Yusuf ÇELİK tarafından Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN yönetiminde hazırlanan “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aile ve Çocuk Eğitimi” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 09.05.2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Bedri SARICA

Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. Kemal DAŞÇIOĞLU

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 18/05/2012..tarih ve .09/15... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Tarih

01.05.2012

İmza

Yusuf ÇELİK

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmalarım sırasında, kendilerinden ders aldığım bütün hocalarıma; yüksek lisans tezimin hazırlanmasında göstermiş olduğu akademik danışmanlığından ve her türlü desteğinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN'e; bana maddi-manevi her alanda destek olan sevgili eşim Eda ÇELİK'e ve Beylerbeyi İlköğretim Okulu Müdürü Sayın Sedat ANDİÇ'e teşekkür ederim.

ÖZET

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLE VE ÇOCUK EĞİTİMİ

Çelik, Yusuf

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe Eğitimi ABD

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

Mayıs 2012, 98 Sayfa

İlk romanından başlayarak toplumdaki aksaklıkları işleyen Hüseyin Rahmi Gürpınar, bu özelliğini tüm yaşamı boyunca devam ettirdiği romancılığının ana konusu olarak kullanmıştır. O, bu aksaklıkların temelinde yatan neden olarak eğitimsizlik ve aile eksenli problemleri görmektedir.

Hüseyin Rahmi eğitim konusundaki fikirlerini romanlarında işlerken, bunları doğrudan verme yolunu seçmemiştir. Bunun yerine ortaya çıkan durumların nedenlerini daha iyi anlatmak için kahramanlarının mazisine gider, onların eğitimini ve aile içinde yaşadıkları sıkıntıları, anne-babalarının onlara karşı sergiledikleri davranışları anlatır.

Eğitimi yaşadığı çağdaki değişikliklerin üzerinden anlatan yazar, ailelerin çocuklarını yetiştirirken ortaya koydukları davranışları anlatmaktadır. Anne ve babanın bu konudaki rollerine tek tek değinerek konuyu daha da belirginleştirir. Babaların çocuklarının eğitimi konusunda daha pasif davranmalarını, bu konuda asıl yükün annelere kaldığını bu yüzden kadınların iyi bir şekilde eğitilmeleri gerektiğini düşünür.

Çalışmamızda; yazarın eğitim, aile ve çocuk eğitimi ile anne ve babaların bu konularda sergiledikleri tutum ve davranışlar hakkında, satır aralarına serpiştirdiği düşüncelerini ortaya çıkarmaya gayreti içinde olduk.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi, eğitim, aile, çocuk eğitimi, anne, baba

ABSTRACT**FAMILY AND CHILD EDUCATION IN HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'S
NOVELS**

Çelik, Yusuf

M. Sc. Thesis in Department Of Turkish Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

May, 2012, 98 Pages

Starting from his novel, Hüseyin Rahmi Gürpınar indicated social problems in his books. He maintained this feature as main subject all his works. He assumed that main reason of social problems are lack of education and familial trouble.

Hüseyin Rahmi Gürpınar choosed an undirect way rendering his ideas while writing his novels. He indicates education, behaviors and family structures of characters in his novels as explaining theirs past life particularly.

The writer described child training using changes in the era when he lived. He emphasizes behaviors of parents towards their children. The writer indicates the subject referring roles of mother and father individually. He thinks fathers behave more ineffectively when growing children up than mothers. So, the mothers must be well-trained because of heavy task in child training.

As a conclusion; I described Hüseyin Rahmi Gürpınar's ideas about education, family structure and thoughts of parents about child training in my thesis.

Key Words: Hüseyin Rahmi, education, family, children's education, mother, father

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ.....	1
KURAMSAL BİLGİLER VE LİTERATÜR TARAMASI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINARIN HAYATI

1.1. Çocukluğu ve Ailesi	5
1.2. Eğitimi ve Hayatı	5
1.3. Edebi Kişiliği	5
1.4. Eserleri	6
1.4.1. Roman	6
1.4.2. Hikâye	8
1.4.3. Tiyatro	9
1.4.4. Tenkit	9

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLE VE ÇOCUK EĞİTİMİ

2.1. EĞİTİMİN İLK BASAMAĞI: AİLE	10
2.1.1. Aileyi Oluşturan Bireyler	11
2.1.1.1. Anne ile Baba	11
2.1.1.1.1. Anne	12
2.1.1.1.2. Baba	13
2.1.1.2. Çocuk	16
2.1.1.2.1. Hüseyin Rahmi'nin Romanlarındaki Çocuk Karakterler	18
2.1.1.2.1.1. Talihli-Varlıklı Çocuklar	18

2.1.1.2.1.2. Talihsiz Çocuklar	18
2.1.1.2.1.3. Yoksulluk İçinde Kıvrananlar	18
2.1.1.2.1.4. Dilenciler	18
2.1.1.2.1.5. Evlatlık Alınanlar	18
2.1.1.2.1.6. Öksüz ve Yetimler	19
2.1.1.2.1.7. Gayr-i Meşru Doğmuş Olanlar	19
2.1.1.2.1.8. İffetini Kaybedenler	19
2.1.1.2.2. Eğitim Ortamına Göre Çocuklar	19
2.1.1.2.2.1. Evde Özel Hocalar Eşliğinde Eğitim Gören Çocuklar	19
2.1.1.2.2.2. Okulda Eğitim Gören Çocuklar	23
2.1.1.2.2.2.1. Türk Okullarında Eğitim Gören Çocuklar	24
2.1.1.2.2.2.2. Yabancı Okullarda Eğitim Gören Çocuklar	26
2.1.1.2.2.3. Yurtdışında Eğitim Gören Çocuklar	27
2.1.1.2.3. Cinsiyet Özelliklerine Göre Çocuk Eğitimi	28
2.1.1.2.3.1. Kızların Eğitimi	28
2.1.1.2.3.1. Erkeklerin Eğitimi	32
2.1.1.3. Aile İle Yaşayan Diğer Bireyler	33
2.1.1.3.1. Akrabalar	34
2.1.1.3.2. Hizmetçiler	34
2.1.1.3.3. Çocukların Eğitimi ve Bakımıyla İlgilenen Kişiler	34
2.1.1.3.4. Evlâtlıklar (Ahretlikler)	35
2.1.2. Ailenin Yapısı	35
2.1.2.1. Âyine “Şık”	36
2.1.2.2. İffet	37
2.1.2.3. Mutallâka	37
2.1.2.4. Mürebbiye	37
2.1.2.5. Bir Muâdele-i Sevda (Aşk Batağı)	38
2.1.2.6. Metres	38
2.1.2.7. Tesadüf	38

2.1.2.8. Nimetşinas	39
2.1.2.9. Şıpsıvdi	39
2.1.2.10. Kuyruklu Yıldız Altında İzdivaç	40
2.1.2.11. Sevda Peşinde	41
2.1.2.12. Gulyabani	41
2.1.2.13. Cadı	42
2.1.2.14. Hakka Sığındık	42
2.1.2.15. Toraman	42
2.1.2.16. Hayattan Sahifeler	42
2.1.2.17. Son Arzu	43
2.1.2.18. Tebessüm-i Elem	43
2.1.2.19. Cehennemlik	44
2.1.2.20. Efsuncu Baba	44
2.1.2.21. Ben Deli miyim?	44
2.1.2.22. Tutuşmuş Gönüller	45
2.1.2.23. Billur Kalb	45
2.1.2.24. Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?	45
2.1.2.25. Muhabbet Tılsımı	46
2.1.2.26. Mezarından Kalkan Şehit	46
2.1.2.27. Kokotlar Mektebi	47
2.1.2.28. Şeytan İşi	47
2.1.2.29. Utanmaz Adam	47
2.1.2.30. Eşkıya İninde	48
2.1.2.31. Kesikbaş	48
2.1.2.32. Gönül Bir Yeldeğirmenidir, Sevda Öğütür	48
2.1.2.33. Ölüm Bir Kurtuluş mudur?	49
2.1.2.34. Dirilen İskelet	49
2.1.2.35. Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?	49
2.1.2.36. Kaderin Cilvesi (Başımıza Gelenler)	50

2.1.2.37. Deli Filozof	50
2.1.2.38. Can Pazarı	50
2.1.2.39. İnsanlar Önce Maymun muydu?	51
2.1.2.40. Ölüler Yaşıyor mu?	51
2.1.2.41. Namuslu Kokotlar	52
2.1.3. Ailenin Geçimi	52
2.1.4. Ailenin Birliği	53
2.1.5. Ailenin Yaşadığı Kültürel Ortam	55
2.1.6. Ailedeki Bireylerin Eğitimi	56
2.1.7. Ailenin Eğitim Konusundaki Tutumu	57
2.1.8. Ailedeki Olumsuz Durumlar	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLENİN
ÇOCUĞU EĞİTİRKEN SERGİLEDİĞİ DAVRANIŞLAR

3.1. AİLE İÇİ OLUMLU DAVRANIŞLAR	61
3.1.1. Aile Sevgisi	61
3.1.2. Yardımseverlik	63
3.1.3. Merhamet	64
3.1.4. Ahlak	65
3.1.5. Komşuluk İlişkileri	67
3.1.6. Hayatla Mücadele	68
3.1.7. Zekâ	69
3.1.8. Dilin Önemi	70
3.1.9. Övgü	72
3.1.10. Nasihat	74
3.1.11. Çocuğun Sosyalleşmesi	76
3.1.12. Hayvan Sevgisi	78
3.2. AİLE İÇİ OLUMSUZ DAVRANIŞLAR	79
3.2.1. Açlık	79

3.2.2. Azarlama	81
3.2.3. Dayak	82
3.2.4. Korkutma	83
3.2.5. İnatlaşma	85
3.2.6. Mukayese	86
3.2.7. Alay	87
3.2.8. Yalan	88
SONUÇ	90
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	98

GİRİŞ

“Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aile ve Çocuk Eğitimi” başlıklı tezimizde, yazarın romanlarında aile kavramı ve çocuk eğitimi üzerine verdiği fikirler incelenmiştir. Osmanlı toplumunda, çocuk eğitiminin belirli bir düzen içinde yürütülmesi gerektiği düşüncesinin 19. yüzyıldan itibaren etkili olmaya başlamasıyla, dönemin düşünürleri bu konu üzerine fikirler üretmeye başlamışlardır. Hüseyin Rahmi de bu dönemde eser veren birçok yazar gibi eserlerinde çocukların nasıl eğitilmesi gerektiği ile ilgili fikirlerini romanları aracılığıyla okuyucuya ulaştırır. O, romanlarında çocuk eğitimi konusu ile ilgili fikirler sunarken, okuyucularının yanlışlıkları görerek doğruları tercih etmelerini ister.

Hüseyin Rahmi, çocuk eğitimi konusunu sadece çocuk kahramanları üzerinde işlemez. O, roman kahramanlarının çocuklarında aldıkları eğitimi, annelerini, babalarını, ailelerini, yaşadıkları çevreyi, hizmetkârlarını, mürebbiyelerini, aile içi ilişkilerini kısaca onları kuşatan her meseleyi büyük bir titizlikle ele alır. Eğitime dikkat çekmek için kahramanlarının çocukluk anılarını tazelettirir. Böylece çocuk eğitimi konusunda okuyucusunu etkilemeyi başarır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, çağdaşı olan diğer yazarlar gibi topluma yön veren aydın bir insandır. Yaşadığı dönem, Türk toplumunun büyük çalkantılar içinde olduğu ve yeni bir medeniyete geçiş sürecini büyük bir hızla yaşadığını bilmekteyiz. Batı ile sıkı bir ilişkisi olan yazar, oradaki gelişmeleri takip edip, toplumumuzun aydınlanması adına büyük çabalar harcamıştır. Bu çabalar, yeniden ayağa kalkmaya hazırlanan bir toplum olan Türk insanına önemli katkılar sağlamıştır.

Manevi babası olarak kabul ettiği Ahmet Mithat Efendi’nin açtığı popüler roman çığırını, Realist ve Natüralist ölçüler içinde başarıyla yürütmüştür. Altmış sekiz yıllık

yazın hayatını büyük eserler vererek değerlendiren bu büyük şahsiyetin, aile ve çocuk eğitimi üzerine söyledikleri, toplumumuzun gelişmesi adına büyük önem taşımaktadır.

O, aile değerlerini ve bireylerin toplumdaki yerlerini dikkatlice incelemiş Tanzimat, Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vererek edebiyatımıza önemli katkı yaparken, modern bir devlet kurma sürecinde toplumumuzun geçirdiği gelişim evrelerini yakından takip etmiştir. Bu dönemde, toplumumuzun batılılaşma sürecinin en yoğun biçimde hissedildiği bilinmektedir. Toplumdaki kültür farklılaşmasının sancılı bir biçimde hissedildiği bu dört devirde yaşayan yazar, kalemiyle toplumdaki gelişmeleri bir gözlemci titizliğiyle izlemiştir ve okuyucusuna ulaştırmıştır.

Yaşadığı dönemde hâkim olan Fransız edebiyatını çok iyi takip etmiş, eserlerinde teknik olarak uygulamış; fakat olayları ve kahramanlarını kendi toplumundan seçerek yüzde yüz yerli olmayı başarmıştır. Bu özelliği, onun toplumu sosyolojik açıdan incelemesini kaçınılmaz kılmıştır. Onun, yapmış olduğu gözlemlerin toplumun temelini oluşturan aile kurumu hakkında sunacağı fikirler, günümüz çocuk eğitimi hakkında rehberlik etmesinin yanında, aynı zamanda tarihin birer tanığı olarak o döneme ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vererek, yaptığımız incelemenin Hüseyin Rahmi'nin hayatındaki kısa yansımalarını göstermek istedik. Çocukluk dönemi, aile ortamı gibi etkenleri vererek, eserlerini oluştururken bunların etkisini bulmaya çalıştık.

“Aile ve Çocuk Eğitimi” başlığı altında işlediğimiz ikinci bölümde ise; yazarın romanlarında aile yapısı, aileyi oluşturan bireyler, ailenin devamını sağlayabilmesi için taşıdığı özellikler ile çocuk karakterler ve çocuğun eğitimi konusunda dönemin genel anlayışı değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise; Hüseyin Rahmi'nin romanlarından elde ettiğimiz bilgiler topluca ele alınarak, ailenin çocuk eğitiminde takındığı tavırlar çeşitli alt başlıklar altında işlenmiştir.

KURAMSAL BİLGİLER VE LİTERATÜR TARAMASI

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kırk bir romanının değerlendirmeye alınmasıyla, çocuk karakterler ile diğer karakterlerin çocukluklarında yaşadıkları aile ortamı ile bu dönemde aldıkları eğitim üzerine ortaya koyduğu fikirler incelenmiştir. Bunun yanında dönem insanının eğitime bakışının, eğitim kurumlarının niteliklerinin, çocukların eğitiminde cinsiyetin etkisinin romanlara yansımaları ve ailelerin çocukları eğitirken takındıkları davranışlar üzerine değerlendirmeler yapılarak, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aile ve Çocuk Eğitimi" adlı tez yazılmıştır.

Araştırmanın modeli betimseldir. Araştırmanın evreni, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarıdır. Araştırmanın örneklemini ise, "aile ve çocuk eğitimi" unsurları incelenen kırk bir roman oluşturmaktadır. Çalışmamız Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarını içerik bakımından inceleyerek romanlardaki aile yapısı ve çocuk karakterlerin belirlenerek eğitim açısından ele alınması şeklinde olmuştur.

Bu araştırmanın verileri, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanları üzerine yapılan okumalar aracılığı ile toplanmıştır. Romanlar üzerinde edebiyat tarihi, edebiyat eleştirisi ve edebiyat kuramları alanında yapılan okumalara dayalı olarak esere dönük edebi eleştiri uygulanmıştır.

Veri kaynakları olarak Cumhuriyet öncesi ve sonrası Türk insanının eğitimi, aile yapısı, çocuk eğitimi ve eğitim problemlerine ilişkin yapılan literatür çalışmasının dışında ayrıca inceleme kapsamına dahil edilen romanlar ve yazar hakkında yazılan biyografiler, yapılan araştırmalar ve yayınlanan eserler ile yazarın romanları ile ilgili yapılan incelemeler değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmamızı, yazar hakkında yayınlanmış eseri bulunan Prof. Dr. Önder Göçgün ile beraber yapıyor olmamız bu konuda bize en büyük kaynağı sunmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin romanlarını yazdığı dönem düşünülerek günün aile yapısı, eğitim anlayışı vb. etkenler kaynakçada belirtilen diğer eserlerden de incelenerek bu konular etrafında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINARIN HAYATI

1.1. Çocukluğu ve Ailesi

19 Ağustos 1864'te İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Sait Paşa'dır. Annesi ise Safrancılar Kethüdası Hacı Ahmed Efendi'nin torunu ve İbrahim Efendi'nin kızı olan Safranbolulu Ayşe Sıdika Hanım'dır. Üç yaşında iken annesinin ölümü üzerine Girit'te bulunan babasının yanına gönderildi. İlkokula burada başladı. Babası tekrar evlenince altı yaşında İstanbul'a teyzesinin yanına gönderildi. Burada kalabalık bir ortamda yaşamaya başladı.

1.2. Eğitimi ve Hayatı

Girit'e babasının yanına gidince, burada okula başladı. İstanbul'a gönderildikten sonra ilk olarak Yakubağa Mektebi'nde okuyan Hüseyin Rahmi; daha sonra on yaşlarındayken Mahmudiye Rüşdiyesi devam etti. Orayı bitirdikten sonra İdadide öğrenim gördü. 1878'de Mekteb-i Mülkiye'ye girdi. 1880'de hastalık nedeniyle ikinci sınıfta iken okulu bıraktı. Kısa bir süre Adliye Nezareti Ceza Kalemî'nde memur, Ticaret Mahkemesi'nde Azâ Mülazımı olarak çalıştı. 1912'de Heybeliada'ya taşındı. Kütahya milletvekili olduğu 1936-1943 dışında tüm yaşamını Heybeliada'da geçirdi. 8 Mart 1944'te Heybeliada'da yaşamını yitirdi. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

1.3. Edebi Kişiliği

Hüseyin Rahmi daha çocuk iken çevresini gözlemlemeye başladı. Bunlardan, yola çıkarak eserlerini oluşturdu. 1887'de Ahmed Mithad Efendi'nin Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazmaya başladı. Batı uygarlığının yaşantısını taklit ederken gülünç duruma

düşen insanları anlattığı ilk romanı "Şık" aynı yıl bu gazetede tefrika şeklinde yayınlandı. Kendisine asıl ünü kazandıracak ilk ciddi eser budur. Paul Bourget, Paul de Kock, Alfred de Musset gibi Fransız yazarlardan çeviriler yaptı. 1894'te İkdam gazetesine geçerek eserlerini burada vermeye başlamıştır. Kendisine büyük ün sağlayan ilk eseri Mürebbiye, Metres, Tesadüf ve Nimetşinas bu gazetede tefrik edildi. Sansürün Alafranga (1911'de Şıpsavdi adıyla basıldı) romanını yasaklaması üzerine yazarlığı bıraktı. 1908'e kadar suskun kaldı.

İkinci Meşrutiyet döneminde Ahmet Rasim ile birlikte 37 sayı süren Boşboğaz ile Güllâbi adlı mizah dergilerini çıkardı. Sabah ve Vakit gazetelerinde çalıştı. 1912'de Heybeliada'ya taşındı. Kütahya milletvekili olduğu 1936-1943 dışında tüm yaşamını Heybeliada'da geçirdi. 8 Mart 1944'te burada, yaşamını yitirerek, Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi. Eserlerinde 19. yüzyıl sonu ile 20'nci yüzyıl başındaki İstanbul yaşamını gerçekçi bir biçimde yansıttı. 1924'te Son Posta gazetesinde tefrik edilen Ben Deli miyim? romanı ahlaka aykırı bulunarak yargılandı, beraat etti. Anneannesinin yalısında dadılar arasında geçirdiği çocukluk ve gençlik yılları, İstanbul yaşamı ve insanların tüm detaylarıyla öğrenmesini sağladı. Bu sayede, ev kadınlarının çeşitli konulardaki düşüncelerini öğrendi.

Batılı yazarların yanı sıra Türk Halk edebiyatından da yararlandı. Romanı ahlakın aynası olarak gördü. Geniş bir okur kitlesine ulaşabilmek için yalın bir dil kullandı. Çok okunan bir yazar olmasını da bu yalınlığına bağladı. Eserlerinde toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri, kadın-erkek ilişkilerini, din sorunlarını konu aldı. Zeki ve kurnazların, saf ve cahilleri kandırarak işlerini yürüttükleri çarpık bir düzenden kurtulmak için akılcı düşüncenin gelişmesi gerektiğini savundu. Dar sokakları, ahşap evleri, konakları, yalıları ve çarşılarıyla hep İstanbul'u işledi.

Romanlarında, İstanbul'un her kesiminden, sınıfından insana yer verdi: külhanbeyleri, züppeler, fahişeler, hanımefendiler, mahalle kadınları, paşalar, memurlar, beslemeler, imamlar, esnaf. Çevre betimlemeleri üzerinde durmaktansa karakterlerini güçlendirmeyi tercih etti. Bu karakterleri yerel şivelerle konuşturmakta ustalaştı. Emile Zola'nın deneysel roman yöntemini benimsedi ve uyguladı. Ömrünün son otuz yılını Heybeliada'daki köşkünde yazarak geçirdi. En çok ürün veren, okunan ve sevilen yazarlardan biri oldu.

1.4. Eserleri

1.4.1. Roman:

Şık (1889)

İffet (1896)

Mutallâka (1898)

Mürebbiye (1899)

Bir Muadele-i Sevda (1899)

Metres (1900)

Tesadüf (1900)

Şıpsavdi (1911)

Nimetşinas (1911)

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (1912)

Gulyabani (1913)

Cadı (1912)

Sevda Peşinde (1912)

Hayattan Sayfalar (1919)

Hakka Sığındık (1919)

Toraman (1919)

Son Arzu (1922)

Tebessüm-i Elem (1923)

Cehennemlik (1924)

Efsuncu Baba (1924)

Ben Deli miyim (1925)

Tutuşmuş Gönüller (1926)

Billur Kalp (1926)

Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu (1927)

Mezarından Kalkan Şehit (1928)

Kokotlar Mektebi (1928)

Şeytan İşi (1933)

Utanmaz Adam (1934)

Eşkîya İnde (1935)

Kesik Baş (1942)

Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevda Öğütür (1943)

Ölüm Bir Kurtuluş mudur (1954)

Dirilen İskelet (1946)

Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı (1949)

Deli Filozof (1964)

Kaderin Cilvesi (1964)

İnsanlar Maymun muydu (1968)

Can Pazarı (1968) Ölüler Yaşıyor mu (1973)

Namuslu Kokotlar (1973)

1.4.2. Hikâye:

Kadınlar Vaizi (1920)

Namusla Açlık Meselesi (1933)

Katil Bûse (1933)

İki Hödüğün Seyahati (1934)

Tünelden İlk Çıkış (1934) Gönül Ticareti (1939)

Melek Sanmıştım Şeytanı (1943)

Eti Senin Kemiği Benim (1963)

1.4.3. Tiyatro:

Hazan Bülbülü (1916)

Kadın Erkekleşince (1933)

Tokuşan Kafalar (1973)

İki Damla Yaş (1973)

Gülbahar Hanım

1.4.4. Tenkit:

Cadı Çarpıyor (1913)

Şekavet-i Edebiye Tartışmaları (1913)

Sanat ve Edebiyat (Ölümünden sonra H. A. Önelçin derledi, 1972)

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLE VE ÇOCUK EĞİTİMİ

2.1. EĞİTİMİN İLK BASAMAĞI: AİLE

Aile; aynı soydan gelen, toplumun gelenek ve göreneklerine göre birbirine bağlanmış, anne, baba ve çocuklardan oluşmuş, aralarında sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, ekonomik etkinliklerin yer aldığı sosyal bir kurumdur.

Çocukların hayata gözlerini açtığı ilk ortam ailedir. Çocuk, ilk toplumsal davranışları, aile üyeleri ile etkileşim kurarak ve onları model alarak burada öğrenir. Onların ilk öğrenme deneyimlerini yaptıkları aile, toplumun küçük bir şubesi olarak çocuğu hayata hazırlar.

Çocuklar burada sevgiyi, dayanışmayı, ortak bir yaşantı oluşturmayı, kısaca hayatta karşılaşacağı birçok şeyi öğrenir. Ailenin en önemli bireyleri olan anne ile babanın çocuğu yetiştirmede izleyecekleri yol çok önemlidir. Bu yüzden, onların sorumluluk alarak, çocuğu yetiştirmek için uygun bir aile ortamı hazırlaması gerekir.

Aile ortamını etkileyen bazı durumlar vardır. Bunlar; aileyi oluşturan bireyler, ailenin yapısı, geçimi, beraberliği, ailenin kültür ortamının özellikleri, aile üyelerinin eğitim durumu, eğitime bakışı, aile içindeki huzursuzluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki durumların her biri çocuğun aile içinde alacağı eğitimi etkilemektedir.

2.1.1. Aileyi Oluşturan Bireyler

2.1.1.1. Anne ile Baba

Anne ile baba çocuğun eğitimini etkileyen başlıca kişilerdir. Çocuğun birçok ihtiyacının giderilmesinde, onlara büyük görevler düşmektedir. Bu yüzden, ebeveynler, çocuk sahibi olmaya karar verildikleri andan itibaren, çocuğu ilgilendiren her şeyi düşünmek zorundadırlar.

Anne ile baba için, çocuğu iyi yetiştirmenin ilk basamağı, her şeyden önce kendilerinin sorumlu olduğunu bilmeleridir. Çocuk, evde birisi tarafından yönlendirilerek ya da herhangi bir yönlendirmeye gerek kalmadan, birçok davranış kazanır. Onun doğduğu andan itibaren yaşadığı ilk ortam, burası olduğu için onu etkileyebilecek her şey çocuğa uygun hale getirilmez. Bu ortamın iyi hazırlanmasında, öncelikle anne ve baba görevlidir.

İnsanlar, yeni bir şey öğrenirken, kendilerine bir model aramaktadır. Bundan yola çıkarak, ebeveynlerin iyi birer model olması gerektiği sonucuna varırız. Çünkü çocuklar, ilk olarak anne ve babayı model alırlar.

Anne ile baba, çocuklarının model alacağı kişileri seçme konusunda da, onlara yardımcı olmalıdır. Ayrıca çocuklarını etkileyecek kişiler konusunda dikkatli davranmaları gerektiğini de bilmelidirler. Çocuklarının iyi bir birey olmasını isteyen anne ve babalar, onların istedikleri davranışları sergileyen kişilerle bir şekilde iletişim kurmalarını sağlarken, öğrenecekleri olumsuz davranışlara karşı da temkinli davranmalıdırlar. Burada, Hüseyin Rahmi'nin dile getirdiği şu görüş bu konunun önemini vurgulamaktadır:

“Anneleri bu üç çocuğun üzerlerine titrer. Kendi geniş bahçelerinde yapılacak spordan, oyunlardan başka dışarıda rastgele gençlerle ilişki kurmalarına izin vermez. Onlar annelerinin bu emrine itaat ederler.” (Gürpınar, 1973: 14).

Konumuzun daha iyi anlaşılması açısından, aşağıda anne ve babanın sorumluluklarını yazarın düşünceleri etrafında ayrı ayrı ele alacağız.

2.1.1.1.1. Anne

Hüseyin Rahmi'nin annenin (kadının) eğitimi konusunda görüşlerine bakıldığında, büyük ölçüde üstadı Ahmet Midhat Efendi'den etkilenmiş olduğu görülmektedir. Nitekim Prof. Dr. İnci Enginün bununla ilgili olarak:

“Hüseyin Rahmi Gürpınar Ahmet Mithad Efendi'nin yetiştirdiği ve onun yolunda giden bir yazardır. O da önceki yazarlar gibi çocuğunu eğitecek bir anne özlenmiştir.” (Enginün, 2007: 137).

tespitini yaptıktan sonra Şıpsevdi'nin 1327 tarihli baskısında geçen şu ifadeleri aktarır:

“Şimdi bir de evlâdının enzâr-ı haşyet ü hürmeti karşısında bir âlim vâlîde tasavvur ediniz. Çocuğunun derslerini müzakere ediyor. Vatan, vazife, insaniyet, hamiyet, medeniyet, terakki sözlerinin hîn-i telâffuzunda en müessir sadâsı, en nafiz nazarıyla aldığı tavr-ı talîmi düşününüz. Gâh nermin elleriyle yavrucuğunun ipek saçlarını okşayarak, gâh cebin-i safına buseler kondurarak, bağrına bastırarak, tefsiri hamaset ettiği büyük kelimelerde ihtizaz-ı lisânla verdiği iptidâî bu ders-i insâniyeti çocuk bu tesir-i lâtifile hangi mektepte ve hangi hocadan alabilir?... Sonra bu muallim vâlîde piyanonun başına geçer, kendi nazik lâhnını çocuğun sadâ-yı masûmânesine karıştırarak parmakları ucundaki o âletin refâkat-ı nagamâtıyla vatan şarkısını, millî havayı yavrucuğun dikkat ve rikkatini câlip bir sûrette mezayâ-yı güfteyi takdî ederek ruh-nevâz bir âhenkle okur. Bir çocuğun körpe dimağına hatm-i hamâset ü terakki işte böyle atılır.” (Enginün, 2007: 137-138).

Annelerde gördüğü veya hayal ettiği iyi yanları dile getiren Hüseyin Rahmi, onların kötü etkide buldukları çocukları romanlarında resmeder. Nitekim, Utanmaz Adam'ın kahramanı Avnussallah için yapılan şu tespit yazarın bu yönünü göstermektedir:

“Onun kötü yetişmesinde özel mürebbiyelerin değil, açlık karşısında çocuğunu bir şeyler bulmaya sevk eden annesinin davranışları etkilidir. Yalancılıktan başlayarak, dolandırıcılık ve her türlü ahlaksızlığı öğrenen ve belki de toplumda yaygınlaşan bir tipi timsal eder.” (Enginün, 2007: 139).

Bunun yanında çocuklarıyla hiç ilgilenmeyen, kendi geçimiyle uğraşırken çocuklarını başıboş bırakan annelerin de olduğunu şu şekilde anlatır:

“Ananın işinin çokluğundan birer ot yastık gibi oraya buraya bırakılan çocuklar açlıktan ağlarlar, ağlarlar, nihayet yorularak susarlardı. Kız bu açlığa, bu bakımsızlığa dayanamadı. Neresi olduğu belli olmayan yine o geldiği yere gitti. Fakat oğlan ölmüyor, hayatın bütün yokluklarına, acılarına o yaşta dayanıyor, inanılmaz bir inatla yaşıyordu.” (Gürpınar, 1969: 7-8).

Yukarıdaki ifadelerden, annelerin çocukları için birer öğretmen olarak yetiştirilmesi gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Çocuklar, buldukları ortam itibarı ile doğduğu günden başlayarak, gençlik döneminin sonuna kadar annelerinin himayesinde olurlar. Bunun için, dönemin diğer yazarları gibi Hüseyin Rahmi Gürpınar da konuya bu şekilde yaklaşır.

2.1.1.1.2. Baba

Babanın çocuğun eğitimi konusunda, öncelikle eşini eğitmesi gerektiği düşüncesi, o günkü toplum anlayışında önemli yer tutmakta idi. Tabii burada, kadının erkek tarafından eğitilmesi gerektiği düşüncesinin ön plana çıkmasının nedeni, dönemin eğitim kurumlarının toplumun eğitim ihtiyacına tam olarak cevap verememesidir. Bu görüşe göre, dile getirilen ifadeler, babanın (erkeğin) sorumluluğunun ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır:

“Yeterli örgün eğitim kurumlarının bulunmadığı dönemlerde çocukların eğitilmesi ihtiyacı özel derslerle sağlanmıştır. Osmanlı toplumunda bunun gelenekleşmiş olduğunu da söyleyebiliriz. Romanımızda, başlangıçtan itibaren eğitim konusu en geniş şekilde ele alınmıştır. Şemsettin Sami, Namık Kemal, özellikle Ahmet Midhat Efendi medeniyetçilik ideolojisini gerçekleştirecek kişilerin yetiştirilmesi amacıyla, kişilerin eğitimine verdikleri önemi eserlerinde işlemişlerdir. Açıkça belirtmek gerekir ki, bu eğitim şekli önce erkeklerin, çocuklarının annelerini eğitecek şekilde yetiştirilmeleri amacını gütmüştür. Her erkek bildiklerini eşlerine anlatmadır mesajı bu romanlarda verilmiştir. Yazarlar sosyal değişimlerin temel kaynağının ev ve kadın olduğunu bildiklerinden, gelecekteki eşlerini eğitip, yetiştirmeyi ve ondan sonra evlenmeyi düşünmüşlerdir.” (Enginün, 2007: 137)

Hüseyin Rahmi'nin, yukarıda vurgulanan konu ile ilgili olarak söylediği şu sözleri ile babanın eşini seçerek çocuklarının eğitimi ile ilgili en öncelikli görevini yerine getirmeye çalıştığını anlamaktayız:

“Tabiatın bu önüne geçilmez bu denli şiddetle karşı gelmek gerçek namusluluk değildir. Karını iyi seç, iyi idare et, kızlarının, oğullarının eğitimlerine özen göster; keyfine bak.” (Gürpınar, 1974: 22).

Hüseyin Rahmi romanlarında, ilk eğitimini babalarından alan kişileri de kahraman olarak seçmiştir. Bu kişilerin eğitimini üstlenen babalar, konaklarda yaşayan zenginlerdir. İffet romanında İffet'in babası, Cadı romanında ise Şükriye Hanım'ın babası bu özellikleri taşıyan babalardır.

Romancı, çocukların eğitimine özen gösteren, onların duygularını daha iyi anlamak için zaman zaman onlarla oynayan babalar ile ilgili, şu örneği verir:

“Dehri Efendi'nin, o ciddi adamın bazen mizacı o kadar hafiflerdi ki, sofada veya bahçede oynayan çocuklara karışır, onlara beraber saklambaç, köşe kapmacası oynardı. (Gürpınar, 1960: 34).

Romancı, çocuklarıyla ilgilenmeyen, onların sadece anneleri tarafından yetiştirilmesi gerektiğini düşünen, aldırışsız babalardan da bahsetmeyi ihmal etmez. O, bu davranışı hoş karşılanmamakla birlikte; Billur Kalp romanında, çocuklarının anneleri tarafından iyi yetiştirilmediğini söyleyen Semih Atıf'a, karısının şu şekilde karşı çıktığını söyler:

“Hanımefendi, doktorların önünde dilini tutamayarak, kocasının sözlerine karşı köpürdü. Çocukları bozan kötülüklerin evde barkta gözleri olmayıp da hayatı yalnız, düşün isteklerine uygun bir eğlence şeklinde geçirmeye uğraşan, aldırışsız, ahlaksız babalarından geldiğini, pek taşkın deyimlerle ispata uğraştı.”(Gürpınar, 1974: 162).

Çocuklarının eğitimiyle hiçbir şekilde ilgilenmeyen sadece okul masraflarını düşünecek kadar ilgisiz olan bir babayı da şu şekilde anlatır:

“Babası, oğlunun okulda ne öğrendiğini sormadı. Sorsa da alacak cevaba akli yetecek güçte değildi. O, yalnız kitap parasının çokluğundan şikâyet eder, sınıf geçildikçe derslerin yenilenmesini, o yüzden yeni kitap alınmasını hoş karşılamaz, müsriflik sayardı.” (Gürpınar, 1971: 131).

Çağdaş düşünce yapısına sahip olduğunu söyleyen ve yaşamını bu şekilde sürdüren bir babayı ele alan yazar, onun çocuklarına verilecek eğitim konusunda tek karar mercii olduğunu göstermeye çalışır. Bu baba, çocuklarına verilecek klasik dini eğitimi istemez. Çocuklarının zihinlerinin alamayacak kadar karmaşık konuları, zamanı geldiğinde kendi yapacakları araştırmalarla öğrenmeleri gerektiğini söyler. Romancı babanın fikirlerini şu şekilde anlatır:

“ Yine feylesofu dinleyelim:

-Çocuklarıma din öğretmiyorum. Kant'ın dediği gibi, Allah varsa olsa bile, vücudu akılla ispat olunamaz. İspat olunamayan şey üzerine kurulan temelsiz bilgileri hangi uçlarından tutabiliriz. Onun içindir ki, bunları biraz kurcalayınca manasızlıklar, zıtlıklar, çatışmalar sırtır durur. Hiçbir yalanlama sesi çıkarmayan bu sonsuz bilinmezliğin mutlakıyetinden cesaretlenen yalancılar, onun adına uydurmadıkları gülünç masal bırakmadılar. Allah'ın yasak kıldığı yalanın bir günahı olaydı, önce bu yalancıların dilleri tutulurdu.

Yüzyıllardan beri çocuk hikayelerini geride bırakan kaba saba efsaneler... Kendimin inanmadığım bir akideyi çocuklarıma nasıl öğretebilirim. Bu tıpkı çocuğa: - Uslu otur. Yükte umacı var. Çıkarsa şimdi seni yutar, demek gibi bir korku vermeye benzemez mi? Çocuk büyüyüp de yükten umacı çıkmayacağını anladığı gün, yapacağını yapar, artık önüne geçilmez. Din adına bize telkin edilenlerin hep yalan olduğunu anlayınca, yüreklerimizden dine ve dindarlara karşı bir gülümseme kabardı.

Çocuklarım daha ufak iken benden sormuşlardı: - Baba, Allah'ın evi var mıdır? Nerede oturur? Belki benden başka çocuk babaları da bu çeşitten suallerin karşısında kalmışlardır. Yalanın büyük ahlaksızlık olduğunu onlara anlatmaya uğraştığımız halde, Hak Teâlâ hakkında ya bile bile veya bilgisizlikten en küçük çağlarından bu yavrucaklara yanlış bilgi vererek, bu kötülüğü yapmış oluyoruz. Bu ince mesele, pedagojinin en başına geçirilecek ehemmiyettedir.

Birçok terbiye kitaplarında gördüğüm öğütler ise, hiç hoşuma gitmedi. Ahlak, itikat ve gerçek terbiye çekirdeğinin meydana geleceği sırada çocukların kafalarını hurafelerle doldurmayı doğru bulanlardan değilim. Körpe dimağlara çakılan bu taassup çivilerini bazen oradan sökmek güç olacağını düşünmeliyiz. Ne yetiştirmek istiyoruz? Çömez mi, insan mı?

- Çocuğun bu sorduğuna, eski mahalle mektebi hocalarının verecekleri hazır cevabı tekrarlayacak değilim. Fakat ne diyeceğim? Güç mesele. Bizde, hiçbir çocuk babasının böyle bir endişeye düşmüş olmasına ihtimal veremiyorum. Çocuklara, büyüklerin anlayamadıkları Allah'tan söz etmek, körpe dimağlarına sağlam fikir tohumları saçacak yerde, o yaşakileri ahiretin cehennemiyle korkutmak, cennet mükâfatıyla morallendirmek ve sonra onlardan hayatta müspet yararlılıklar beklemek, bir çocuğu olmadık şeylere inandırmak istemek, onu aptallaştırmaya uğraşmak demektir.

Dürüst, pozitif düşünebilmek hususundaki zekâlarını boza boza zavallıları hiçbir şeyi muhakeme edemeyecek bir hale getirmek... Bununla beraber iş, çocuğun bu سوالini büsbütün cevapsız bırakmanın da sakatlıklarını gösterecek bir incelikte idi. Hemen dedim ki: - Çocuğum, bu, bilginlere ait bir iştir. Allah'ın ne olduğunu anlamak için derin bilgiler lazımdır. Büyüyüp de çok şeyler öğrendiğiniz zaman, siz de bu mesele ile uğraşabilirsiniz.” (Gürpınar, 1968: 35-36).

Baba, çocuğunun eğitimi konusunda iyi bir eş seçerek ilk görevini yerine getirmiş olur. Daha sonra, baba, –eğer eğitimi yeterli ise- çocuğuna iyi yetişmesi konusunda yardımcı olmalıdır. O, burada, eğitimi sadece anneye bırakma hatasına düşmeden, çocuklarını yetiştirmede üzerine düşeni yapmalıdır.

2.1.1.2. Çocuk

Ailenin, anne-babadan sonra gelen en önemli üyeleri, çocuklardır. Çocuğun eğitimi konusunda Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın söylediği şu sözler, Hüseyin Rahmi'nin yaşadığı ve eserlerini yazdığı yıllarda toplumdaki genel anlayışı, ifade etmektedir.

“Osmanlı toplumunda bireyin değişen bir dünya ve çevrenin içinde, çevresi ile hesaplaşan bir öge olduğunun bilincine ulaşılması; 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Yani Osmanlı, insanı değişen bir dünyada kendisinin de değişmesi gerektiğini ve bu nedenle de ön planda çocuğun eğitime eğilmek gerektiğini tam olarak 19. yüzyılda anlamıştır. Bu sorun muhafazakârlar kadar, modern İslamcılar, Batıcıları, hemen her görüşe mensup aydınları meşgul etmiştir. Çocuğun eğitime önem verilmesi gerektiğinin farkına varılmasıyla çocuğa yönelik risalelerin yayımlandığı, çocuk dergisi ve gazetelerinin yayın hayatına girdiği gözlenmektedir. 19. yüzyıl; Avrupa'ya kıyasla geç

de olsa Türkiye ‘de bu sorunun anlaşılıp ele alındığı bir dönemdir.’ (Ortaylı, 2001: 108).

Çocuğun ailedeki yeri, üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada:

“Hüseyin Rahmi’nin romanlarında çocuklar, sayı bakımından fazla olmamakla birlikte, özellikleri bakımından büyük önem taşırlar. Zira bunların pek azı dışında; diğerleri, çeşitli sosyal problemleri beraberinde getiren ‘zavallı’ varlıklardır.” (Göçgün, 1993: 553)

dile getirilen bu görüşe katılmakla beraber, Hüseyin Rahmi’nin romanlarında çocukların eğitimini birçok karakter üzerinde işlediğini ve söz konusu kişilerin çocukluk dönemlerinde değişik ortamlarda düzenli-düzensiz aldıkları eğitimin geniş bir şekilde defalarca dile getirildiğini görmekteyiz. Bununla ilgili olarak Prof. Dr. İnci Enginün şu çarpıcı ifadeleri dile getirmektedir:

“Hüseyin Rahmi sayısı çok olan eserlerinde, çocukları hem geleceklerini belirleyen terbiye şekilleri açısından ele almıştır, hem de sokak çocuklarının nasıl istismara maruz kaldıklarını anlatmaktadır. Bu konuda çocuk terbiyesi ve eğitimine çok sert dokunur.” (Enginün,2007: 139).

Hüseyin Rahmi çocukların iyi eğitilmesi gerektiğini düşünür. Bu düşüncesini okura aktarırken, şu şekilde konuşur:

“Bu memlekette çocuk peydahlaması bir marifet değil; büyütmesi yetiştirmesi hüner. Çünkü eğitime çocuklardan değil; analarından, dadılarından, babalarından başlamak gerekiyor. Zengin çocuklarında görülen dengesizlikler yoksul çocuklarına özgü fenalıklardan aşağı kalmıyor.” (Gürpınar, 1974: 162).

Hüseyin Rahmi benimsediği, natüralist görüş etrafında çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili olarak şöyle demek ihtiyacını duyar:

“Koca deli filozof Jan Jacques Rousseau: Çocukları uygarlığın bin türlü okşamalarıyla büyütmeyip doğa dadının ellerine bırakarak yetiştirmenin daha iyi olacağını tanıtlamak için ciltler doldurmakta meğer ne haklı imiş... sıcak fanilalar, yumuşak kumaşlar, kaba döşekler içinde hamam gibi sıcak sobalı odalarda gene soğuktan etkilenerken türlü hastalıklara uğrayan... çeşit çeşit güzel yemeklerle

beslendikleri halde kansızlığa yakalanan zengin çocukları düşündüm.” (Gürpınar, 1973: 65).

Hüseyin Rahmi'nin romanlarında ifadesini bulan, çocuk ve çocuk eğitimi konusundaki görüşlerini, aşağıda gösterdiğimiz alt başlıklarla ele alacağız.

2.1.1.2.1. Hüseyin Rahmi'nin Romanlarındaki Çocuk Karakterler

Hüseyin Rahmi'nin romanlarında çocuklara çok az yer verildiğini yukarıda dile getirmiştik. Bu çocukları Prof. Dr. Önder Göçgün'ün, “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu” adlı çalışmasında kullandığı gruplandırma ile vereceğiz. Burada, romanlardaki çocuk karakterler şu şekilde gruplandırılmıştır:

2.1.1.2.1.1. Talihli-Varlıklı Çocuklar

Bedri (Mutallaka); Nezahat, Nami, Vahib (Mürebbiye); Rıfkı (Metres); Makbule (Tedadüf); Şekip (Nimetşinas); Nesib, Ragibe (Cadı); Kasım, Sebati (Tutuşmuş Gönüller).

2.1.1.2.1.2. Talihsiz Çocuklar

Neval Şarık, Ali Hüsrev (Şıpsevdi); Latife (Cadı); Enver (Hakka Sığındık); Şuayip Efendi'nin torunları (Toraman); Cevri, Unfuvan (Cehennemlik); Mürüvvet Abid'in iki küçük kardeşi (Billur Kalb); Ayşe, Kezban (Eşkuya İnde).

2.1.1.2.1.3. Yoksulluk İçinde Kıvrananlar

Sabri (İffet); Huriye, Nuriye, Mustafa (Hakka Sığındık); Mürüvvet Abid'in iki küçük kardeşi (Billur Kalb); Necip, Şükriye (Utanmaz Adam).

2.1.1.2.1.4. Dilenciler

Çingene çocukları (İffet); Emine (Hakka Sığındık).

2.1.1.2.1.5. Evlatlık Alınanlar

Neriman (Nimetşinas); Ali Bekir (Muhabbet Tılsımı).

2.1.1.2.1.6. Öksüz ve Yetimler

Sabri (İffet); Huriye, Nuriye, Mustafa (Hakka Sığındık); Şuayip Efendi'nin torunları (Toraman); Cevri, Unfuvan (Cehennemlik); Mürüvvet Abid'in iki küçük kardeşi (Billur Kalb); Necip, Şükriye (Utanmaz Adam).

2.1.1.2.1.7. Gayr-i Meşru Doğmuş Olanlar

Cevri, Unfuvan (Cehennemlik); Sahire (Tutuşmuş Gönüller).

2.1.1.2.1.8. İffetini Kaybedenler

Huriye (Hakka Sığındık); Ayşe, Kezban (Eşkıya İnde).

2.1.1.2.2. Eğitim Ortamına Göre Çocuklar

Dönemin özelliklerine bakıldığında, ailelerin yaşadığı ortama ve maddi imkânlarının iyi ya da kötü olmasına göre, çocuklarının eğitim ortamını oluşturdukları görülmektedir. Ailelerin çocuklarının eğitimi için yer belirlemede etkili olan en önemli unsur, maddi imkânlar olmuştur. Bu dönemde, maddi durumu iyi olmayan aileler, mahalle mekteplerini seçerken; varlıklı aileler ise, çocuklarını mürebbiyeler veya özel hocalar tutarak evde eğitmeyi tercih etmişlerdir. Bunun yanında, Hüseyin Rahmi'nin çok az olsa da, bulunduğu yabancı okullarda eğitim ile yurtdışında eğitim konularını da çalışmamıza eklemeyi uygun gördük.

2.1.1.2.2.1. Evde Özel Hocalar Eşliğinde Eğitim Gören Çocuklar

Hüseyin Rahmi'nin bazı romanlarında rastladığımız varlıklı aileler, çocuklarını eğitmek amacıyla özel hocalar tutmuşlardır. Bu eserlerde, Osmanlı toplumunda zengin ailelerin çocuklarını okula göndermeyip, eğitimlerini evde almalarını sağlamaları anlayışının işlendiğini görmekteyiz.

Metres romanında bu konu, olumlu-olumsuz yönleri ile ele alınmıştır. Burada Firuze Hanım, oğlu Hami'yi özel hocalar tutarak eğitir. Çocuğun tam bir serbestlik içinde yetiştirilmesini isteyen anne, burada hata ettiğini anlamayacak kadar akıl dışı hareket etmektedir. Çocuğunun hiçbir şekilde kırılmasını, üzülmesini istemeyen Firuze Hanım, tuttuğu hocalara istekleri doğrultusunda emirler verir. Çocuğun zayıf ve çelimsiz olması, annenin buradaki bahanesi olmaktadır. Yazar, bunu da, şu şekilde dile getirir:

“Ders sırasına oturmadan önce çocuğu doktor dikkatle muayene ederek, o g¼nk¼ sağlık durumuna g¼re ne kadar zaman derse dayanacağını tayin ederek, bu iş için hocaya talimat verecek, tembihte bulunacak. Hami Beyefendi’nin terbiyesine, derslerine çeşitli hocalar tayin olundu. Fakat çocuğun zayıflığı, elimsizliği annesini pek b¼y¼k endişelere d¼ř¼rd¼ę¼nden çocuğa, ¼ęretmenlerinin s¼zlerine uyması değil, hocalara k¼¼k beyin emrine uygun şekilde bir nevi ¼ęretip ¼ęretmek usul¼ icat etmeleri tembih edildi. ocuk hiç sıkıştırılmayacak. İsterse dersine çalışacak, istemezse çalışmayacak. ocuk herhangi bir dilbilgisi kuralını kabul etmezse, ¼ęretmenlerinin b¼t¼n yapması gereken, onun kabul edebileceği bir şekilde kuralı tekrarlamaktır. Fakat k¼¼k bey yine beğenmez, hatta ağlamaya başlarsa, kuralı onun istediği şekildedir diye tasdik etmekten başka çaresi yoktur. Hocaların bir kısmı bu t¼rl¼ ders vermeyi haysiyetlerine uygun bulmayarak ayrılırlar; fakat sonunda Firuze Hanım oğluna aradığı hocaları bulur. Bunlar her akşam yedikleri baklavalar, b¼rekler y¼z¼nden, çocuğun huyuna suyuna gitmeyi uygun bulurlar.” (G¼rpınar, 1965: 34).

Romancı, Hami’nin eğitimi için tutulan Fransızca hocasının da, bu emir ve telkinler karşında takındığı tavrı ise şu s¼zlerle anlatır:

“¼ęrencisinin telaffuzunu, Fransızca fiil çekimlerini d¼zeltmeye kalktıķa, Hami, benim s¼yledięim doğrudur der. Hocası Jan da yanlış s¼ylemektedir, gramer kitabı da yanlış yazılmıştır. Buna ek olarak Hami ¼ęretmene hakaret eder. Buna dayanamayan Fransız’ın: ‘Hadi oradan ahmak, sana hoş g¼r¼nmek için gramerimizi değiştirmemizi mi arzu ediyorsun?’ demesiyle, Hami y¼z¼koyun yatıp ağlamaya başlar. Yalıda herkes telaşlanır. Doktor çağrılır. ¼ęretmen, bu duruma şaşırır: ‘Yalnız ocuk değil, terbiye yok.’ der. Firuze Hanım, hemen ¼ęretmene bir altın saat hediye eder ve l¼tfen s¼z¼n¼z¼ geri alın der. Bir kadının ricasını reddedemeyen Fransız, k¼¼k beye s¼z¼n¼ geri aldığını s¼yler ve kendini bahçeye atar.” (G¼rpınar, 1965: 36-37).

Yukarıdaki olumsuz tavırlara ek olarak, Hami’nin oğlunu eğitmek için gelen m¼rebbiyeyi ocuk terbiyesi ve hocalık konusunda sorguya çektiğini de g¼rmekteyiz:

“İlk geldiği g¼n Hami Bey, Madam Krike’yi hocalık ve ocuk fenlerinden biraz sınamak istedi. Ana ile oğul m¼rebbiyeyi k¼¼k salona aldılar. Madamın terbiyesine verilecek olan Rıfkı Bey çağrıldı, m¼rebbiyesine tanıtıldı.

‘Madam, gösterilen dersleri öğrenmeye hevesli, zeki bir çocuğu bilmek, onu terbiye etmek kolaydır. Fakat bunun aksi olursa, yani çocukta çalışmak isteği bulunmaz, dikkati derse çekilmezse ne yaparsınız?’

‘Mürebbi yahut mürebbiyelerin birinci vazifeleri yetiştirmeye memur edildikleri çocukların zekâ, istidat, yaradılış gibi halleri inceledikten sonra meydana çıkacak duruma göre bir usul tutmaktır.’

‘Bir çocuğun öğrenmeye heves göstermemesi, dersine dikkat etmemesi iki sebepten ileri gelir, birincisi haylazlık, ikincisi ahmaklıktır. Bir çocukta öğrenmek kabiliyeti olup da haylazlık ve tembellik yüzünden çalışmıyorsa ona bu tadı tattırmak için çeşitli çarelere başvurulur. Dikkati derse çekmeye çalışılır. Bu çalışma çok defa boşa çıkmaz. Fakat bu dikkatsizliğe sebep ahmaklık, yani zihin almaması ise, o zaman bu yaradılış eksikliğini tamamlamak işi güçleşir. Bunun için de bazı usullere başvurulur. Fakat iyi bir sonuç elde etmek hemen hemen imkânsız gibidir. Bereket versin ki böyle çocuklara çok az rastlanıyor. Bunun için Lok der ki ‘Böyle dikkat edememek hali bir çocukta rastlanacak eksiklerin en fenasıdır, çünkü bu eksiklik yapılaşa, yaradılışa ait olduğu için düzeltilmesi zordur.’” (Gürpınar, 1965: 48-50).

Hami’nin aldığı eğitim itibariyle, çok az bilgi sahibi olduğu bir konuda mürebbiyeyi sorguya çekmesi ise, gülünç bir duruma neden olmuştur.

Evde eğitim gören diğer bir karakter ise, İffet romanındaki Sabri’dir. Hüseyin Rahmi, Sabri’nin durumunu şu şekilde aktarır:

“İffet çok iyi bir eğitimden geçtiği için ve durumları kötüleştiğinden dolayı, kardeşine öğretmenlik yapar.” (Gürpınar, 1973: 49).

Yalnız Sabri’nin buradaki durumu, Hami Bey ile oğlu Rıfkı Bey’in durumundan farklıdır. Sabri evde eğitimi ablası İffet’ten almaktadır. Okula gitme imkânı bulamayan Sabri, ablasından aldığı Arapça, Fransızca, Farsça, Tarih, Coğrafya, Kitabet ve Hesap dersleri ile kendini yetiştirmeye çalışır

Yazar, İffet’in geçmişi ile ilgili bilgi verirken; babasının varlıklı biri olduğunu bu yüzden kızını eğitmek için özel hocalar tuttuğundan da bahseder. İlk eğitimi de babasından aldığını şu şekilde dile getirir:

“İlk Türkçe okumaya babamdan başladım.” (Gürpınar, 1973: 49).

Mürebbiye’de ise, Dehri Efendi’nin küçük çocukları; Nezahat Hanım ile Vahib Bey’in eğitimi için konağa getirdiği Anjel de evde eğitim veren bir mürebbiyedir. Onunla ilgili yapılan şu tespit, konunun önemini vurgulamaktadır:

“Bilindiği gibi, 19. yüzyıl Osmanlı’sında dönemin paşaları, iyi gelir sahibi aileleri çocuklarına batılı tarzda modern bir eğitim verebilmek için (özellikle yabancı dil eğitimi, güzel sanatlar eğitimi -batılı müzik aletlerini çalabilmek için-) evlerine; genellikle yatılı olmak kaydıyla yabancı uyruklu ‘mürebbiye’ler almaktaydılar. Ancak, bu uygulama zamanla yozlaşarak, bir nevi ‘moda’ akımına dönüşmüş ve ‘sosyal statü’ nün bir göstergesi hâline gelmiştir. Yazarının eleştirel bakışı dolayısıyla âdeta bir ‘sosyal roman’ hüviyeti kazanan *Mürebbiye*’de; kurumsal yapısı bozulan ‘mürebbiyelik’in çok köklü aileleri bile temelden sarstığı, yozlaştırdığı, hatta çökerttiği açıkça anlatılmaktadır.” (Yılmaz, 2008: 241).

Yazar burada, çocukların aldığı eğitim yanında yaşadığı toplumun geleneklerine uygun olarak yetişmesi gerektiğini vurgulamak ister. Evde, eğitimi üstlenecek kişinin yabancı olması; bu konunun, dikkat edilmesi gereken bir duruma dönüşmesine yol açar. Hüseyin Rahmi’nin, çocukların Mürebbiye ile yatırılmasını doğru bulmadığını Dehri Efendi’ye, hitaben dile getirdiği şu sözlerinden anlıyoruz:

“Çocukları mürebbiyeleriyle yatırılmamasında da mühim bir sebep var. Anjel o kadar mutaassıp bir kız değil. Amma neden bilmem? Karyolasının başı ucunda haçı filan var. Çocuklar beraber yatıp kalırsa göre göre Hıristiyan ibadetlerini öğrenirler. Yalı komşumuz efendinin evinde aynı şey olmadı mı? Anneleri bir sabah salibin önünde tapınırken görmedi mi? İşte bu halden korkarak efendi çocukları Mürebbiyenin yanında yatırtmıyor.” (Gürpınar, 160: 55).

Ölüler Yaşıyor mu?’da Veliyüddin Paşa’nın çocukları Orhan, Tufan ile Leman’in eğitimi için köşke getirilen Luiz Şermin’i de burada ele alabiliriz. Yazar, Luiz Şermin’in çocuklar üzerinde ne kadar etkili olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Babalarının hayatında ilköğrenimleri, köşkte bir Fransız mürebbiye ile başlamıştır. Madam Luiz Şermin hala bu aileden ayrılmamış, çocuklar için ikinci bir anne yerine geçmiştir.” (Gürpınar, 1973: 14).

Mürebbiye, artık çocukların annesi yerine geçebilecek kadar etkili olduğu için, çocuklarla ilgili alınan kararlardan birinci derecede sorumlu kişi olmuştur. Onun bu sorumluluğunu ise, şu sözlerden anlıyoruz:

“Mürebbiyenin uygun görmesi üzerine doldurulmuş zengin bir kitaplıkları vardır. Ama kendilerine çok şeyler okutturulmuş olmakla birlikte çocuklar klasik, ciddi bir okul öğrenimi görmemişlerdir.” (Gürpınar, 1973: 14).

Bazı romanlarda ise okula devam etmekle beraber, evde özel hocalardan ders alan bireylere de rastlamaktayız. Böyle bir öğretim şeklinin nedeninin, bu kişilerin anne ya da babasının, çocuğunu aşırı koruma tavrı olduğunu görmekteyiz. Yazar, bu durumu da şu şekilde aktarmaktadır:

“Mekteplere gitti. Özel hocalardan okudu. Dersini isterse ezberler, istemezse ezberlemez. Ona bir şey belletmek için en ufak bir baskıda bulunmak yahut yılbaşında imtihandan çevirmek kimsenin haddi değildi. O, öğrendiği, öğrenemediği derslerden eşit olarak tam numaralar, aferinler alır, her mektepten yaldızlı diplomalarla çıkardı. Ta bebekliğinden beri onun her tutturduğu şey hemen yapılmak, her arzusu yerine getirilmek ta anasından babasından en ufak hizmetlilere kadar bütün konak halkınca birer kutsal görev hükmünde idi.” (Gürpınar, 1969: 108).

2.1.1.2.2. Okulda Eğitim Gören Çocuklar

Aileden sonra okul; çocuğun eğitimini aldığı, sosyalleştiği, toplumla iletişim kurmaya başladığı yerdir. Okula başlayan çocuk, farklı bir ortama girdiği için, burada arkadaş edinmeyi, başka bireylerle uyum içinde yaşamayı ve uyması gereken bir takım kuralları öğrenir. Geleneksel bir toplum olan o günkü Türk toplumuyla ilgili olarak Prof. Dr. İlber Ortaylı şu ifadeleri dile getirmektedir:

“Asıl pedagojik değişimin 19. yüzyılda ortaya çıkışı gözlemlenmekle beraber, bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi çocuğa verilecek ilk eğitim dinidir. Ayrıca onun toplumsal kültüre uyumunu sağlayacak iki davranışın, itaat ve edebin öğretilmesi önemlidir. Her dini topluluk bu eğitimi kendi sağlardı. 19. ve 20. yüzyılların modern veya modernleşen devleti, eğitimi düzenlemeyi; model yurttaşı yaratmak ve tebaayı denetleyip sevk etmek için gerekli görmüştür. Nitekim Osmanlı'nın bu ilk tahsil kurumları bizim edebiyatımızda Ahmed Rasim ve Hüseyin Rahmi'den başlayarak birçok yazarın kaleminde işlenmiş...” (Ortaylı, 2010: 137).

Okulda yapılan eğitim belli bir düzen içinde olmaktadır. Çocuklara hangi bilgilerin verileceği, bunların nasıl öğretilceği kurallara bağlı kalınarak belirlenmektedir. Düzeni sağlamada görevli olan kişiler, bu konuda eğitim almışlardır. Ayrıca çocuklar, okulda kurdukları arkadaşlık ilişkileri sayesinde ilerleyen yıllarda, karışacakları toplum içinde kendilerine gerekli sosyal bir çevrenin temelini de atmış olurlar.

Şimdi de, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında ele aldığı okullar üzerinde duralım.

2.1.1.2.2.2.1. Türk Okullarında Eğitim Gören Çocuklar

Hüseyin Rahmi'nin romanlarındaki Türk okulları, özellikle mahalle mektepleri olarak karşımıza çıkar. Burada, ailelerinin denetimi altında devam eden çocukların aldıkları ilk eğitim, dini eğitimidir. Yazar, Şipsevdi'de bu konuya değinirken, şu şekilde konuşur:

“Yani Mahir, mahalle mektebinde Besmele'yle başladığı öğrenimini ortaokulda tamamlamıştı. Bir kalemde mümeyyiz olmak için ne çocuk kendi ne de babası tahsilin bundan sonrasına lüzum görmemişlerdi.” (Gürpınar, 1971: 131).

Ancak Hüseyin Rahmi romanlarında, mahalle mekteplerinde eğitime gereken önemin verilmediği, okullar için uygun yerler seçilmediği konusunda eleştiri yapar. Bu okullarda çocukların ne kadar olumsuz şartlarda okuduğunu şu şekilde dile getirerek, buradaki düzensizlik ile ilgili görüşünü sağlamlaştırır:

“O soluk benzi, zayıf vücudu ile yedi yaşında rençberliğe başladı. Köyde adına mektep denilen süprüntülüğün ortasında yıkık bir dam vardı orada çocukla birkaç yaprak kâğıdın önünde mırıldanarak sallanırlar, sallanırlar nihayet bir şey öğrenmeden köyün bu akan, kokan en sıkıcı yapısından kaçıp kurtulurlardı. Hoca bile erememişti. Çünkü bir gün şehirden gelen ince yazılı bir mektubu koca sarığı ile kekelemiş, içinde ne olduğunu anlayıp da bir türlü söyleyememişti. Sarıklının sökemediği bir şeyi sarıksızlar nasıl öğrenebilirlerdi? Okumak dünya için değil, öteki dünya içindi. Bunun için her kula nasip olan bir devlet değildi. Ezberden namaz surelerini öğrenmek yeterdi.” (Gürpınar, 1969: 8).

Bu okulların yetersizliğini dile getirenlerden biri de, Feyzullah Efendi'dir. Torunu Nuriyezdan'ın bilgili ve iyi biri olmasını isterken, büsbütün alafranga bir eğitimle yetişmesinden de korkar ve okulların yetersizliğinden şöyle yakınır:

“Memleketimizin mektepleri, her isteği, her ilmi ihtiyacı, gönül doyuracak çoklukta ve biçimde değildir. Çok kez, sınıflardaki günlük bayağı öğretim, kapılarının üzerlerine asılı pohpohlu, iddialı sözlerin tersinedir. Bu aldatıcı parlak büyük sözlerle düzenlenmiş adlara hiç uymayan eski biçimsiz konakların yıkık dökük odalarına kurulmuş düzme okulların ne çeşit öğrenci yetiştirdiklerini Efendi bilmiyor değildi.” (Gürpınar, 1964: 23-24).

Okulların eksikliklerinin yanında, anne ve babaların tutumlarından dolayı da başka olumsuzlukların yaşandığını görmekteyiz. Bu tutumların ortaya çıkmasında, çocukların tüm çabalara rağmen okumadaki isteksizlikleri, okullarda yeterli derecede denetimin olmaması, öğretmenlerin eğitim konusunda yetersiz olması etkili olmaktadır. Çocuklarının okuldaki başarısızlığına çare olarak, çeşitli batıl inançlardan faydalananların, sadece günü kurtarmakla yetindiklerini belirtir. Yazar, bu tutumları sergileyenleri ise, şu şekilde anlatır:

“Bu beylerin içinde Hayati adında bir bey var. Ama nasıl bey? Uçarı bıçkın... Tam tosun... Vaktiyle anası babası seksen okul değiştirmişler. Okumayı pek sökmemiş. Çakı buldukça kundurasını, elbisesini kolayca sökermiş. Fakat heceyi kolayca sökemezmiş.

Çocuğun zihnini açmak için anasıyla babası, Baba Cafer'in türbesine bıraktıkları okkalarla kuru üzümü büyük bir özenle buna yedirirlermiş. İşte böyle kavunla, üzümle, badem şekeriyle zihnine çeşni, lezzet verile verile, çok şükür, biraz sökmüş. Mahalle mektebinden alınmış, rüştiyeye verilmiş. Her akşam eve ya başında fes yok, ya da kundurasının biri eksik. Yüzü gözü tırmık, bere içinde öyle gelirmiş.” (Gürpınar, 1965: 92).

Bu okulların eksikliklerinin çok fazla olması, ilk olarak dini eğitim vermeleri, öğretmenlerin iyi eğitim almamış bulunmaları, yetersiz olmaları ve eğitimlerini gelenekçi anlayışa göre sürdürmelerinden dolayı, burada eğitim görenlere talihsizlik yaşattıkları söylenebilir.

2.1.1.2.2.2. Yabancı Okullarda Eğitim Gören Çocuklar

Yabancı okullarla ilgili eleştiride bulunan Hüseyin Rahmi, Cadı romanında Naşit Nef'i Efendi'nin ağzından, okul inşaatının uzun süredir devam ettiğini, bu inşaat dolayısıyla Robert Kolej'den ve diğer yabancı okullardan şöyle şikâyet eder:

“Robert Kolej yöneticileri de, bu yerin tarihsel ergisinden yararlanarak bir okul yeri ele geçirdikten sonra ilk alışın metrekarelerini yılların sayısına çarparak tepeye yayıldıkça yayılıyor. Bugün o alanda ortaya çıkan yapılar nitelik ve nicelik bakımından çürük, kararmış tahta evlerden kurulan birkaç Rumelihisarı köyüne, değerce üstün bir duruma gelmiştir. İşte buna ‘konket pasifik’ yani barışçı yollarla fetih derler. Bu süre içinde bize, yani bu yurdun sahiplerine ilişkin rüştiyelerin, sultanîyelerin, hemen bütün okulların -Meşrutiyet çocuğu bazı eğitim bakanlarının yenilik sever çabalarıyla- yalnız adları değiştirilmiş; başkaca binalarının birer karış genişlememiş olduğuna şaşalım mı, acıyalım mı? Bu tepedeki okul, bir Türk öğretim yuvası olsaydı mezarlığın önüne iskele yapılmasına Evkaf itiraz eder; Belediye izin vermezdi. Mezarlık yakınına yapılan bu helâ için acaba neler söylenmez, ne lânetler yağdırılmazdı? Bu memlekette üstün ve başarılı yaşamak için Türk'ten başka bir şey olmak gerekiyor. Yurdumuzda Alman, İngiliz, Fransız, Rus üstünlüğü, her şeye söz geçirmesi her gün bizi biraz daha kaplayarak boğuyor. Her birimiz, pek nedenini bilmeyerek bu yabancı uluslardan birinin tarafını tutar, bilgisizce övücüsü olur, dediklerinin yerine gelmesine istekli bulunuruz. Onların ise, pek su götüren iyilikseverlikleri, amaçları, elde etmek istedikleri hemen birbirinin aynıdır.” (Gürpınar, 1976: 77-78).

Buna karşın, romanlardaki bazı kişilerin yabancı okullarda eğitim aldığını görürüz. Mülkiye memurluğundan emekli Kaşif Efendi, kızı Ragıbe'nin; “tahsiline ve terbiyesine” elinden geldiği kadar özenmiş ve onu frenk mekteplerinde okutmuştur. (...) O da gittiği mekteplerde aldığı eğitimle, “modern” bir kadın olmuştur. (Gürpınar, 1973: 111).

Yabancı okullarda eğitim almış diğer bir kahraman, Şükriye Hanım'dır. Hüseyin Rahmi, onu da şu şekilde anlatır:

“Frenk mektebinde okumuş, Türkçe, Fransızca, İngilizce her türlü dilden bilen, yazma, okuma, resim, nakış...” (Gürpınar, 1976: 35).

Yazar, İffet'in yabancı bir okulda eğitim gördüğü ile ilgili söylenen aşağıdaki sözlerin yanında, yatılı olarak kaldığı bir Frenk pansiyonundan da bahseder, orada bir süre eğitim aldığı belirtir:

“Yirmi yaşlarında olağanüstü güzel İffet adında bir kızıyla on, on bir yaşında bir oğlu var. Şakir Efendi, sağlığında kızının eğitim ve öğretimine pek çok önem vermiş; bir Frenk okulunda okutup yazdırmış. Muhteşem; yıldızlı konaklara başka bir parıltı katacak kadar güzel olan İffet'in, o essiz güzelliğin bir sıkıntı kulübesi içinde külhana dikilmiş gülfidanı gibi solup kavrulmasını görmek kadar insanı üzecek bir hal düşünülebilir mi?” (Gürpınar, 1973: 18).

Didon Sıtkı Paşa'nın kızı Banu da, burada ele alınacak diğer bir kahramandır. Romandaki şu ifadelerden, onun yabancı bir okulda eğitim aldığını anlamaktayız:

“Paşa çoktan ölmüş... Frenge çok benzermiş de onun için adını Didon koymuşlar. Bu Banu Hanım'ı, Bebek'in üstündeki Amerikan mektebinde okutmuşlar. Adı Müslüman.. Kaçgöç yok Beyoğlu matmazellerine benziyor. O da babasının kızı... ona da, Didon Hanım denilmeli.” (Gürpınar, 1970: 131).

Yabancı okullarda eğitim gören kişilerle ilgili olmak üzere, Hüseyin Rahmi'nin yukarıda dile getirdiğimiz görüşlerine bakıldığında, genellikle bu gibi eğitim kurumlarından hoşlanmadığını, yabancıların toplumumuzu sömürmek için buralardan yararlandığı düşüncesinde olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında, burada eğitim alan kişilerin toplumumuzun geleneklerine aykırı davranmalarını da eleştirdiğini anlamaktayız.

2.1.1.2.2.3. Yurtdışında Eğitim Gören Çocuklar

Yurtdışında eğitim görenlere örnek olarak vereceğimiz kişi, Şipsevdi romanının merkezi kahramanı Meftun Bey'dir. Eğitim amacıyla gittiği Paris'te yıllarca kalan Meftun, oradan sadece alafrangalığa özenerek dönmüştür. Bununla ilgili olarak dile getirilen şu ifadeden de, Meftun'un yurtdışına gittiğini öğreniyoruz:

“Babası ölünce çocuğun eğitimi işini ve terbiyesini benimseyerek yanına aldı. Öğrenimini tamamlaması için Paris'e gönderdi. Delikanlı, orada ne tahsil etti? Askerlik mi? Hekimlik mi? Hukuk mu? Ticaret mi? Ziraat mı? Sanayi mi? Hayır, bunların hiç biri değil... o bir kolay meslek takip etmek istiyordu. “Armut piş, ağzıma düş”

derecesine kolay ne meslek olabilir? İnsan her ne öğrenmek isterse istesin, bilgi sermayesini bir çalışma karşılığında kazanabilir.” (Gürpınar, 1971: 54).

Daha iyi eğitim görsün diye gönderildiği Paris'ten, sadece alafrangalık adetleriyle gelmesi yazar tarafından, ayrıca eleştirilmektedir. Meftun Bey'in eğitimine gereken önemi vermediğini, iyi bir meslek edinmeyi düşünmediğini, kolay yoldan meslek edinmek istediğini görüyoruz. Fakat böyle bir şey imkânsızdır.

2.1.1.2.3. Cinsiyet Özelliklerine Göre Çocuk Eğitimi

Çocuğun, kız veya erkek olması, eğitimi konusunda takınılacak durumu belirler. Erkek çocukların eğitimi konusunda, daha cesur davranan aileler, kız çocukların eğitimi konusunda bu cesareti göstermemektedir. Hüseyin Rahmi, eserlerinin çoğu yerinde, eğitim ile ilgili fikirlerini verirken; kız ve erkek çocuklarının da eğitimi üzerinde durmaktadır. Romanlarında, -özellikle kahramanların anılarını tazelediği kısımlarda- bunun ilgili birçok düşüncesini de dile getirir. Onun dünyasında, erkek çocukların olduğu kadar, kız çocuklarının da eğitimi önemlidir.

2.1.1.2.3.1. Kızların Eğitimi

İncelediğimiz eserlerde, toplumdaki aksaklıklardan çokça bahsedilmektedir. Yazar, bu aksaklıklara değinirken; kadınların eğitimi ile bunun sonucunda yaptıkları tercihleri ve eğitimin buradaki etkisini ustalıkla işler. O, kahramanlarının hayattaki tercihlerini, zorlanmalarını ve değişik durumlarda takındıkları tavırlarını daha etkili hale getirmeye çalışırken, geçmişte aldıkları eğitimi de vermeyi ihmal etmez. Hüseyin Rahmi, bu yönüyle o günkü toplumda kız çocuklarının eğitimi ile ilgili genel anlayışı bize sunmaktadır.

Çocukluğunda annesini kaybettiği için, teyzesinin konağında büyüyen Hüseyin Rahmi, burada kadınların çok olduğu bir ortamda, onların üzerinde iyi gözlemler yapmıştır. Kadınların daha yaşamlarının en başında, yani çocukluklarında iyi bir şekilde eğilmesi gerektiğini bu gözlemlerinden yola çıkarak ifade etme gereği duymuştur. Belki de, daha sonra yazdığı eserlerde kadınlara çokça yer vermesi bundandır. Bu konu hakkında Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın dile getirdiği aşağıdaki sözler, yazarın neden kadınların eğitimine dikkat çekmek istediğini açıklamaktadır:

“Hüseyin Rahmi’ye bakınız; kadınları daha fazla tanır ve gerçekten kenar mahalle kadınının bütün lisanını, bütün çevresini ustalıkla işler. Ama burada erkek yoktur. Çünkü Hüseyin Rahmi’nin gözlemleri aslında oturduğu yerde edinilmiştir. Evine bohçacı, dellal, mahalle kadınları gelip gider. Mesela bu tiplerden birinin Müberra Hanım olduğunu rahmetli Ercüment Siyavuşoğlu’ndan dinledim. Heybeliada’ya Hüseyin Rahmi’ye giden Müberra Hanım, bütün yıl içinde başka konak ve evleri de gezen, canlı İstanbul haber bülteni ve folklor abidesi olduğu şüphesiz bir İstanbul hatunu... Dolayısıyla kadınlarla iyi diyalog kuran yazar, İstanbul’un her sınıf kadınına da iyi çiziyor; onların dilini ve çevresini verebiliyor. Ama o, dahi iki kompartımanı bir araya getiremiyor; çünkü hakiki Türk hayatında da geçmişte iki kompartıman bir arada değildi.” (Ortaylı, 2010: 162).

Hüseyin Rahmi’nin romanlarında kız çocuklarının da, erkek çocuklar gibi eğitim almaları gerektiği konusunda birçok fikir sunulmuştur. Dönemin eğitim anlayışına paralel olarak dile getirilen şu sözler, Gürpınar’ın neden bu konuya dikkatleri çekmek istediğini anlatmaktadır:

“Tanzimat döneminde eğitim kurumları Sıbyan ve Enderun mektepleriyle medreselerden ibaretti. Kadınlar, sadece Sıbyan mekteplerinden yararlanabilmekteydi. Özel ders alan zenginlerin veya idarecilerin kızları dışında Türk kadınına daha fazla eğitim imkanı tanınmıyordu.” (Kurnaz, 1990: 11).

Kızların sürekli ailelerinin sıkı kontrolünde eğitim görmeleri ve okula gidip gelirken takip edilmeleri konusunu işleyen Gürpınar; kızların daha çok korunması gerektiği görüşünün hâkim olmasından kaynaklanan davranışların, eğitimi olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Bununla ilgili olarak, Aynınur Hanım’a sitem dolu şu sözleri söyletmektedir:

“İhtiyar lalam da derhal bizi izlemeye başladı. Annem mektebe her gidiş gelişimde vazifesinde kıdemli bir gümrük arayıcısı dikkatiyle çantamı açar, en ufak kâğıt parçasına kadar her şeyi muayene eder, sayfa aralarını bile arardı. Fakat ne aradığını bilmezdim. Koynum ve ceplerim de daima böyle şiddetli bir aramaya tabiydi.” (Gürpınar, 1972: 107).

Aynı durumu, Son Arzu romanında da görmekteyiz. Nuriyezdân'ın dedesi Feyzullah Efendi, torununun eğitimini çok titiz bir şekilde takip etmektedir. Torununun eğitimiyle ilgili düşüncelerini ve kaygılarını dile getirirken şöyle konuşmaktadır:

“Kız, öğrenim çağına gelince, zavallı büyükbaba, kaçınılmaz, önemli bir mesele karşısında bulundu. Çocuk, kızlar için açılmış birkaç okuldan birine gidecekti.” (Gürpınar, 1964: 23).

Aynı yerin devamında ise, ailelerin kaygılarını dile getiren Hüseyin Rahmi şu şekilde konuşur:

“Buralarda bilgiden çok, kadınlık terbiyesine uymayacak şeyler öğrenmesinden korkuyordu. Feyzullah Efendi, Türklüğüne aşırı bir duygu ile bağlı bulunanlardandı. Nuruyezdân'ı bilgisiz bırakmak istemiyor; fakat büsbütün alafranga bir eğitimle yetiştirmekten de korkuyordu.” (Gürpınar, 1964: 23).

Feyzullah Efendi'nin torununu her türlü kötülükten(!) koruma isteği içinde olduğunu; çevrenin ise, bu kötülükleri barındırdığını, bunun için dikkatli olunması gerektiğini de şu sözlerle dile getirilmektedir:

“Okuldan evlerine dönmek için Kalpakçılarbaşı'ndan geçen yeldirmeleri, başörtülü, yetişme çağındaki kızları; kimi kez gözleri yaşlı, göğüsleri ahlî sevda vurgunlarının izlediklerini görmüştü. Feyzullah Efendi, torununun sevgi mektubu yazan kızlardan olmasını istemezdi; hele bunu, kendisinin okula göndererek öğretilmiş olmasından korkardı. Mektup yazılacağı herhangi bir öğrenim ile de olabilirdi. İmla ve kuruluş bakımından yanlışsız dört satırı bir araya getiremeyen kızların, birkaç delikanlıyı birbirine düşürerek ne büyük kepezeliklere, ne kötü olaylara sebep olduklarını işitmişti. Bir kızın eline kalem vermezden önce, onu tehlikelerden, kötülük ocaklarından koruyacak derecede ahlakça güçlendirmek gerekti. Bu nasıl olabilirdi? Kızlara vergi bu yatkinlikleri kötüye kullanarak birçok suçsuzları berbat eden oğlanlar da yok muydu? Bu evrende, kötüye kullanınca hangi yararlı zararlı olmazdı.” (Gürpınar, 1964: 23).

Toplumun kızların eğitime bakışını bizlere aktaran yazar, yine Feyzullah Efendi'nin düşüncelerini:

“Kızlar, çağımız erkeklerinin evlenme ülkülerine göre eğitileceklerdi. Şimdiki gençler, okuma yazma hamhalat bir kızla hayatlarını birleştirmeyi küçüklük sayıyorlardı. Kızın mutluluğu için çağın gidişine uymak zorunluydu.” (Gürpınar, 1964: 24).

şeklinde anlatır.

Torununun okul çantasına karışan, evden tek başına çıkmasına izin vermeyen, okuyacağı kitaplara kadar hemen hemen her şeyini belirleyen bir kimse olan Feyzullah Efendi'nin, bu davranışları birçok olumsuzluğa yol açar. Nuriyezdan'ın okula başlar başlamaz özgür olma hissinden dolayı, değişmesine neden olur. Bu düşünceleri ile torununu eğitmek isteyen dede, Nuriyezdan okula başladıktan sonra:

“Aşırılıktan, pek geri düşüncelerden kaçınarak, torununu birkaç okulda okuttu. Lalasız, dadısız evden bir karış ayırmazdı. Çocuğun okul çantasını sık sık karıştırır, ders dışında okuyacağı kitapları kendi seçerdi. Ona ahlak ve “Nasihât-ül Hukema” (Bilgelerin Öğütleri) okutmaya uğraşırdı.” (Gürpınar, 1964: 24).

belirtilen davranışları sergiler.

Hüseyin Rahmi, tamamen bir serbestlik içinde yetişen kızların kendi arzularıyla aldıkları eğitimden dolayı, istenmeyen davranışlar sergilediğini de dile getirir. Bu kişilerin, zamanın gidişinden etkilendiğini düşünen yazar, Tutuşmuş Gönüller romanında görüşlerini şu şekilde dile getirir:

“Paşa, bu son turfanda çalışmalarını dışarıya harcadığından ve işlerini düzenlemeye vakit bulamıyor gibiydi. Kızı Lemiye bakımsız ve kendi delice isteklerinin uzaylarında uçan bir kırlangıç gibi başıboş yetişti. Birkaç okula girdi, çıktı. Birçok ders okudu. Güya kadınlığa en gerekli hünerlerini öğrendi. Okullarda sıkça değişen ve ne temel üzerine kurulduğu bilinmeyen programları izledi. Memlekette kopan ‘Meşrutiyet’ anarşisinin öğretime ve eğitime kadar soktuğu usulsüzlük, saygısızlık, aldırışsızlık ve savsaklama içinde büyüdü. O, her şeyden önce çağının mizacına göre büyüttüğü bir kız oldu. Çevrede örnekler bozulmuş, iyi örnekler kalmamıştı. Üzümün üzümüne bakarak kararması gibi okulda birkaç ahaksız kız ile düşe kalka onlara benzedi. Ahaksızlığın, iş ve eylem halindeki örnekleri her yerde gözleri dolduruyor; fakat ahlakın gelişip olgunlaşmasını gösterir güzel bir örnek görülüyordu. Bunun kitaplarda da açık ve kesin bir tanımına bile rastlanmıyordu.” (Gürpınar, 1974: 37-38).

Kızlar, ileride eşi olacakları erkekler kadar şanslı bir şekilde eğitim görmemiş olmalarına rağmen; Hüseyin Rahmi, onların başarılarını övmeyi unutmaz. Ailelerinin baskılarına rağmen aldıkları eğitimi en iyi şekilde alan, ahlâklı, namuslu ve hayatla mücadele eden kızlar onun için birer kahraman olmuştur.

2.1.1.2.3.2. Erkeklerin Eğitimi

Osmanlı toplumunda erkekler, diğer tüm konularda olduğu gibi, eğitim konusunda da kızlardan şanslı olmuşlardır. Adeta onlar için tüm imkânlar seferber edilmiş, hiçbir masraftan kaçınılmayarak eğitim almaları ve yetişmeleri sağlanmıştır.

Kızların, namus ve günah gibi nedenlerden belli bir yaştan sonra eve kapatıldığını; ancak erkeklerin özgür bir şekilde istedikleri gibi yaşadıklarını görmekteyiz. Hüseyin Rahmi eserlerinde, erkeklerin eğitiminde anne ve babaların tutumları üzerinde çokça durmuştur. Metres romanında Hami Bey'in eğitiminde annesi Firuze Hanım'ın davranışları, serbestliğin olduğu son nokta olarak karşımıza çıkar. Burayı, yukarıda "Evde Özel Hocalar Eşliğinde Eğitim Gören Çocuklar" başlığı altında örneklendirdiğimiz için, buraya almadık. Ancak, tam da Hami'nin eğitimine benzer olan şu örnek de konunun anlaşılması için yeterli olacaktır:

"Hasan Ferruh Efendi eski vezirlerden büyük bir nüfuz ve serveti bulunan bir kimsenin tek, sevgili oğlu idi. Kızları da vardı; fakat babalık kalbinde bu evladın erdiği yüksek sevgi derecesine kızlar çıkamazlardı. Mahdum bey, çocukluğunda şöyle böyle bir dikkat ve zahmet içinde ciddi olmayan, kısa bir tahsil gördü. İki tarafında birer lala, sırma haşalı at üstünde Valide Rüştüyesine gitti. 'Çocuk hiç sıkılmasın, istediği kadar okusun' diye hususi emirlerle hocasına haber haber üstüne gönderilirdi. Çocuk hocalardan değil, hocalar çocuktan korkarlardı. (Gürpınar, 1973: 12).

Romanlarda, serbest şekilde eğitim gören erkeklerin bazılarının, başlarına gelebilecek duygusal problemleri çözmek için aldıkları eğitimden yararlanma isteklerinin, onları hayal kırıklığına uğrattığını görmekteyiz. Her şeyi uygulayarak öğrenen bu kişiler, içinde buldukları durumlarda duygusal deneyimleri olmadığı için, sıkıntı yaşayabilirler. Yazar, bu konuyu çocuklarını bu şekilde eğiten babalar üzerinden şu şekilde örneklendirir:

"Çelebi, babasının serbest terbiyesi altında tabii büyümüş bir çocuktur. Tabii bulduğu heveslerle savaşımaya pek alışmamıştır. Babasından gördüğü dersler

kitaplardan değil, pratik hayat üzerinden alınmış bazı uyarılardan başka bir şey değildir. Şuurca tam olgunluğunu bulmuş medeni bir kanuna ihtiyaç yoktur. İnsanlığın vereceği son terbiye ideali budur. Düşünülebilecek yüksek kanunların hepsinden daha terbiyeli olmak.” (Gürpınar, 1969: 77-78).

Buradan da anlaşıldığı gibi, erkeklerin kız çocuklarından üstün tutulduğunu görmekteyiz. Burada, yazarın özellikle eleştirdiği konulardan biri de, ileride toplumda etkili olan erkeklerin yanlış yetiştirilmesi konusudur. Çünkü, romanların devamında anladığımız; bu şekilde eğitim gören kişilerin tam bir sorumsuzluk içinde yaşadıkları ve çevresindeki insanlarla iyi bir iletişim kuramadıkları gerçeğidir.

Çocuklarını baskıcı bir anlayışla yetiştiren ebeveynlere örnek olarak, Dehri Efendi’yi verebiliriz. Efendi’nin oğlu Şemi, yukarıda bahsedilen diğer erkekler gibi şanslı değildir. O, babasının; eğitilmeyen çocukların eğitmenin tek yolu olarak dayak cezasını seçmesinden dolayı, talihsiz bir duruma düşer.

Romancının, eserlerinde işlediği erkekler, kızlara göre şanslı olmalarına karşılık bu şans, ileriki yaşamlarına aktaramamışlardır. Bu durum, toplumun gelişmesi açısından bir talihsizlik olarak ele alınabilir. Zenginliklerini oğullarının eğitimi için kullanan aileler ise, aşırı koruma tavrı sergileyerek bu durumun oğullarının felaketi olmasına neden olmuşlardır.

2.1.1.3. Aile İle Yaşayan Diğer Bireyler

Türk toplum yapısına bakıldığında; bazen, aile içinde anne, baba ve çocuklar dışında, başkalarının da onlarla aynı ortamda yaşadığı görülmektedir. Genellikle bu kişi ya da kişiler, ailenin akrabaları olmaktadır. Hüseyin Rahmi’nin romanlarında ise, karşımıza bunlara ek olarak –o günkü toplumda çok yaygın olan- hizmetçi, dadı, mürebbiye gibi kişiler de yer almaktadır. Aile içindeki herkes gibi, bu kişiler de çocuğun eğitimi üzerinde etkili olmaktadır. Burada ele alınacak kişilerle ilgili olarak, dile getirilen şu sözler konumuzun önemini vurgulamaktadır:

“Eserlerde, evin asıl halkı dışında iki tipte şahıs kadrosu görülüyor. Birincisi mürebbiyeler ve az çok eğitilmiş insanlar; diğeri de hizmetçiler ve zenci kalfalar. Mürebbiye ve yardımcıları, okuldan ya da aileden, bir şekilde eğitilmiş olarak karşımıza çıkarken; hizmetçi ve dadı-kalfalar, eğitimsiz, hatta cahil olarak görülmektedir. Daha

önce bahsedilen ahlaki özellikte olduğu gibi, toplum içindeki durumlarında da eğitimsizliklerinin izleri vardır.” (Güzelce, 2006: 110).

Yukarıda bahsettiğimiz kişileri, romanlarda geçtiği şekilde gruplandıracağız.

2.1.1.3.1.Akrabalar

Mürebbiye’de, evde yaşayan akrabalar; Amca Bey ile Dehri Efendi’nin damadı Sadri Bey’dir. Bu kişiler, genellikle Anjel ile yaşadıkları olaylar çerçevesinde konu edilirler.

Metres romanında ise, Şadi Efendi’nin yeğeni Revai Bey, dayısı öldükten sonra yengesinin yanında yaşamaya devam eder. Sadece kendisini düşünen, dayısının servetinden geçinen, hiçbir işte tutunmayan bir tiptir.

2.1.1.3.2.Hizmetçiler

Konaklarda hizmetleri gören kişileri, hizmetçiler olarak ele alabiliriz. Bu kişiler, romanlarda çok az etkili kimseler olmakla beraber; bazı romanlarda da, asli kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Romanlardaki hizmetçiler:

Eda Hanım, Tosun Ağa (Mürebbiye), Meryem Dudu ile Nedime (Metres), Hayriye Hanım ile kızı Neriman (Nimetşinas), Eleni, Zarafet (Şıpsevdi), Muhsine Hanım, Hasan Efendi (Gulyabani) romanlarda karşımıza çıkan başlıca kişilerdir.

Bu kişilerden Nimetşinas’ta karşımıza çıkan Neriman ile Gulyabani’deki Muhsine Hanım romanlardaki önemli karakterler olma özelliği taşımaktadırlar.

2.1.1.3.3.Çocukların Eğitimi ve Bakımıyla İlgilenen Kişiler

Çocukların eğitilmesi için tutulan mürebbiyeler ile dadılar, bu grupta ele alınacaktır. Bunları, şu şekilde sıralayabiliriz:

Madam Luiz Şermin (Ölümler Yaşıyor Mu?), Anjel (Mürebbiye), Özel Hocalar (Metres).

Ölümler Yaşıyor mu? romanında, evde yaşayıp çocukların eğitimi ile ilgilenen Madam Luiz Şermin’i görmekteyiz. Luiz Şermin, çocukların üzerinde çok etkili olmuştur. Hatta onlara ikinci bir anne kadar yakın olmuş, olağanüstü varlıklarla ilgilenmelerinde kendilerine öncülük etmiştir.

Anjel ile Metres'teki hocalar da, çocukların eğitimi ile ilgilenen kişilerdir. Anjel, Mürebbiye'de merkezi kahraman olarak karşımıza çıkarken; Metres romanındaki hocalar ise sadece Hami Bey ile oğlu Rıfki'yı eğitirken, yaşanan olayların içinde işlenir.

2.1.1.3.4. Evlâtlıklar (Ahretlikler)

Bazı romanlarda, evlâtlık alınan kişilerin de olduğunu görmekteyiz. Hüseyin Rahmi bu kişileri, ya evin hizmetlerinde kullanılan, ya da evin çocuğu olarak yetiştirilen bireyler şeklinde ele almıştır. Bu kişiler şunlardır:

Neriman (Nimetşinas), Ali Bekir (Muhabbet Tılsımı), Şemsi Bey (Cehennemlik), Nâsıra (Dirilen İskelet).

Bu kişilerden Neriman ile Ali Bekir, romanlarında başkahramandır. Diğerleri ise, bu özelliği taşımamakla birlikte, olayların içinde geniş yer tutmaktadırlar.

2.1.2. Ailenin Yapısı

Ailenin yapısı, çocuğun nasıl bir aile içinde yetiştiği hakkında bilgi edinmek için öncelikle incelenmesi gereken bir konudur. Hüseyin Rahmi'nin romanlarında, genellikle üç kuşağın bir arada yaşadığı, kalabalık aileler görmekteyiz. Aile üyelerinin yanında gördüğümüz uşak, hizmetçi ve kâhyalar ile ailenin akrabaları da bazen bu kalabalığa katılmaktadır. Bu durumda, çocuğun eğitimi üzerinde sadece anne ve babanın değil, birçok kişinin etkili olduğu görüşü ortaya atılabilir.

Burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, Hüseyin Rahmi'nin romanlarının çoğunda, mekân olarak seçtiği konaklardır. Bu durum, "Konak Kültürü" (Doğan, 2001: 125) olarak ifade edilmektedir. "Konak Kültürü" hakkında biraz bilgi verilmeden, konunun tam anlamıyla anlaşılması zor olacaktır. Bunun için, çalışmamızın bu kısmında bu konuya değineceğiz.

Batılılaşmanın hızlı bir biçimde toplumda etkisini göstermeye başladığı dönemde, konaklar bu etkinin daha çok hissedildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Konaklar, Osmanlı toplumunda üst düzey görevlerde bulunmuş kişilerin yaşadığı yerlerdir. Bu kişilerin yaşam biçimleri, batılılaşmanın daha hızlı benimsenmesinin sebebi olarak gösterilebilir.

Hüseyin Rahmi romanlarında, konaklardaki hayatları yazdığından dolayı kalabalık aileler karşımıza çıkmaktadır. Kapalı bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumu içinde, günün yaşantı biçiminin çok üzerinde olan ilişkilerin de romanlarda yer almasının nedeni de budur. Bununla ilgili olarak yazılan şu sözler, konak kültürünün önemini ortaya koymaktadır:

“Konak kültüründen ve bu kültürün kadın ve erkek üzerindeki etkilerinden söz etmek gerekir. Batıya ve batılılaşmaya açık birer kültür çevresi olan konaklar bu işlevleriyle geleneksel aileyi aşan çok özel örneklerdir. Üst düzeyde idari ve askeri kişilerin ulema sınıfından gelen çocuklarıyla üç farklı kuşağı barındıran konaklar daima dışa açık ama kendi içinde özgün birer entelektüel ortam yaratmışlardır. Konak düzeyinde bir Osmanlı ailesinin bilginlere, din adamlarına açık olan kültürel havasının çocuk sosyalleşmesinin de önemli toplumsal ortamları oldukları bilinmektedir. İnsanın kültürel kimliğinin oluşumunda etken olan belli başlı öğeler arasında böyle bir aile ortamı birinci sırayı almaktadır. Anne-baba, sokak-mahalle, okul ve toplum sıralamasında bu unsurlarla ilişkilerin niteliği (sağlıklı ya da sağlıksız oluşu) kişinin kültürel kimliğini de bu yönde belirlemektedir. Betimlenen nitelikler doğrultusunda konak hayatı geleneksel aileyi aşan ve kendi içinde arayış ve modellere yönelen farklı aile ortamlarıdır. Konaklar Tanzimat döneminde siyasal boyuttan çok işte bu yönüyle – yeni anlayış ve düşünce biçimlerine yol açması nedeniyle- önem arz etmektedir. O nedenle, kapalı Osmanlı toplumu Batı dünyasına 19. yüzyılın ikinci yarısında konak hayatı ile açılmıştır. Konağın şahsında bu açılış aile hayatının da dışa açılması anlamına gelmektedir. Batılı kültür ürünleri roman, dergi, gazete, tiyatro, giyim ve tüketim alışkanlıklarının buralarda başlayan yeni oluşumların birer sonucu olarak ülkeye ilk kez yine buralardan girmiştir.” (Doğan, 2001: 125).

Ailenin yapısı konusunu daha iyi anlamak için, Hüseyin Rahmi'nin romanlarda ele aldığı aile ortamlarını vermeyi düşündük. Nitekim bu eserlerde görülen aileler şu şekildedir:

2.1.2.1. Âyine “Şık”

Romanın merkezi kahramanı olan Şatırzade Şöhret Bey'in nasıl bir eğitim aldığıyla ilgili bilgi verilmemiştir. Bununla beraber, sadece Şöhret Bey'in küpelerini çaldığı annesine kısaca değinilmiştir. Bu konuda yapılan bilimsel tespit, şudur:

“Her insan için, ilk ve en önemli olan sosyal çevre olan aile muhitinin, Şık açısından ihmal edildiğini görüyoruz.” (Göçgün, 1993: 10)

2.1.2.2. İffet

Trajik bir aile hayatının konu edildiği bu romanda, zamanında hali vakti yerinde bir ailenin kızı olan iffet, özel hocalardan ders almakta ve özel okullarda okumaktadır. Ailenin bu güzel yaşantısının, babanın ölmesi ve ardından gelen yangın felaketi ile hızlı bir şekilde kötüye gittiğini görmekteyiz.

Anne ve çocukları, bundan sonra birçok felaketle baş başa kalır. Günlerce aç kaldıktan sonra, mezarlık içinde kiraladıkları köhne bir evde yaşama mücadelesi verirler. Daha sonra bu evin kirasını bile ödemeyecek hale gelen aile evden atılır ve hastalanan anne ile İffet ölürlür. Evin küçük oğlu Sabri ise ablasından çok destek görmesine, hatta onun hocalığında özel bir eğitim almasına rağmen onların ölümünden sonra kendini sokaklarda bulur.

Romanda, eğitim için ele alınan önemli bir konu da, Emine Hanım’dır. İffet’in çocukluğunda mahallede komşuları olan ve: “Eski İstanbul hayatının mühim bir tarafını şahsında temsil eden Emine Hanım, İffet’in çocuk ruhu üzerinde ilk müspet tesiri icraya muvaffak olmuş kimselerdendir.” (Göçgün, 1993: 40).

2.1.2.3. Mutallâka

Mutlu bir hayat süren Mail Bey ile Akile Hanım ve çocukları Bedri’den oluşan bu aile, Mail Bey’in annesinin davranışları yüzünden dağılmıştır. Boşanmak zorunda kalan bu çift, ayrılıklarına rağmen birbirilerini sevmektedir. Bu durum, eşlerin tekrar birleşme kararıyla sona erer.

2.1.2.4. Mürebbiye

İstanbul’da geçen olayların konu edildiği bu romanda, yaşananların geçtiği yer büyük oranda Dehri Efendi’nin konağıdır.

Burada, Mülkiye’deki görevinden emekli olan Dehri Efendi ailesinin başından geçenler anlatılmaktadır. Dehri Efendi, sert disiplin anlayışıyla öne çıkan bir kişiliğe sahiptir. Yazar, ailedeki bireyleri şu şekilde tanıtır:

“Dehri Efendi’nin ilk hareminden bir kızıyla, bir oğlu olmuştu: Melahat Hanım’la Şem’i Bey... Birinci zevcesinin vefatından sonra tutuğu genç bir odalık da Nezahat Hanım’la Vahip Bey’i dünyaya getirmişti. Yirmi beş yaşına kadar bulunan ilk kerimesi Melahat Hanım kocada, on sekiz yaşındaki büyük mahdumu da leyli mekteplerden birinde bulunduğu Mürebbiye Anjel, küçüklerin, yani Nezahat Hanım’la Vahip Bey’in tedris ve terbiyeleri için tutulmuştu. (...) Dehri Efendi’nin, kendinden on sekiz, yirmi yaş kadar küçük biraderi var idi: Anca Bey!... (Gürpınar, 1960: 65-68).

Yazarın yukarıda, kendi ifadeleriyle bize aktardığı kişilerin dışında, konakta aile ile beraber yaşayan kimseler ise şunlardır: Dehri Efendi’nin damadı Sadri Bey, Kâhya Kadın Edâ Hanım ve konağın aşçıbaşısı Tosun Ağa.

2.1.2.5. Bir Muâdele-i Sevda (Aşk Batağı)

Romanda, Naki Bey ile zevcesi Bedia Hanım etrafında gelişen olaylar işlenmiştir. Daha önce başından iki evlilik geçen Naki Bey, bu üçüncü evliliğinde de istediği mutlu aileyi kuramaz. Eşler, dokuz aylık ayrılıktan sonra, tekrar birleşir ve altı ay kadar beraber yaşarlar. Bu süre içinde hamile kalan Bedia Hanım, kocasını terk ederek aile geçimi konusunda pek de iyi bir geçmişe sahip olmayan Fatim Bey’le evlenir.

2.1.2.6. Metres

Kocası Şadi Efendi ölmesi üzerine Firuze Hanım, oğlu Hami Bey, gelini Saffet Hanım, torunu Rıfkı Bey ile yaşamaktadır. Evde, Onlarla beraber Şadi Efendi’ni yeğeni Revai Bey ve hizmetkârlar yaşamaktadır. Bunların yanında, Saffet Hanım’ın sırdaşı Meryem Dudu ile Firuze Hanım’ın sırdaşı Nedime de ailenin diğer üyeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hami Bey’in annesi tarafından yetiştirilmesi, evlendirmesi ile ilgili annesinin tutumu ve bu evlilikten doğan oğlunun eğitimi konusunda kendisinin ve yine annesinin yaptıkları, çalışmamız açısından dikkat edilmesi gereken noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.7. Tesadüf

Tesadüf’te konumuzla ilgili olarak bakacağımız aile, Mail ile Saibe Hanım’ım ailesidir. Mail, babasının varlıklı olmasından dolayı, iyi bir eğitim alır. Babası Merzuk

Efendi'nin, çocukluktan ve okuldan arkadaşı olan Sefai Efendi'nin kızı olan Saibe Hanım'la evlenir. Bu evlilikten, Makbule adındaki kızları doğar. Huzurlu bir şekilde yaşayan ailenin mutluluğu bu çocuğun doğumuyla daha da artar. Fakat aile, Mail'in Şöhret isimindeki fahişeye tutulmasında sonra yaşadığı felaketlerle, dağılır.

Saibe Hanım, vereme yakalanıp ölür. Mail ise, Şöhret ile evlenir; fakat bu evlilik uzun sürmez. Ve ayrılırlar. Bundan sonra perişan bir şekilde yaşayan Mail, defalarca Sefai Efendi'nin konağına gitmesine rağmen, çocuğunu göremez. Yaptığı hatalar, ömür boyu bu şekilde yaşamasına neden olur.

2.1.2.8. Nimetşinas

Neriman'ın merkezi kahraman olarak yer aldığı eserde, diğer romanlardan farklı olarak konaklara hizmetçiliğe giden anne ile kızı karşımıza çıkmaktadır. Hayriye Hanım ile kızı Neriman, Rumeli'den gelerek Kadıköyü'nde bir konakta hizmetçilik ederler. Neriman, konağın kızı Nevber'in hizmetine verilir. Neriman ile Nevber birlikte okula giderler. Birbirlerini kardeş gibi severken, Nevber'in hastalanıp ölmesinden sonra Neriman, orada yaşayamaz ve efendilerinden, konaktan ayrılmak için, izin isterler. Daha sonra, kılavuz Hesna Hanım onlara Aksaray'daki Talat Hanım'ın konağını bulur ve oraya giderler.

Talat Hanım; kocası Nihad Bey, oğlu Şekip, annesi Didar Hanım, halası Nuriye Hanım ve hizmetçilerle beraber yaşamaktadır. Bu kalabalık aileye, Neriman ile annesi Hayriye Hanım da katılır. Onların gelmesinden sonra, Talat Hanım doğum yaparak ikinci çocuğunu dünyaya getirir. Doğumun daha yeni olduğu günlerin birinde kocası Nihad Bey'in, Neriman'ın odasına girip aşkını ilan ettiğini, kapıyı dinlerken duyar. Bunun üzerine Neriman ile annesi konaktan ayrılır. Fakat Nihad Bey'in, Neriman'a olan sevdası yüzünden hastalanması üzerine, Talat Hanım Neriman'ı kocası ile nikâhlamak ister. Bu isteği kabul etmeyen Neriman'ın, kahramanca fedakârlığı bütün İstanbul'a yayılır. Bunun üzerine, onu isteyen birçok kişi çıkar. Neriman zengin birine varıp, evinin hanımı olur.

2.1.2.9. Şıpsedi

Alafranga bir yaşayış biçimini seçen Meftun Bey, babasından kalan Erenköyü'ndeki köşkte kalmaktadır. Burada; ninesi Şekure Hanım, annesi Lütfiye Hanım, kız kardeşi Lebibe, erkek kardeşi Raci Bey, arada bir gidip gelen teyzesi Vesile

Hanım, teyzesinin kızı Rebba ve hizmetçilerle beraber yaşamaktadır. Tamamen batılı tarzda bir yaşayış sürmektedir. Bununla ilgili olarak köşkteki herkesi eğitmeye çalışmaktadır.

Kardeşi Lebbibe'nin, komşuları Kaşıkçılar Kâhyası Kasım Efendi'nin oğlu Mahir ile giriştiği gönül macerasını duyunca, çok sinirlenir. Daha sonra Kasım Efendi'nin zenginliğini çevreden öğrenen Meftun Bey, kardeşinin geleceğini garanti altına aldığı düşünür. Kasım Efendi'nin servetine konmayı düşünür. Ve kendisi için de, Kasım Efendi'nin kızına görücü gönderir. Ancak kızın annesi, onları reddeder. Meftun Bey ise, bu işi başka türlü halletmeye kalkar.

Dostu Mc. Ferlan'a gider. Birlikte yaptıkları plan ile Mc. Ferlan, Meftun Bey'e "Şark Demiryolları Piyangosu'nun büyük ikramiyesinin isabet ettiğini" yayar. Kasım Efendi, bu olaydan sonra, hiç de beğenmediği özellikleri taşıyan Meftun Bey'e; "Komşu Bey" diye hitap eder ve "kızı Edibe'yi Meftun Bey'e vermeye hazır olduğunu" söyler. Kasım Efendi'nin evinde yapılan düğün ile Meftun ile Edibe, Mahir de Lebbibe evlenirler. Meftun Bey'in, bu evlilikten bir oğlu olur. Adını, Neval Şarık koyar. Kardeşi Lebbibe'nin de, Ali Hüsrev ismini verdikleri bir oğlu olur.

Maddi durumu iyice kötüleşen Meftun'a, Kasım Efendi de yardım etmez. Başlarına gelecek felaketin kaçınılmaz olduğunu gören Meftun, eniştesi Mahir'i kandırarak babasının kasasından altı yüz lira parası ile Balıkpazarı'ndaki hanının senedini çaldırır. Kasım Efendi kira toplamak için Balık pazarına gittiğinde, "oğlu ile damadının sahte bir vekâletname ile hanı ipotek ettiklerini" öğrenir. Duruma iyice sinirlenen Kasım Efendi, Raci'ye yazdığı bir tezkere ile Mahir'i evlatlıktan reddeder. Kızını ise, torunuyla beraber evine alır ve damadından nafaka talep eder.

Meftun, olanlardan sonra kimseye hissettirmeden konağı terk eder. Kasım Efendi, yanına aldığı kızının ahlaksızlığına dayanamaz, felç geçirir. Mahir ise, bir gece eve sarhoş geldikten sonra, odasına girerek intihar eder.

2.1.2.10. Kuyruklu Yıldız Altında İzdivaç

Halley kuyruklu yıldızının dünyaya çarpacağı haberi üzerine, eline fırsat geçen İrfan, bunu değerlendirmeye karar verir. Memleketine faydalı olmak için çalışan İrfan, evlenmek için uygun bir aday ararken, karşısına çıkan güzel bir kadının kulağına bir şeyler söyler. Kadın, İrfan'ın yüzüne alaylı bir şekilde gülümsedikten sonra, bir şey

söylemeden çekip gider. Bunun üzerine İrfan kadınlara düşman olur. Bu yüzden, kadınlara karşı duyduğu nefreti kullanmaya karar verir ve onlara yönelik konferanslar düzenler.

İrfan, konferansları sayesinde bu konuda meraklı olduğunu söyleyen Feriha Davud isminde bir kadın ile mektuplaşır. Bir süre sonra, bu mektuplaşmadan evlilik kararı çıkar. İrfan annesini görücüye gönderir. Düğün gecesini çarpışmanın olacağı zamana denk getirip, o gece evlenirler. Sabaha kadar süren sohbetten sonra, çarpışmanın olmadığını görürler.

2.1.2.11. Sevda Peşinde

Çoğu, Aynınur Hanım'ın mektupları ve intihar notundan oluşan roman, bu kişi etrafında şekillenmiştir. Ailesi kızlarının eğitimi konusunda titiz ve baskıcı davranırken; buna karşılık; annesi, eğitimini sonuna kadar sürdürmesi konusunda kızına destek vermektedir. Okulunu bitirdikten sonra, annesi onu eve kapatır. Bir süre sonra da, görücü usulüyle Nezihi Bey adında biri ile evlendirir. Eşine karşı hiç sevgi beslemeyen Aynınur Hanım, bir gün çarşıya çıkınca, yıllar önce okuldayken sevdiği; fakat adını dahi öğrenmeden izini kaybettiği sevgilisini görür. Duygularını saklayamayan Aynınur Hanım, onları yakın arkadaşı Seza Hanım'la paylaşır.

Seza Hanım'ın kocası Sermet Bey bunları duyunca, arkadaşı Nezihi Bey'e bildirmek ister. Ancak; Seza Hanım, bunu engellemeye çalışsa da, bir yere kadar başarılı olur. Eski sevgiliyle mektuplaşmadan sonra, buluşmaya da başlayan Aynınur Hanım'a, eşi Nezihi Bey bir tuzak kurar ve ondan intikam almayı düşünür. Bunun üzerine, Aynınur intihar eder. Nezihi Bey ise, daha genç ve güzel biriyle evlenir.

2.1.2.12. Gulyabani

Kocasının ölümü üzerine, geçimini sağlamak üzere bir konağa hizmetçi olarak giden Muhsine Hanım'ın, bu konakta yaşadıkları konu edinmiştir. O, konakta Çeşmifelek Kalfa ile Ruşen Kadın adındaki diğer iki çalışanla samimi olur. Konaktan para sızdırmak isteyenlerin güya konağın cinler, periler tarafından sarıldığı şeklinde çıkardıkları söylentiler üzerine, Muhsine Hanım, iddia sahipleriyle mücadeleye başlar. Romanın sonunda bu tezgâh ortaya çıkar. Suçlular yakalanır. Muhsine Hanım, Hasan ismindeki uşak ile evlenir. Konağın tüm mirası ikisine kalır.

2.1.2.13. Cadı

Kocasının ölümünden sonra dayısının evine giden Fikrîye Hanım, yengesi tarafından istenmediği için, evlendirilmeye çalışılır. Bunun üzerine, kendisine talip olan Naşid Efendi ile evlenmesine karar verilir. Ancak, bunu istemeyen Hasibe Hanım, onu vazgeçirmek için “Cadı” hikâyesini anlatır. Bundan dolayı Fikrîye Hanım, evlenme fikrinden vazgeçer.

2.1.2.14. Hakka Sığındık

Savaş zamanında kendilerini düşünerek, keselerini dolduran Hafız İshak Efendi ile Hacı Ferhad Efendi, aileleriyle zenginlik içinde yaşamaktadır. Buna karşılık halk ise, sefalet ve açlık içinde kıvrınmaktadır. Nüzhet Ulvi adındaki yazar, halk arasında yayılmaya başlayan İspanyol nezlesine çare bulduğunu söyleyen Abdal Veli Hazretleri adlı meczubu kullanarak, bu savaş zenginlerinden koparacağı parayı, fakir halka dağıtmayı düşünmektedir. Nüzhet Ulvi, Hacı Ferhad Efendi’den aldığı parayı, Sarıgül’deki eski komşuları, Sefer Efendi’nin çocuklarına götürür.

Babalarının ve annelerinin ölümünden sonra kimsenin sahip çıkmadığı çocuklar, ortada kalmıştır. Onlar bu halden kurtulmak için, kendilerine yardım edeceğini düşündükleri Nüzhet Ulvi’yi ararlar; fakat bulamazlar. O, bir gün Fatih civarında dilenen Nuriye’yi görür. Nuriye, Mustafa’nın açlıktan ve boğmacadan öldüğünü, Huriye’nin ise kötü yola düştüğünü söyler. Bunun üzerine onlara yardım etmeyi düşünen Nüzhet Ulvi, böyle bir oyuna girişir.

2.1.2.15. Toraman

Şuayib Efendi; evinde karısı Hesna Hanım, kızı Sabire, oğlu Aziz ile beraber yaşamaktadır. Evde, karısının çenesine yıllarca sabreder. Ailesini geçindirirken, kazandığı para yüzünden başına musallat olan Binnaz isimindeki kadınla, ikinci evliliğini yaparak ayrı ev tutar. Ancak Binnaz, eve erkek almaya başlar. Durumdan şüphelenen Şuayib Efendi, bir gece Binnaz’ın odasından çıkan birini görür ve felç geçirir. Konuşma yetisini kaybeder.

2.1.2.16. Hayattan Sahifeler

Romanda, sefil bir şekilde yaşayan Sürtük Hacer ile kızı Hürmüz’ün maceralarını konu edinir. Kendilerinin sefil bir şekilde yaşadığını düşünen Sürtük

Hacer, kızının rahat bir yaşam sürmesi için ona uygun bir eş arar; fakat Hürmüz komşuları Mustafa'dan hamile kaldığı için bu hayali gerçekleşmez.

2.1.2.17. Son Arzu

Romanda konu edinen ailenin özellikleri hakkında yazar, şu ifadeleri kullanmıştır:

“O, üç yaşında iken genç babası ölmüş; bu evrende bir çocuğu karşılayan iki kucaktan biri kapanmıştı. Büyükbabasıyla büyük ve küçük annelerinin elleri altında büyüdü. Feyzullah Efendi, Türklük geleneklerine saygılı, eski soylu bir aileden gelmeydi. Büyücek bir memurken emekliye ayrılmış bir ihtiyardı. Eşi Atiye'nin ve oğlunun ölümlerinden sonra kendilerini bırakmayan gelinleri Düriye Hanımlarla; torun Nuriyezdan ve birkaç hizmetçiyle ile oturuyor; emekli aylığına eklenen birkaç parça geliriyle bolluk içinde geçinip gidiyordu.” (Gürpınar, 1964: 23).

Babasının ölümü nedeniyle dedesi Feyzullah Efendi'nin himayesinde büyüyen Nuriyezdan annesi ve ninesiyle beraber yaşamaktadır. Evin büyükbabası Feyzullah Efendi Türklük geleneklerine bağlı biridir. Torununun da bu şekilde yetişmesi için elinde geleni yapar. Onun bilgili, kültürlü ve olgun biri olması için, çeşitli okullara gönderirken, ahlakının bozulmasını diye lalasız, dadısız evden çıkmasına izin vermez. Okuduğu kitaplara dikkat eder, kendisi seçer, sık sık çantasını karıştırır. Ona “ahlak risaleleri” ve “Nasihatü-l Hükema” okutmaya çalışır.

Nuriyezdan, okulun son yıllarında okuduğu bazı kitaplardan öğrendiklerinden ve komşu kızları Zişan ve Vicdan ile geçirdiği vakitlerden dolayı, değişmeye başlar. Bir Ramazan gecesini, Nuriyezda'nın Arap dadısı Hoşkadem ile beraber çıktıkları gezintide tanıştıkları Rıdvan Sabih, Namık Senai ve Necdet Eşref adındaki delikanlılarla aralarında aşk başlar. Ancak, tüm sevgisine rağmen sevdiği gençle evlenmez. Olayın duyulması üzerine ise başka biriyle onu, sevmediği halde, evlenir. Mutsuz bir şekilde yaşar ve bir süre sonra dayanamarak -Feyzullah Efendi'nin o kadar dikkatine rağmen- intihara kalkışır ve kurtulamaz.

2.1.2.18. Tebessüm-i Elem

Aksaray çevresindeki evini “muhabbet-hane” olarak işleten Uncu Ahmed adlı kişi, kendini çevresine namuslu biri olarak tanıtır. “Evinin bu gibi bir amaçla

kullanılmadığını” söyler. Ancak, gösterilen tepkiler sonucunda, tüm foyası ortaya çıkar ve evinin “muhabbet-hane” olduğu anlaşılır.

Eve yapılan baskında, orada bulunan Kenan dostu Vuslat ile yakalanır. Vuslat’a iyice tutulan Kenan, ona bir ev tutar. Daha sonra Kenan’ın karısı Ragibe olanlardan haberdar olur ve boşanırlar. Bu maceraları yüzünden karsından boşanan Kenan, kendi felaketini hazırlamış olur.

2.1.2.19. Cehennemlik

Hasan Ferruh Efendi, İstanbul’daki konağında zenginlik ve refah içinde hayatını sürdürmektedir. Onunla beraber karsı Cazibe, kız kardeşi Ferhunde ile eniştesi Sabri Bey, kız kardeşinin oğlu Muzaffer Sabri ile kızı Mahmure, evlâtlığı Şemsi, odalıklarından birinden doğan kızı Atıfet ve evdeki işlerini gören hizmetçilerle konakta yaşamaktadırlar.

2.1.2.20. Efsuncu Baba

Bu romanda karşımıza çıkan aile, Ebulfazl Enveri Efendi ailesidir. Efendi, evinde karısı Zeynep, kızı Mevlude ile yaşamaktadır. Nurullah Hasib Efendi, Ebulfazl Enveri Efendi’nin kızı Mevlude ile evlenmek için onun zaaflarından yararlanır. Bu oyunların sonunda amacına ulaşarak, Mevlude ile evlenir.

2.1.2.21. Ben Deli miyim

Romanda, Şadan Bey ile arkadaşı Nuri’nin giriştikleri işin sonucunda Şadan Bey’in aklını yitirmesi konu edilmektedir. Nuri’nin, teyzesinin komşusu Revan Hanım’ı elde etmek için, Şadan Bey ile oynadıkları oyunlarla; Revan Hanım’ın kardeşi Cici Bey Sermet’i de yanlarına çekerler. Bundan sonra, daha rahat hareket eden Nuri, Haşmet Bey’in evde olmadığı bir gün, Sermet’in yardımıyla eve girerek Revan Hanım’ın yatağına habersizce uzanır. Bu manzarayı gören Haşmet Bey, karısını boşar. Bunu fırsat bilen Şadan Bey, bir yolunu bularak Revan Hanım ile evlenir. Olaydan sonra, iki dost birbirine düşman kesilir. Şadan Bey, Nuri’nin Revan Hanım’dan vazgeçmeyeceğini anlar ve Nuri’yi öldürür. Sonunda, Şadan Bey aklını yitirir.

2.1.2.22. Tutuşmuş Gönüller

Lebib Paşa'nın kızı Lemiye, arkadaşlarıyla gençlik çağının ilk aşklarını yaşama heyecanını taşımaktadır. Onlara bu konuda akıl veren Fındıkçı Seher'in aralarına katılmasıyla, heyecanları iyice artar. Seher'in komşusu Kasım Necati ile Lemiye, bir gönül macerası yaşarlar. Bunun sonunda Lemiye hamile kalır, babası onu evlatlıktan reddederek, evden kovar.

Tek başına kalan Lemiye, iş bulup çalışmaya başlar. Çocuğunu komşusunun yardımıyla doğurur, onu önce istemez ve cami avlusuna bırakır. Fakat, evlat hasretine dayanamayıp, kızını oradan almak istese de, geriye gönderdiği Saliha eli boş döner. Çocuğunu bulduğu için çok üzülen Lemiye'nin yardımına Seher yetişir. Onu çocuğunun yanına götürür. Tüm olanlardan haberi olan Kasım Necati, çocuğu alıp evine götürmüştür. Lemiye'yi çok güzel bir şekilde karşılayan aile, çocuğunu annesine verir. Lemiye daha sonra Kasım Necati ile evlenir. Bir süre sonra Lebib Paşa'nın hastalandığını duyan kızı ile damadı, onu ziyarete gider. Baba kızını affeder, torununu gözyaşları içinde okşar.

2.1.2.23. Billur Kalb

Romanın ilk kısmında Semih Atıf Bey'in arkadaşlarıyla beraber genç ve güzel kızlara tuzak kurmak için açtıkları yazıhane bu işin mekânıdır. İkinci kısımda ise, Erenköy'ndeki Bedreddin Paşa konağında Sema Hanım, annesi Servet Hanım, anneannesi, kız kardeşi ve dadılarıyla beraber yaşamaktadır. Sema, bir gece evlerine giren hırsızlardan onu kurtaran komşuları Naki Paşa'nın oğlu Muhlis Bey ile nişanlanır. Fakat komşuları Jale'nin oyunları üzerine, gençlerin arası açılır ve nişan bozulur. Muhlis Bey, Jale ile evlenir ve mutsuzluk içine düşer. Geç de olsa hatasını anlar ve Sema'dan af diler.

2.1.2.24. Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?

Kaynanası Makbule Hanım'ın, işlerini yürütmesi için tuttuğu avukat Devranzade Vassaf Bey'e âşık olmasını kabullenmeyen Osman Zihni Bey; karısı Vehibe Hanım ve kayınbiraderi Ali Harun ile birlikte Makbule Hanım'ı bu işten vazgeçirmek için, uğraşır; ancak başarılı olamaz. Bu durum, Ali Harun'un sevdiği kız ile evlenmesine engel olur. Başka çareler denemeye karar verilir.

Başvurdukları büyü bile kaynanayı engellemez; hatta, daha da çılgın hale getirir. Buna dayanamayan Ali Harun, annesini boynundan ısırır. “Kendisinin de, daha önce kuduz köpek tarafından ısırıldığını” söyler. Artık, “annesinin de kendisi gibi kuduz olduğunu” iddia eder. Avukat da konağa uğramaz olur; Makbule Hanım’dan vazgeçer. Osman Zihni Bey’in, Ali Harun için eve gelen doktor arkadaşı Cafer Bey, onun kuduz olmadığına hükmeder. Böylece, kaynana sevdiği adamın onu terk etmesinden sonra yola gelir.

2.1.2.25. Muhabbet Tılsımı

Köyde kalabalık bir ailede yaşayan Ali Bekir, İstanbul’a Ali Şemi Paşa’nın konağına evlâtlık verilir. Orada güzel bir şekilde yetişen bu genç, Paşa’nın oğlu Ragıb Bey’in odalığı olarak yetiştirilen Pervin’e âşık olsa da, onunla nasıl bağlantı kuracağını bilmez. Bir gün komşu konağın hizmetkârı, İlyas Ağa sohbeti sırasında ona bir tılsımdan bahseder. Fırsatını bulduğu bir anda, onu izbe bir yere götürerek, kendisine esrar çektirir.

Esrarın etkisiyle hayaller gören Ali Bekir, kendine geldiğinde; İlyas Ağa’nın, boynuna astığı tılsım ile konağa döner. Önce, engel olarak gördüğü Kalfa Hanım’ı kendine âşık eder. Konağın sahibi Adnan Şemi Paşa da, bu arada Pervin’e tutulur. Pervin de, Paşa’dan kurtulma ümidi ile köşkten kaçır. Bu arada, eczacı Aziz Sakıb Bey de Paşa’nın odalığı Gülizar Hanım ile aşk yaşar. Paşa’nın konağında dönen dolaplardan haberdar olan büyük oğlu Cazim Bey, annesi ile Abdullah Neyir Efendi’yi basar ve ikisini de yaralar. Olaydan hemen sonra, Gülizar ile Aziz Sakıb, konaktan kaçır. Paşa bu olaydan sonra felç olur. Birkaç ay sonra iyileşen Paşa tılsımı kullanmak ister; ancak Cazim Bey buna engel olur.

2.1.2.26. Mezarından Kalkan Şehit

Arkadaşının daveti üzerine gittiği köyde, halkın “Cinli Köşk” diye bahsettiği konaktaki enteresan durumu merak eden Şevki Nurullah Bey, bir gün merakını yenemeyerek köşke gider. Burada, oturan Şahika Hanım’a âşık olur ve evlenirler. Şahika’nın anneannesi, Sarıkamış’ta şehit düşen oğlunun her gece kendisini ziyarete geldiğini iddia eder. Durumdan şüphelenen damat, bir gece Nüzhet’le pusuya yatar. O gece daha önceden fotoğrafından tanıdığı Şevket Bey gelir, annesiyle hasret giderir. Ayrıldıktan sonra takip ettikleri Şevket’i yakalayamazlar.

Bu olayın üzerinden uzun bir süre geçince, aldıkları mektupla işin aslını öğrenirler. Şevket'e çok benzeyen Muzaffer isimdeki asker arkadaşı, ona verdiği sözden dolayı, sanki Şevket mezarından kalkıp geliyormuş gibi, her gece Şevket'in annesini ziyaret ederek, ona verdiği sözü yerine getirir.

2.1.2.27. Kokotlar Mektebi

Ulviye Melek isimindeki kadın, kimsesiz kızları koruma adı altında tuttuğu evde, bu kızlara kendi geçimlerini sağlamaları için dikiş ve biçki işleri yaptırdığını iddia eder. Bu iddianın gerçekle bir ilgisi yoktur. Çünkü, burası bir randevu evidir. Ulviye Melek kendisini, "Kokotlar Mektebi Müdürü" olarak tanıtır. Bir yerden sonra ise, bu işteki maharetini kullanarak, "kadına erkek, erkeğe kadın bulma" işine dönüştürür. Bu yol ile Ragıp Şeyda Bey ile karısı Fahire Şeyda Hanım'ım tuzağa düşerler.

Ulviye Melek'in kızlarından olan Şefkat'e vurulan İrfan Yekta Bey, bir türlü bu sevdasından vazgeçmez. Bundan dolayı, Ali Vahid tarafından yaralanır ve tedavi görmek için muharrir Kudret Ali Bey'in konağına getirilir. Hava değişimi için buraya gelen Nevber Fikri Hanım ile araları yapılmak istense de, kızın tüm samimiyetine İrfan Yekta hiçbir cevap vermez. Nevber, İrfan'a olan sevdası yüzünden azap çeker. İrfan ise, sadece Şöhret'i düşünür.

2.1.2.28. Şeytan İşi

Samatya'da oturan Muammer Efendi; karısı Ayşe Hanım, büyük oğlu Fevzi Bey, gelini, küçük oğlu Hüsni ve kızı Muhsine ile beraber yaşamaktadır. Zaman zaman, komşuları Hayriye Hanım evlerine uğramaktadır.

Hayriye Hanım, yalnız yaşayan dul bir kadındır. Evinde sakladığı paralardan dolayı, Fatih civarında işlenen bir cinayet kendisini çok korkutur. Bunu gören Ayşe Hanım, komşusuna bir oyun oynar. Bundan çok etkilenen Hayriye Hanım, buna "Şeytan İşi" ismini takar. Daha sora evinde çıkan yangın nedeniyle, rahatsızlanır ve Darü-ş Şifa'ya götürülür.

2.1.2.29. Utanmaz Adam

Babası Hayrullah Efendi'nin ölümünden sonra Avnusallah; annesi Fevziye Hanım, kardeşleri Necip ve Şükriye ile beraber yarı aç, yarı tok günler geçirir. Buna rağmen, bir iş bulup çalışmaz. Böylece, gençliğini başıboş bir serseri olarak geçirir.

Kendisi gibi serseri takımından olan arkadaşı Ali Safder ile başkalarını dolandırıp, onların sırtından geçinerek yaşamlarını sürdürürler.

2.1.2.30. Eşkîya İninde

Kayınpederinden kalan çiftliğin durumunu görmek için yola çıkan Nef'i Bey, kayınbiraderi Hikmet ve uşakları Murtaza'yı yanına alır. Ancak, çiftliğe varmadan, eşkıyanın eline düşerler. Fidyeye karşılığı onları bırakacak olan Kurtoğlu çetesinin elinden kurtulmadan, başka bir çetenin eline düşerler. Daha önceden kaçan Murtaza'nın çağırmasıyla gelen jandarmanın eşkıya inine yapıdığı baskınla kurtulurlar.

2.1.2.31. Kesikbaş

Polisiye roman özelliği taşıyan bu eserde, bir gün sarhoş bir halde eve giden Nafiz Efendi'nin düştüğü çukurda bulduğu kesik bir baş ile başlayan cinayet soruşturması etrafındaki olaylar işlenmiştir.

2.1.2.32. Gönül Bir Yeldeğirmenidir, Sevda Öğütür

Annesi, babası ve köşkteki hizmetçilerle yaşayan Şadan Bey'in, iyice yoldan çıkması üzerine, evlendirilmesine karar verilir. Fakat, hiçbir aile ona kızını vermeye yanaşmaz. Sonunda, kızı ile evlenmesine razı olacak Rubaizade Didar Bey ortaya çıkar. Böylece Şadan Bey, Didar Bey'in kızı Sabiha Hanım ile evlenir. Sabiha Hanım, zeki ve kültürlü olmasına karşın, pek de güzel değildir. Bu yüzden Şadan Bey, eski günlerini özlemeye başlar.

Bu arada komşu köşke yerleşen Hurrem Bey ve karısı Cevher Hanım ile görüşmeye ve dostluk kurmaya başlarlar. Hurrem Bey ile Sabiha Hanım, ilmi konuşmalar yaparken Cevher Hanım ile Şadan Bey aralarındaki samimiyeti en son noktaya kadar götürürler. Durumdan çok korkan Şadan Bey, bu işi daha da ilerletir. Ancak, Hurrem Bey ile Sabiha da bu durumu çözmek için anlaşır. Şadan, Hurrem Bey'in köşkte olmadığını duyduğu bir gece, Cevher'e koşar. Fakat, karşı köşkte Hurrem'in karısı Sabiha ile olduğunu görür. Sonra Hurrem'e yalvararak, evine dönmesini söyler. İki adam evlerine döner. Ertesi gün Hurrem karısını da alarak İtalya'ya gider.

2.1.2.33. Ölüm Bir Kurtuluş mudur?

İstanbul'da artan intihar olaylarından dolayı, her hastalığın bir doktoru olduğunu, bu hastalıkla da ilgilenecek doktorların olması gerektiğini söyleyen yazılar yazan Nusret Hulki Bey, bu konuda insanları tedavi edeceğini de ekleyerek, bir ilan yayınladı. Bu ilandan sonra, kendisine başvurulardan bazılarını kurtarıyor. Tek başına yetersiz olduğunu görünce de, doktorlardan oluşan bir grup ile toplantı yapar.

2.1.2.34. Dirilen İskelet

Avrupa'da iken, bir adamın evine yerleştirdiği iskeletlerden etkilenip, onların evdeki manzarasından hoşlanan Tayfur Bey; evinin salonuna koyduğu bekçi kulübesine, bir iskelet yerleştirmeyi düşünür. Bunun için arkadaşı Dr. Ferhad Bey ile geceleri mezarlıktan kemik toplar. Ancak, bir gece mezarlıktaki hortlaklardan korkarlar. Bunların kim olduğu ile ilgili araştırma yaparken, Didon Sıdkı Paşa'nın kızı Banu Hanım'ın evine giderler.

Evlerindeki ahretlik Nasıra ile evlenmeyi düşünen Tayfur Bey, Banu Hanım'ı görünce ona vurulur, kararını değiştirerek onunla evlenir. Banu Hanım, "sütkardeşim" diye tanıttığı Cevri ile yatıp kalkmaktadır. Evlendikten sonra, onlarla beraber konağa yerleşen Cevri ile Banu'nun ilişkisi aynen devam eder. Bunu duyan Tayfur Bey rahatsızlanır. Rahatsızlığından dolayı, konakta yaşanan bir olaydan sonra ölür.

2.1.2.35. Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?

Sefil bir hayat süren Edip Münir, geçimini sağlamak için kocasını aldatan kadınların fotoğrafını çekip onlara şantaj yapmaktadır. Sığındığı pansiyonlarda, borcunu ödemediği için kaçıp gitmektedir. Madam İlya'nın pansiyonundan kaçtıktan sonra, yakalanır ve bu oyunu ortaya çıkar. Daha sonra gazetede yazılar yazarak, geçimini sağlar. İlgi çekici haberler peşinden koşarken, Rubaizadeler'in konağına, hizmetçi Vasfiye'den yararlanarak, girip çıkmaya başlar. Böylece, konağın sahibi Semahat Hanım'ın kocası ölmeden önce yaptıklarını öğrenir. Bu hikâyeden yola çıkarak, bir roman yazar. Bunun sayesinde, Semahat Hanım ile evlenir ve zengin olur.

2.1.2.36. Kaderin Cilvesi (Başımıza Gelenler)

Salâh Efendi; karısı, kaynanası, kız kardeşi, kızı ve oğlu ile beraber yaşamaktadır. Daha önceki zenginliğine karşın durumu biraz kötüleştiğinden, kıt kanaat geçirmektedir. Geçim sıkıntısından kurtulmak için, sekiz odalı evini arkadaşı Şemi Efendi'ye kiralar. Kendileri de evin alt katındaki iki odaya yerleşirler.

Şemi Efendi, para için her şeyi yapan bir adamdır. Evi, bir randevu evine çevirir. Bunu öğrenen Salâh Efendi, aldığı paradan dolayı sesini çıkarmaz. Burada yaşanan her rezalete göz yumar. Kızı ile oğlu buradan kaçır. Kendilerinden pek iyi haberler gelmez. Kaynanası ölür. Salâh Efendi ise para uğruna yaptığı yanlışlardan dolayı vicdan azabı çeker.

2.1.2.37. Deli Filozof

Filozof Hikmetullah; karısı, kayınvalidesi, oğlu ve kızı ile yaşamaktadır. Her konuya felsefî bir yorum yapan Hikmetullah Efendi'nin oğlu Çelebi ile Ali Senaver Bey'in karısı İclal Hanım'ın yaşadıkları aşk, tüm mahalleye yayılır. Filozof ile Ali Senaver Bey, yaptıkları araştırmalarla bu işin doğru olduğunu öğrenir. Bunu öğrenen genç âşıklar kaçır. Bu kaçıştan sonra, iki âşık kaza geçirir ve ayrılırlar. Çelebi yanında İclal olmadan eve döner. İclal'in durumunu haber verdiği mektuplardan sonra, onu düştüğü randevu evinden kurtarıp getirirler. İclal kocası tarafından boşanır ve Çelebi ile evlendirilir.

Artık sıra, evin kızı Caize'nin Evliliğine gelmiştir. O da işsiz takımından olan Ümrani Bey ile –babasının tüm karşı çıkmalarına rağmen- evlenir. Ancak bir süre sonra, İclal ile Ümrani gizli gizli buluşurlar. Bunu duyan Çelebi ile Caize, kin ve nefret içinde yıkılırlar. Babalarının kütüphanesinde buldukları bir tarif ile eşlerini öldürecek bir ilaç hazırlayıp, onlara içirirler. İclal ile Ümrani kaçır giderler; ancak zehrin etkisiyle bir süre sonra ölürler.

2.1.2.38. Can Pazarı

İşsiz olarak sokaklarda dolaşan Veysi, Muhsin ve Maşuk kendilerine “Yavuzlar Çetesi” adını vererek, çeşitli işler yapmaktadır. İlk bölümde, bazı dolandırıcıların parasını çaldıktan sonra, aralarına Aziz adında bir genç daha alırlar. Bu dolandırıcılardan patlıcan Ahmet'in adını kullanarak, karısı, komşusu İrfan Bey ile

kaçan Nasih Bey'le İrfan'ı öldürmek için anlaşılır. Patlıcan Ahmet, cezaevinden çıkınca Nasih Bey, dolandırıldığını anlar. Bundan sonra olan olayların sonucunda Nasih Bey ile İrfan karılarını alır evlerine dönerler. İki aile bir daha görüşmez.

2.1.2.39. İnsanlar Önce Maymun muydu?

Filozof Mualla Lahuti Efendi; oğulları Vahid, İsneyn, kızı Selase ve evdeki besleme kız Rabia ile beraber yaşamaktadır. Filozof yazdığı, "İnsanlar Önce Maymun muydu?" isimli kitap, bazı insanların onu eleştirmesine neden olur. O ise, her şartta bu fikirlerini savunur. Oğlu Vahid, komşuları manifaturacı Hurşid Efendi'nin kızı Lemiye'ye, İsneyn de emekli İzzet Bey'in torunu Güzide'ye aşık olmuştur. Vahid'in arkadaşı Ali Şeref de Selase'ye vurulmuştur.

Filozof'un çocuklarının sevdiği bu kişiler evlerinden kaçarak, onun evine sığınır. Filozof, onları birbiriyle nikâhlayarak, evindeki gizli bir bölümde saklar. Tüm mahalleli çocukların burada olduğunu düşünür. Fakat yapılan baskınların hiç birinde çocukları bulamazlar. İsneyn'e aşık olan Rabia her şeyi anlatarak, kayıp kişilerin yerini söyler. Kayıp çocuklarını bulan aileler onları sevinç içinde karşılar. Kızlarının eşleriyle barışan aileler mutlu bir şekilde yaşamaya devam ederler.

2.1.2.40. Ölümler Yaşıyor mu?

Baba Veliyüddin Paşa'nın ölümü üzerine aile; anne Mahinur Hanım, oğulları Orhan, Tufan, kızı Leman ve bazı akrabalar ile Paşa'dan kalan köşkte yaşamaktadır. Çocuklar mürebbiyeleri Madam Luiz Şermin'in etkisiyle ruhlara merak duyarlar. Dayıları Talat Bey'in karşı çıkmasına rağmen ruh çağırırlar. Çocuklar ruh gördüğünü iddia eder.

Köşkte bunlar yaşanırken, komşu köşke bir aile taşınır. Zaman zaman sinir krizleri geçiren kızları Şehamet yüzünden, aile kimselerle görüşmek istemez. Bu durum, onların dikkatini iyice çeker. Anne Mahinur Hanım herşeye rağmen, geleneklere bağlı bir kadındır. Komşularını ziyaret etme isteği daha da artar.

Yeni komşularını ziyaret etmek için bir gün Leman ile hizmetçi Çeşmifettan'ı alarak komşu köşke gider. Komşuları bu ziyaretten memnun kalır. O günden sonra iki ailenin çocukları da iletişime geçer. Böylece, komşular daha sık görüşmeye başlar.

Orhan Şehamet'e aşık olur. Durumdan telaşlanan anneler, Şeyh Battalzade Abdusselan Efendi'ye giderler.

Ailesi Şahamet'i daha çocuk iken evlendirmek istemiştir. Damat olarak seçtikleri Sakıp Cemal'in kötü ahlakından dolayı, kızlarını vermekten vazgeçmişlerdir. Daha sonra Şehamet'in âşık olduğu Ulvi Nadir isimdeki genç, Sakıp Cemal ile birbirilerini öldürmüştür. Şehamet'in bu iki gencin hayaletini görmesiyle hastalığı başlamıştır.

Bir gece Şehamet'i korkutmaya gelen Abdüsselam öldürülür. Orhan ile Şehamet evlenir; fakat Şehamet halen hayal görmeye devam eder. Doğum yapan Şehamet bir gece çocuğu kucagındayken düşüp ölür. Orhan da delirip ortadan kaybolur. Bir süre sonra Orhan'ı mahzende karısının cesedine sarılmış halde ölü olarak bulurlar.

2.1.2.41. Namuslu Kokotlar

Ahlaksız bir yaşam süren Hüsrev Nizami Bey, Şehnaz isimde genç bir kızla evlenir. Karısına istediği gibi yaşamasını; ancak maceralarını kimse ile paylaşmamasını tembih eder. Karısının yaşadığı maceralar konu edinir.

2.1.3. Ailenin Geçimi

Maddi olarak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayan aileler, çocuğun eğitimi ile daha çok ilgilenmektedirler. Buna karşın kendi ihtiyaçlarını karşılamada bile zorlanan aileler ise, çocuğun eğitimi ile ilgilenme yerine; çocuktan, aile geçimine katkı sağlamasını beklemektedirler.

Burada, zenginliğin sadece iyi yönlerinden bahsedemeyiz. Bazı ailelerin zenginliklerini, çocuğa sınırsız özgürlük olarak kullanması için, bir araç olarak, sunduklarını görmekteyiz. Metres romanında Hami'yi, Muhabbet Tılsımı romanında konağın küçük oğlu Ragıp Adnan Bey'i Hüseyin Rahmi'nin kalemiyle bize sunulan örnekler olarak dile getirebiliriz.

Hüseyin Rahmi'nin eserlerini yazdığı dönemde, çocukların gelecekte ne yapacaklarını, hangi işle meşgul olacaklarında babanın mesleğinin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Burada söylenen şu ifade, aynı dönemde çocukların meslek edinmesiyle ilgili olarak bu düşünceyi destekler niteliktedir:

“Çocuk eğitimden sonra dükkân çırağı olabilir veya Tanzimat’ın birçok büyüğünün hayatında rastladığımız gibi Babialı kalemlerinden birine çırak (kaleme çırak) olarak girer; başarırsa maaşa geçer, memur olur ve yükselebilirdi.” (Aksoy, 2011: 6).

Hüseyin Rahmi, çocukların aldıkları eğitim sayesinde iyi bir işe sahip olacaklarını düşünür. Ona göre çocukların, boş laflarla değil; kendilerini geliştirecek yöntemlerle yetiştirilmeleri gerekmektedir. Çocuklar sıkılgan, utangaç, çekingen ve mahcup olarak yetiştirilmemesini, kendisini hayatın zorluklarına hazır hale getirecek şekilde açığöz olması gerektiğini şu şekilde anlatır:

“Lakırdıların büsbütün boğadaya konuş tertemiziyle de çocuk terbiye olmaz. Rıfkı’yı bu kadar utangaç alıştırma. Mahcup, sıkılgan büyütülen çocuk ailesinden bir servete konmazsa sonra aç kalır. Bir feylesof çocuğu olmak için büyütülüyorsa ona açlığa, çıplaklığa, rast geldiği kovukta yatmaya idman ettirmeli. Yok, dünya adamı olarak terbiye edilecekse utanma faslını eski usulde anlatmayıp, cingöz, kaparoz alıştırmalı.” (Gürpınar, 1965: 53).

Yazar, romanlarının kahramanlarından kadınların meslek edinmeleriyle ilgili ise, –çevredeki tüm olumsuz düşüncelere rağmen- olumlu düşünmektedir. Ailesi tarafından reddedilen, ya da ailesinin geçimini üzerine alan kadınlar, giriştikleri bu mücadele ile romancının takdirini kazanırlar.

Tutuşmuş Gönüller’de, Lemiye yaşadığı aşk macerasından sonra babası tarafından evden kovulur. Bu durum karşısında hayatını kazanma mücadelesini vermek zorunda kalarak, bazı işlerde çalışır. Hüseyin Rahmi bunu, kadının kendi hayatını kazanma mücadelesi olarak görür ve destekler.

Sema Hanım ise, ailesinin geçimini üstlenen birisi olarak, Billur Kalp romanında karşımıza çıkar. Kendisi yaptığı nakışları sattırarak, para kazanır. Fakat, yaptığı işlerden daha iyi para kazanmak için giriştiği mücadelede, başına olmadık işler açılır. Buna rağmen hayatını kazanma adına yaptıkları, takdirle karşılanmaktadır.

2.1.4. Ailenin Birliği

Ailenin birliğini, aile bireylerinin aile yapısına uyacak şekilde birbirinden destek alarak, bir arada yaşaması, aynı ortamı paylaşması olarak ele alabiliriz. Aile, her şeyden

önce ona ait olan tüm bireylerin sevinçlerinin, mutluluklarının, kaygılarının, kederlerinin, üzüntülerinin kısaca iyi ve kötü tüm duyguların paylaşıldığı yerdir. Aileye kimliğini kazandıracak olan da, bu davranışları ortaya koymaktır.

Hüseyin Rahmi, aile birliğinin çok önemli olduğunu düşünmektedir. O, hemen hemen bütün romanlarında, aileyi oluşturan bireylerin davranışlarını bu yüzden işler. Kadının ve erkeğin eşine karşı tutumları, çevre ile ilişkileri, aileyi oluşturan diğer bireylerle girdikleri etkileşimi geniş bir çevrede ele alır. Ailede ortaya çıkan problemlerin neden olduğu yıkımları ve bu yıkımların çocuklar üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde işleyip, o günkü toplumda meydana getirdiği aksaklıkları anlatır.

Aile içi sorunlar, geçimsizlikler, çocukların durumları, çevre ile kurulan iletişim aile birliğini etkileyen durumlar olarak karşımıza çıkar. Ona göre, anne ve babanın ya da –varsa- özellikle ailede etkili olan kişilerin diğer bireylerle kuracağı olumlu ilişkiler, aile birliğinin sağlanmasında önemli yer tutar.

Çocuklarına karşı sürekli azarlayıcı bir dil kullanan, onları cezalandırmak için adeta fırsat kollayan ebeveynler, çocuklarının problemleri olarak yetişmelerine neden olurlar. Ancak, bunun yerine kurulacak olumlu iletişimde ise, en azından problemlerin çözümü adına iyi bir yol seçilmiş olur. Mürebbiye’de Dehri Efendi, oğlu Şemi ile uygun bir iletişim kurmuş olsa, belki onun okuluna, derslerine karşı takınacağı tavır daha farklı olabilirdi.

Aile bireyleri özellikle hayatlarını etkileyebilecek kararlarda, çocuklarıyla uygun bir dille iletişim kurarak problemlerini çözmeleri için girişimde bulunmalıdırlar. Tabii şartların sağlanması için, ailede böyle bir ortamın oluşması gerekmektedir. Aileler, çevrenin etkisinde kalan gençlerin duygu ve düşüncelerine önem vererek, onları düşebilecekleri yanlışlardan kurtarmak için önlem almalıdır. Nitekim, Tutuşmuş Gönüller romanında Lebib Paşa’nın kızı Lemiye’nin istenmeyen bir şekilde hamile kalması ve babası tarafından evden kovularak, evlatlıktan reddedilmesi, bu şartların yerine getirilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Ailenin birliği, sadece eşler arasında değil; aileyi oluşturan tüm bireylerin birbiriyle olumlu iletişim kurarak, sorunlarını paylaşarak, bunlara çözüm arayarak sağlanabilir. Bu koşulların sağlanabilmesi için de, özellikle olumlu ve yapıcı bir yaklaşım sergilenmelidir.

2.1.5. Ailenin Yaşadığı Kültürel Ortam

Çocukların yetiştiği kültür ortamını, ailelerinin bulunduğu toplumsal sınıfın kültürü belirlemektedir. Öncelikle ailenin kent, mahalle ya da köy gibi ortamların hangisinde yaşadığına bakarak, bulunduğu kültürel ortam hakkında bilgi edinebiliriz. İncelediğimiz romanların yazıldığı dönem olan Osmanlı'nın son yılları ile Cumhuriyetin ilk yıllarıdır. Bu dönemde, kentlerde ya da köylerde yaşayan aileler birbirinden kesin bir biçimde ayrılmamıştır.

Birbirleriyle ilgili olan, herhangi bir üzüntü veya sevincin paylaşılmasında herkesin dayanışma içinde olduğu ortamların, iyi ilişkilerin olduğu yaşam alanları olduğu söylenebilir. Yaşanılan kültür ortamı ile ilgili dile getirilen şu sözler, konumuzun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

“Burada ele alınan mahalle daha çok belli bir sosyal yaşam alanıdır. Yani insanların birbiriyle yönetim dışında ilişki kurduğu yerdir.” (Ortaylı, 2010: 47).

Yönetim dışı sosyal ilişkiler, şeklinde ifade edilen her şey; birden fazla ailenin yaşadığı ortamda, birbirleriyle kurdukları iletişimin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler, aileleri ve tüm aile bireylerini doğrudan ya da dolaylı yoldan etkilemektedir. Çocukların eğitimi, ailenin eğitime bakışı, hatta aile bireylerinin eğitimini, beslenmesini ve daha birçok şeyi burada sıralayabiliriz. Bununla ilgili olarak yapılan şu tespit, ailenin yaşadığı kültür ortamının çocuk eğitimindeki etkisini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Bu dönemde toplumda çocuk üzerinde ailenin, akrabaların, mahalle ve cemiyetin kontrolü vardır. Bu bir içtimai destek mekanizmasıdır, bir dayanışmadır. Başarıya göre; sevgi tezahürü veya usulsüz davranış üzerine kınama, iyiyi ödüllendirme ve övme veya kötüyü ise yerme ve men etme fiili birlikte yürür. Doğru davranan çocuğu aile kadar herkes kutlar, edepsizlik eden çocuğu herkes kınar; cemiyetin kurallarına uymayanın aile üyeleri kadar, herkes kulağını çeker. Çocuk dünkü toplumda aile ve cemiyetin ağırlığını üstünde hissetmiştir.” (Aksoy, 2011: 16.).

Ailenin yaşadığı ortamı belirlemede etkili olan en önemli unsur, ekonomik şartlardır. Romanlarda maddi imkânlar bakımından iyi aileler konak ya da köşklere yaşarken; imkânsızlıklar içinde yaşayan ailelerin ise, kötü şartlara sahip yerlerde bulduklarını görmekteyiz.

Mürebbiye ve Metres gibi romanlarındaki aileler, zenginliklerinden yararlanarak çocuklarının eğitimi için özel hocalar tutarken; Muhabbet Tılsımı'ndaki Ali Bekir, evlatlık verilmeden önce yaşadığı köyde gidecek okul bulamamaktadır. Hatta yaşanan imkânsızlık karşısında ailesi, onu evlatlık vermek zorunda kalacaktır.

Burada ifade edilmesi gereken diğer bir konu da, konaklardaki yaşamdır. Aile biçimlerini anlatırken verdiğimiz “konak kültürü”, ailelerin nasıl bir ortamda yaşadığını ortaya koymaktadır.

Ailenin içinde bulunduğu ortam, kültürel yaşayışı belirlemekle beraber, ailenin toplumdaki konumunu da bildirmektedir. Konaklarda lüks içinde yaşayan aileler, çocuklarını özel hocaların elinde eğitirken; yoksul ya da yoksullaşmış aileler ise çocuklarını kıt imkânlar çerçevesinde eğitmeye çalışmaktadırlar.

2.1.6. Ailedeki Bireylerin Eğitimi

Çocuğun yetiştirilip topluma kazandırılmasında etkili olan annenin, babanın ve diğer aile bireylerinin eğitimi, çocuğa nasıl bir eğitim verileceği konusu üzerinde etkili olmaktadır. Bu yüzden çocuğa verilecek eğitimin niteliğini; onun gelişip, büyüyeceği ailede, ona model olabilecek herkesin duyarlılığına, aldığı eğitime ve bu eğitimin nasıl olduğuna bakarak, anlayabiliriz.

Hüseyin Rahmi'nin, özellikle anne ve babanın eğitimi konusuna çok önem verdiğini yukarıda dile getirmiştik. Çünkü çocuğun eğitimi konusunda birinci derecede etkili olanlar anne ve babalardır. Nitekim iyi bir eğitim almış anne ve babalar, çocuklarının eğitimi konusunda daha dikkatli davranmaktadır. Mürebbiye'de karşımıza çıkan Dehri Efendi'yi, (Mürebbiye olarak Anjel'i seçme yanlışlığına rağmen) bu şekilde değerlendirebiliriz. Dehri Efendi'nin eğitimi ile ilgili kesin bilgiler olmamakla beraber; ilim ve fenne olan muhabbetinden bahsedilmektedir. İffet'in babası hakkında herhangi bir ayrıntıya rastlamamakla beraber; onu da bu şekilde davranan eğitilmiş (ya da ilgili) olan ebeveynlere ekleyebiliriz.

Bunun yanında geleneklere bağlı, kapalı bir yaşam biçimine sahip olan ve bu şekilde eğitilmiş kişiler ise, çocuklarını (veya torunlarını) kendileri gibi eğitmeye çalışmışlardır. Nuriye'dan'ın dedesi Feyzullah Efendi'yi bu şekilde davrananlara örnek olarak verebiliriz.

Aileyle yaşayan diğer bireyler de, çocukların alacağı eğitim konusunda etkili olduklarından onların da eğitimleri önemli olmaktadır. Çocukların eğitimi için evde olan kimseler, burada özellikle ele alınması gereken kişilerdir. Mürebbiyeler ile özel hocaların eğitimini ele alan yazar, özellikle Mürebbiye romanının merkezi kahramanı Anjel ile 'Ölümler Yaşıyor mu?'nun mürebbiyesi Madam Luiz Şermin hakkında bilgi verir.

Anjel, hiçbir mürebbiyelik eğitimi almayan, geçmişinde fahişe olan bir kadındır. Dehri Efendi'nin konağına mürebbiye olarak gelen Anjel, çocukları eğitecek nitelikleri taşıyamamasına olmasına rağmen, ailenin yanlış tercihi olur. Günün modasına uyan Dehri Efendi, aslında eğitimsiz birini mürebbiye olarak seçme yanılığına düşer.

Madam Luiz Şermin ise, eğitilmiş bir mürebbiyedir. Konakta, âdeta çocukların ikinci annesi olmuştur. Aldığı eğitime rağmen çocuklara, onların akıllarının alamayacağı olağanüstü düşüncelerden bahseder. Bu durumun ortaya çıkmasında, ailenin çocuklarına verilen eğitim üzerindeki denetiminin eksikliği söz konusudur.

Aile bireylerinin eğitimi; anne, baba ve evde bulunan diğer bireylerin eğitim konularını da kapsar. Bu kişilerin hemen hemen hepsi çocukların alacağı eğitimi etkilediği, için önemli olmaktadır. Çocukların eğitiminden sorumlu kişiler, burada en dikkatli şekilde incelenecek kişiler olarak karşımıza çıkar.

2.1.7. Ailenin Eğitim Konusundaki Tutumu

Ailenin eğitime bakışı ve eğitime verdiği önem, çocuğu etkilemektedir. Çocuğun okul hakkındaki düşünceleri, başlangıçtan itibaren tüm okul hayatına etki eder. Bundan dolayı ailenin eğitime bakışı, çok önemli olmaktadır. Ailenin eğitim konusundaki tutumunun tutarlı ve uyumlu olması, çocuk adına büyük önem taşır. Anne ve babalar öncelikle çocuğun eğitimi hakkında düşündüklerini paylaşarak, onu nasıl yetiştirmek istediklerini ortak bir karar etrafında birleştirmelidirler.

Ailenin eğitime karşı sergilediği tutum, dönemin şartları, çocuğun cinsiyeti gibi durumlardan dolayı değişiklik gösterebilir. Cinsiyet özelliklerinden kaynaklanan olumsuz durumlara rağmen, aile üyelerinden birinin çocuğa, eğitimi tamamlaması konusunda verdiği destek yazar tarafından üzerinde durulan bir konu olmuştur. Hüseyin Rahmi, Sevda Peşinde romanında Aynınur Hanım'a söylediği sözler, kız çocuklarının sadece belli bir düzeye kadar eğitim aldıklarını göstermektedir:

“Annemin bir emeli de beni zamanımızda kızlar için mümkün olabilecek öğrenimin son derecesine erdirmek olduğundan yaşıım on ikiyi geçti, ben hala mektebe devam ediyordum.” (Gürpınar, 1972: 107).

Romancının eserlerini oluşturduğu günün şartlarında, eğitim ortamının düzenlenmesinde devlet kurumlarının ailelerden daha az etkili olması, çocukların eğitimi konusunda kontrolsüz bazı durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumların oluşmasında rol alan kişiler, çocuklarının eğitimi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalarının yanında “çocukların istedikleri şekilde davranabileceklerini” söyleme yanılığısına düşerler. Bunu, özellikle Metres romanında görürüz. Firuze Hanım, oğlu Hami için tuttuğu hocalara bu konuda tembihte bulunur ve oğlunun sorumluluktan kaçan biri olarak yetişmesine neden olur.

Ölüler Yaşıyor mu?’da ise, çocuklarının eğitime dikkat eden Veliyüddin Paşa ailesini görmekteyiz. Ailenin çocuklarının eğitimi sadece tuttıkları mürebbiye Madam Luiz Şermin’e bırakması, yazar tarafından olumsuz karşılanır. Çünkü bu şekilde ebeveynler tarafından kontrol edilmeyen bir eğitim, çocukların mürebbiyenin ruhçuluk hakkındaki düşüncelerinden etkilenmesine neden olmuştur.

Hüseyin Rahmi romanlarında, eğitime çok önem verdiğini, ailelerin tutumlarıyla vermeye çalışır. O, çocukların eğitimi hakkında bağınaz ya da gereğinden fazla serbest davranan aileleri eleştirir ve eğitimin amacına ulaşmamasının nedeni olarak, ailelerin bu şekildeki davranışlarını görür.

2.1.8. Ailedeki Olumsuz Durumlar

Çocuklarına iyi bir eğitim ortamı hazırlayacak ailelerin, öncelikle huzurlu bir hayat sürüyor olmaları gerekir. Birbiriyle geçinebilen, birbirine saygı duyan büyüklerini, karşısında görüp, büyüyen çocuk kendisiyle barışık ve dışa dönük bir kişilikte yetişir.

Ailedeki olumsuz durumları, şu şekilde sıralayabiliriz: geçimsizlik, boşanma, sevgisizlik ve mutsuzluk, afetler, maddi sıkıntılar ve anne ile babadan birinin ya da her ikisinin ölümü.

Ebeveynlerin geçimsizlikleri, çocuklar üzerinde kötü etkiler bırakmaktadır. Yazarın, bu durumu Mutallaka’da boşanan bir aileyi anlatırken, onların bu durumu

karşısında, oğullarının çok üzüldüğünü ve bu üzüntüsünü annesine sorduğu şu sorular ile aktardığını görmekteyiz:

“Anneciğim, biz babamın evine niçin gitmiyoruz? O buraya neye gelmiyor? Yoksa o şimdi senin kocan değil mi?” (Gürpınar, 1971: 21-22).

Ayrıca, karı-kocanın birbirine karşı güvensiz olmaları da, ailenin bütünlüğünü bozan durumlardan biri olarak karşımıza çıkar. Tesadüf romanında Saibe Hanım’ın kocası Mail Bey’e olan güvensizliği, ailenin dağılmasına yol açar.

Geleneklere bağlı kalınarak evlendirilen bazı ailelerde, eşler arasında ortaya çıkan sevgisizlik, aileyi olumsuz etkileyen diğer bir durum olarak karşımıza çıkar. Sevgisizlik dışardan ilk anda sezilmese bile, zamanla karı kocanın arasına giren bir uçurum haline gelebilmektedir. Koca, kendisini evden uzaklaştıracak birine tutulup giderken, kadın ise, ya kocasıyla aynı yolu seçer, ya da eskiden âşık olduğu birinin peşinde koşar. Nitekim Nezihî Bey ile evlendirilen Aynınur Hanım, bu şekilde karşımıza çıkan biridir. Bu durum o kadar ilerler ki, zamanla içinden çıkılmaz bir hal alır. Herhangi bir çıkar yol bulamayan Aynınur Hanım, intihar etme yolunu seçer.

Namuslu Kokotlar ile Metres romanlarında da karşımıza çıkan benzer durum, eşlerin arasındaki yaş farkının yol açtığı problemlerdir. Namuslu Kokotlar’da, Hüsrev Nizami Bey’in genç karısı, kocasının yaşlı olmasından dolayı kendini mutsuz bulur. Bu mutsuzluğunu gidermek için, eşini sürekli aldatır. Buradaki tek olumlu taraf ise, çiftin çocuklarının olmamasıdır.

Ancak, Metres’te, Firuze Hanım ile Şadi Efendi’nin evliliğinden doğan Hamî’nin (burada yazar çocuğun Şadi Efendi’den olmadığını düşünür) yetiştirilmesi ile ilgili birçok problemin ortaya çıkmasında yaş farkı etkili olmuştur. Çocuğunun büyüdüğünü bile göremeyen Şadi Efendi, yaşlılığında yaptığı evlilikten doğan çocuğu, annesinin sorumsuzluğuna teslim ederek ölmüştür.

Çeşitli felaketler yüzünden çok zor şartlar altında yaşamlarını sürdüren İffet’in, ailesi de birçok olumsuzlukla mücadele etmek zorunda kalır. Babalarının ölümünden sonra yaşadıkları yangın felaketi ile yoksulluğa düşerler. Babasının sağlığında iyi bir eğitim alan İffet, bu durum karşısında çok üzülür. Buna rağmen, ailenin geçimini sağlamak için dikiş, nakış, dantela gibi işlerle uğraşır. Kardeşi Sabri’ye, eğitimi konusunda yardımcı olur.

Yazarın çok önemseydiği aile kurumunu, ele aldığı problemleri yönüyle de özenli bir şekilde işlediğini görüyoruz. Onun gözüyle ailede meydana gelen olumsuzluklar, birçok problemi beraberinde getirir. Ailenin dağılmasına, intihara, ölümlere ve cinayetlere yol açar. Bu durumlar da, toplumu olumsuz etkiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA AİLENİN ÇOCUĞU EĞİTİRKEN SERGİLEDİĞİ DAVRANIŞLAR

3.1. AİLE İÇİ OLUMLU DAVRANIŞLAR

3.1.1. Aile Sevgisi

Sevgi, insan hayatında önemli bir yeri olan anlamlı bir duygudur. O, doğuştan hazır bir şekilde gelmediği için çocuğun, onu aileden öğrenmesi gerekir. Sevgi; kabullenme, koruma ve sevecenlik gibi bütün olumlu duyguları içerir. Onunla, çocuk sağlıklı bir kişilik geliştirir.

Sevgi ve şefkat, insan ruhunun üretebildiği en gönül okşayıcı duygulardır. Sevgi, övgü ve takdir, insana değerli olduğu duygusunu verir; bunu hisseden insan da, çevresine değer verir. Çocuğun kişiliğine saygı duyan, onu dinleyen ve kendini yönlendirmesi için fırsat veren anne-babalar, onun gelişimine önemli katkıda bulunmuş olurlar.

Ailede sevgi görerek büyüyen çocuklar, toplumdaki diğer insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurarlar. Sevgi ihtiyacını ilk kaynaktan karşılayan çocuk, böylece ilgi çekmek için herhangi bir davranışa gerek duymaz. Böyle davranmak durumunda kalmayan çocuklar, diğer insanlarla iletişim kurduklarında daha rahat olurlar.

Çocuklar, sevgiyi birçok yoldan öğrenebilir. Anne ve babaların burada onlara model olmaları gerekmektedir. Birbirini seven, birbirine saygı duyan ebeveynler, çocuklarını da bu konuda yetiştirmiş olur. Çocukların evde oynadıkları oyunlarda üstlendikleri roller anne ile babanın bu özelliklerini taşır. Hüseyin Rahmi bu konuyu şu şekilde işler:

“Babası ile anası, bu kızın meraklarını, alışkanlıklarını, düşkünlüklerini tetkik ede ede büyüttüler. Ta bebekle oynadığı zamanlarda Saibe’de anne olmak, bir aile kurmak için şiddetli bir istek vardı. Bebeklerini büyük bir sevgi ve özenle yatırıp kaldırdıkça annesi, kızının çocukça kalbindeki kadınlık cevher ve düşkünlüğe bakarak: ‘Bu kız büyürse, kocasını, çocuklarını çıldırasına bir muhabbetle sevecek. Allah vere de bir helal süt emmişe düşseydi.’ demekten kendini alamazdı.” (Gürpınar, 1965: 70).

Saibe de annesinin bu düşüncesini desteklemişçesine, gelecekte aile sevgisine dönüşecek oyununu şöyle devam ettirir:

“Saibe’nin ana – babasından olan en büyük ricaları bebekleri, bebeklerinin çocukları hakkında onların her gün bir iyiliklerini dinlemek olurdu. Büyük bebeğinin kızının al canfes entarisi varmış da küçük bebeğinkinin esvabı basmadanmış. O, öbürünü kiskanıyormuş. Onun için küçüğün kızı için de canfes entari alınma ricasında bulunurdu.” (Gürpınar, 1965: 70).

Aile bireyleri sosyal, duygusal ve ekonomik yönden birbirilerine bağılıdır. Bu bağılılık, aile içinde dayanışmayı, sevgiyi ve beraber yaşamayı daha kolay hale getirir.

Saygı; değeri, üstünlüğü büyüklüğü, küçüklüğü, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan davranıştır. Ailedeki bireylerin birbirine saygı göstermesi, ailenin devamı açısından önemli bir duygu ve davranış şeklidir.

Aile bireylerinin bir birilerine karşı saygılı olduğu, saygının sevgi ile desteklendiği ortamda büyüyen çocuklar çevreleriyle uyumlu ilişkiler içinde olurlar. Ailede sadece sevgi ya da sadece saygının etkili olduğu ortam olursa, bazı olumsuzluklar ortaya çıkabilir. Bu yönüyle, sevgi ve saygının birbirini destekler şekilde, davranış haline getirildiği ailelerde, daha çevresiyle uyumlu kişilerin yetişmesi doğal bir sonuç olur.

Sevgi konusunun daha iyi anlaşılması için burada üzerinde durulması gereken davranışlardan biri de saygıdır. Burada, sadece küçüklerin büyüklerine karşı saygılı olması şeklinde yanlış bir anlayış vardır. Saygı göstermek, sadece çocukların değil; büyüklerin de görevidir. Hatta bu konuda, büyüklerin çocuklara örnek olması gerekmektedir.

Saygı, karşıdakilerin eksiklerinin, kusurlarının ve hatalarının hoşgörü ile karşılayarak olduğu gibi kabul ederek değil; olumlu davranışlarını görerek, insana yaklaşımdır. Bu şekilde davranarak, çocuğu kendimizden uzaklaştırmamış oluruz. Olumsuz davranışları düzeltmek için, fırsat elde etmiş oluruz.

3.1.2. Yardımseverlik

İnsanlar birlikte yaşadıkları toplumda, birbirilerinin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yüzden, her anne ve baba, çocuğunun yardımsever bir insan olmasını ister. Yardımseverlik, çocukların topluma ait olma bilincini geliştirir. Çocukların toplumsallaşabilmesi için, bunun eğitimde ve aile içinde onlara iyi bir şekilde anlatılması gerekmektedir.

Toplumda karşılaşılan problemlerin çoğu yardımlaşma, paylaşma gibi olumlu davranışlar sayesinde, insanları daha az etkilemekte ve kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Ailelerin, burada örneklerle ya da kendi yaşantıları yoluyla çocuklara yardımlaşmanın önemini anlatarak, onları eğitmeleri, çocukların toplumsallaşmalarını kolaylaştıracaktır.

Hüseyin Rahmi, romanlarında bu konuyu olaylar içinde vermeye çalışır. O yardımlaşmayı, zorda kalan kişilere karşı yapılanlar yoluyla anlatır. Eserlerinde, toplumda görülen düzensizliklerden dolayı, aç kalıp sokaklarda dilenerek geçimini sağlayan, yaşadığı aşklar yüzünden ailesi tarafından evden kovulan, ya da çeşitli olaylardan dolayı yaşanan intiharları engellemek için yapılan çalışmalardan yola çıkarak, yardımlaşmayı anlatır.

Hakka Sığındık romanında Nüzhet Ulvi, savaş zamanında yaşanan kıtlıktan dolayı karaborsacılık yapıp zengin olan Hacı Ferhad Efendi'den para koparmak için çeşitli düzenbazlıklar yapar. Ondan aldığı parayı ise babalarının ölümünden sonra iyice yoksullaşan, dilencilik yaparak geçimlerini sağlamak zorunda kalan hatta iki kardeşlerini kaybeden Sarıgül'deki eski komşuları Sefer Efendi'nin çocuklarına verir. Doğru yoldan kazanılmasa da, bu paraların yardım amacıyla kullanılması bir yardımseverlik örneğini oluşturur.

Tutuşmuş Gönüller'de, babasının evden kovduğu Lemiye hamiledir. Çocuğunu doğuracağı zamana kadar tutuğu evde kalan bu kız, arkadaşı Seher'den yardım alarak doğum yapar. Çocuğunu istemez ve bir caminin avlusuna bıraktırır. Pişman olduktan

sonra ise, çocuğunu orada bulamaz. Arkadaşı, ona çocuğunun yerini söyleyerek, yardım eder. Ve sevgilisiyle evlenip mutlu olmasını sağlar. Bu durumda yaşadığı olumsuzluklardan arkadaşının yardımseverliği sayesinde mutluluğa ulaşan Lemiye, bize yazarın bu davranışın önemini, vurgulandığını gösterir.

Dr. Nusret Hulki Bey ise artan intihar olaylarını çözmek adına, kendisine başvuran kişilere yaptığı yardımların işlendiği Ölüm Bir Kurtuluş mudur? romanının da, konumuzla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişi, yaptığı çalışmalarla bazı kişilerin intihardan kurtulmasını sağlamıştır. O, tüm olaylara tek bazına yetişemeyeceğini anlayınca, meslektaşlarıyla bir toplantı yaparak daha çok kişinin bu konuya eğilmesini sağlamaya çalışır.

3.1.3. Merhamet

Anne ile babanın birbirilerine ve ailenin diğer üyelerine sevgi ile yaklaşması, onlarla yardımlaşması, paylaşımında bulunması ve onlara karşı anlayışlı olması, çocukta merhametin oluşmasını sağlamaktadır. Çocukların, olumsuzluklardan uzak kalarak iyi bir aile ortamında yetişmesi ve çevreden de iyi örnekler görmesi, onda merhametin gelişmesini kolaylaştırmaktadır.

Çocuklarda merhamet duygusunun gelişmesini sağlamak için, onlara karşı merhametli davranmak gerekir. Ailesinde şiddet gören çocukların, buna benzer davranışlar sergilemeleri, çocuk eğitiminde iyi bir model olmanın önemini ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak, merhametle yaklaşılmayan çocuğun da başka insanlara veya diğer canlılara merhametli davranmasının çok zor olduğunu, söyleyebiliriz.

Ailenin yanı sıra, toplumdaki diğer bireylerin de çocuklara merhametli davranmaları gerekmektedir. Burada, herhangi bir şekilde ailesinden ayrı yaşamak zorunda kalan ve yaşamını bu şekilde sürdüren çocukların, çevrelerindeki kişilerden merhamet görmeleri önemli olmaktadır. Onlar, çevrelerinde sevgi görmezlerse büyüdüklerinde, toplum için zararlı kişilere dönüşebilirler.

Hüseyin Rahmi, eserlerinde merhamet konusunda detaylı örnekler vermemekle birlikte, toplumdaki bazı aksaklıkların ortaya çıkmasından bu duygununun eksikliğinin olduğunu hissettirir. Çocuk karakterlerden Sabri'nin işlendiği İffet'te, yaşanan olaylarda merhametin etkili bir duygu olarak vurgulandığı görülür. Kardeşinin

imkânsızlıklar yüzünden okumadığını gören İffet, onu eğitmeye çalışır. Tüm olumsuz şartlarda durumlarının gittikçe daha kötü olması, günlerce aç kalmak zorunda kalmalarının, Sabri'ye işlettiği günahı bilmesine rağmen kardeşine acımayı ihmal etmemiş ve çaldıklarını yemesini izlemiştir.

Merhametsiz olan bireylerin toplumda neden oldukları felaketleri de işleyen yazar, Utanmaz Adam ile Can Pazarı romanlarında bu konuyu işler. Babasının ölümü üzerine çevreden yardım almadıkları için yarı aç, yarı tok şekilde yaşayan Avnusallah ile ailesinin yaşadıkları onu, toplumda duygusuz, kimseye merhamet etmeyen, milleti dolandıran bir birey haline getirmiştir. Can Pazarı'nda ise Veysi, Muhsin ve Maşuk sokakta yaşayan serserilerdir. Bunlar da, kimsenin merhamet etmediği kişiler olarak büyümüş, başkalarının mutluluğunu bozma pahasına, insanları dolandırma yolunu seçmişlerdir.

Yine bazı eserlerde işlenen “evlâtlık” ya da “ahretlik” denilen çocukların gittikleri yerde eski durumlarından daha iyi bir hayata kavuşmaları da merhametin bir sonucudur. Muhabbet Tılsımı'nda, Ali Bekir çok zor şartlar altında büyüdüğü köyden evlatlık verildiği ailenin yanına gelince, yaşam şartları değişmiştir. Nimetşinas romanının başkahramanı Neriman da ilk gittikleri konakta, konağın kızı ile aynı muameleyi görmüş, onunla beraber okula gidip eğitimini almıştır. Konak sahiplerinin Neriman'a bu şekilde yaklaşmaları, merhametlerinin bir sonucudur.

Babanın evlâdına ve eşine olan merhametine ise, Tutuşmuş Gönüller romanında karşımıza çıkan Kasım Necati'nin yaptıklarını örnek verebiliriz. Sevdiği kız, evlilik dışı ilişkisi sonucunda hamile kalınca, babası tarafından reddedilip sokağa atılır. Onunla, iletişime geçmekten çekinen Kasım Necati, onu uzaktan takip eder. Kız doğum yaptıktan sonra, çocuğuna bakmak istemez ve bebeğini cami avlusuna bırakır. Bebeğin babası, onu alıp evine götürür. Bebeğin annesi Lemiye, pişman olur; ancak bebeği bıraktığı yerde bulamaz. Bebeğinin sevdiği kişi tarafından alınıp evine götürüldüğünü öğrenir ve oraya gider. Lemiye'yi çok iyi karşılayan Kasım Necati, ondan af diler ve barışırlar. Bunun üzerine evlenirler.

3.1.4. Ahlâk

Çocukları ahlak bakımından eğitmek, onlara iyi ile kötüyü ayırt etme becerisi kazandırmaktan geçer. Onların, büyüklerin söylediklerinden ya da gözlemleri yoluyla

öğrendikleri kendi ahlaki düşüncelerinin oluşmasına kaynaklık eder. Anne ve babanın çocuğuna örnek olması, burada önemli olmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde, ahlâk konusunu çoğu zaman işlediğini görmekteyiz. Toplumdaki sosyal değişmelerin ahlâk konusunda derin sorunlar doğurduğunu; ailelerin parçalanması, eşlerin birbirilerini aldatması, hırsızlık, dolandırıcılık vb. birçok durumun ortaya çıkmasına yol açtığını düşünür. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'nın bu konuda dile getirdiği şu sözler, yazarın bu konulara nasıl baktığını açıklamaktadır:

“... Türkiye'nin yüz elli – iki yüz yıldan beri geçirdiği kültür ve medeniyet buhranıyla ilgili alafrangalık, batıl inanç, ahlak ve geçim sıkıntısı arasında çatışma, aşk ve evlilikte anlaşmazlık, sosyal sefalet, eski ahlak kaidelerine, örf ve adetlere isyan konularını ele alır.” (Kaplan, 1997: 459).

Ailelerin yaşadığı ahlâkî yıkımların, onların çocukları üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Metres'te, Firuze Hanım'ın sergilediği hoppa tavırlar, oğlu Hami'de de görülmektedir. Aynı şekilde, Mürebbiye Anjel'in oyunlarına yenik düşen Dehri Efendi'nin yaptıklarının oğlu Şemi'de; Toraman'da Şuayb Efendi'nin türlü ahlâksızlıklar içinde yaşayan Binnaz'la ve ondan önce çevresine hissettirmeden diğer kadınlarla yaşadığı ilişkilerin, oğlu Aziz'de ortaya çıktığını görüyoruz. Bu da bize, çocuklara ahlâkî bakımdan öğretilecek her şeyin, öncelikle ailede desteklenmesi gerektiğini, gösterir.

Bunun yanında, ahlâk öğretilerinin o dönemde eğitimde nasıl yer aldığı ile ilgili yazarın, bize bilgi vermeye çalıştığını görürüz. Ona göre, sıradan, hiçbir eğitimi olmayan kişilerin öğreteceği bilgiler de eksik olacaktır. Okuyucuya bunu anlatmak için, şu cümleyi kullanır:

“Sen bu ahlak, vicdan kelimelerini mahalle mektebi hocasından mı öğrendin?” (Gürpınar, 1972: 141).

Ahlâkî davranmanın toplumsal olarak kabul görülmesi ise, yazar tarafından eleştirilir. Ona göre, herkesin kabul ettiği bir hayat sürme her zaman mümkün olmayabilir. İnsanlar duygu ve düşünceleriyle hareket ettiklerinden, kendi kurallarını koyabilirler. Ancak, bunun, toplum tarafından ahlâksızlık sayılabileceğini aşağıdaki diyalogla anlatmak ister:

“Filozof: -Hayır, doğru muhakeme etmiyorum. Halkın ahlak düşünüşüne göre söz söylüyorum.

Ali Senaver: -Sözünüzü kabul ediyorum. Ama biz muhitimizin ahlak düşünüşünün gereklerine uygun yaşıyoruz. Bu çok nazik ve dar patikada umumdan pek ayrılmaya gelmez.” (Gürpınar, 1969: 75).

Çocuklara ahlâk dersleri vermeden önce, ebeveynlerin kendi yaşantılarında iyiyi ve kötüyü ayırt ederek yaşamaları gerekir. Çocukların bu yolla öğrenecekleri, her zaman daha etkili olmaktadır. Çünkü, hayata gözlerini açtığı bu ortam, ona en kalıcı bilgilerin verildiği yer olmaktadır.

3.1.5. Komsuluk İlişkileri

Türk toplumunun geleneklerinde önemli bir yeri olan komşuluk, sosyal hayatın gelişmesinde ve çocukların toplumsallaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Çocuklar, hayata gözlerini ilk açtıkları ortam olan ailede komşuları ile iletişim kurmayı öğrenmektedirler. Özellikle, yazarın eserlerini yazdığı dönemde, komşuluğun daha önemli bir yapıya sahip olduğu bir gerçektir.

İnsanların bu dönemde birbirilerine daha çok ihtiyaç duyması, komşuluğun bu kadar önemli bir konu olmasını zorunlu kılmıştır. Hüseyin Rahmi, eserlerinde komşuluk ilişkilerini verirken, kendi hayatından da örnekler kullanır. Burada, komşularından birinin evleri dolaşarak anlattığı hikâyelerden bahseder.

Çocukların sosyal ilişkileri kurdurduğu diğer bir ortamın, aileden veya çevreden sevilen birisinin anlattığı hikâye, ya da masalların dinlendiği yerler olduğunu görmekteyiz. Çocuklar dinlediği hikâye veya masalda kendisini olaylardaki kişilerin yerine koyarak, hayâl eder. Böylece, olaylardaki ilişkilerden öğrendiklerini hayatında uygular. Ya da diğer bir durumda, kendisini anlatıcının yerine koyarak, gezdiği yerlerde gördüklerini anlatan, birçok bilinmeyenden haber veren farklı bir insan olacağını düşünür. Hüseyin Rahmi, Aşk Batağı (Bir Muadele-i Sevda) romanının önsözünde, kendi çocukluğundan bahsederken şu şekilde konuşur:

“Eski evimizin orta katında kuytu, büyük bir oda vardı. Ortaya konulmuş tepeleme dolu sarı mangalın çevresine biz, kız-oğlan beş altı çocuk, annelerimiz teyzelerimiz, halalarımız dizilirdik. Komşu hanımlar da misafir gelirdi. ‘Bir perinin üç

kızı varmış' diye masallara girişilirdi. O saf çocukluğumla bu masları o kadar dikkatle dinler, öylesine bir zevk duyardım ki, şimdi en ciddi eserlerde bu tadı bulamıyorum". (Gürpınar, 1972: 7-8).

Hüseyin Rahmi'nin çocukluğunda yaşadığı bu olayın kendisinde derin izler bıraktığı, İffet'te söylediği şu sözlerden de anlaşılmaktadır:

"Ben Emine Hanım'ın en büyük tutkunlarındanım. Bu şeker sözlü kadın hikâye için ağız açınca ben oyunu, her şeyi unuttur; karşısına geçip kendisini saatlerce dinlemekten yorulmaz, usanmazdım. Emine Hanım'ın bize geldiği akşam benim için en mutlu bir gece olurdu." (Gürpınar, 1973: 90).

Komşuluk ilişkilerinin çocukları etkilediğini anlatan Hüseyin Rahmi, yukarıdaki örneklerden başka, komşu köşk ve konaklardaki ailelerin birbirine yardım etmesinden, çocukların birbirileriyle oyunlar oynamasına kadar birçok yerde konuya değinmiştir.

3.1.6. Hayatla Mücadele

Hayatla mücadele, insanların kendi geçimlerini sağlamak için, giriştikleri her türlü uğraştır. İnsanlar, içinde buldukları durumu daha iyi hale getirmek için, sürekli mücadele ederler. O, toplumsal bir varlık olarak, bu mücadelesinde diğer insanlarla iletişim kurmak zorundadır. Bu yüzden, başarıya ulaşmada başka insanların davranışları da etkili olmaktadır.

Hüseyin Rahmi, burada başkalarının yaptıklarının kahramanların seçimi üzerindeki etkisine değinir. Billur Kalp romanında, bu düşüncelerini Mürvet'in yaşadığı olaylarla bize aktarır. Hayatını kazanmak için uğraşan Mürvet, burada eline düştüğü insanların yaptıklarının sonucunda dayanamaz ve intihar eder. İntihar etmeden önce yazdığı notta, insanlara olan güveninin sarsıldığını ve umutsuzluk içine düştüğünü şu şekilde anlatır:

"Hayatımı kazanmak için attığım ilk adımda çarpıldım. Umutla, sevgiyle, besinle yaşanır. Bunları bulamadıkları için gidenlere –hayattan hakları olan mutluluk paylarını veremediğimiz halde- neden yerli yersiz şeyler söylüyorsunuz?" (Gürpınar, 1974: 165).

Romancı, hayatını kazanmak için uğraşırken istenmeyen davranışları sergileyen kişilerden de bahseder. Bu kişilerden biri, İffet'in kardeşi Sabri'dir. Günlerce aç

kaldıktan sonra, komşularının bahçesinden birkaç hıyar çalan Sabri, burada hırsızlık yapmak zorunda kalmıştır. İffet, kardeşinin bu davranışını hoş karşılamaz. Hatta bu yüzden, kardeşinin yoldan çıktığını düşünür. Ancak, daha sonra bu olayın gerçekleşmesinde etkili olan şartların Sabri’yi mecbur bıraktığı aklına gelir. Hüseyin Rahmi, İffet’in bu şekilde düşündüğünü aşağıdaki ifadelerle anlatır:

“Demek ki bu çocuğu yola getirmek gerekiyordu. Ne var ki bir kötü şeyi ortadan kaldırmak için ancak etkenlerinin yok edilmesi gerekiyor. İş böyle olunca iki gündür aç duran bir çocuk, biri annesi, biri ablası, öbürü de kendisi için üç hıyar çaldığından dolayı ne yolda bir cezaya çarptırılabilir?” (Gürpınar, 1973: 102).

Aile içi ilişkilerin sağlamlığı, hayatla mücadelede kişilere kolaylık sağlamaktadır. Yukarıda, bu durumla ilgili olarak, Mürvet’in yaşadıklarını aktarmaya çalıştık. Onun yaşadıkları, içine düştüğü durumda kendisine uzanacak sıcak bir el olmadığı için intihar gibi bir felaketle sonuçlanmıştır. Aynı şekilde, Sabri’nin yaşadıkları da – her ne kadar doğru bir davranış değilse de- ablasının onu bu duruma düşüren şartları değerlendirerek kardeşine yaklaşması, belki de, Sabri’yi büyük bir felaketten korumuştur.

3.1.7. Zekâ

Zekânın, çocukların eğitimde elde ettikleri başarılar üzerinde etkisi büyüktür. Doğuştan gelen bu yeteneğin gelişmesi, onu kullanmayla mümkün olmaktadır. İlk olarak genlerle iletilen bu özellik, çocukluk yıllarından itibaren çevreyle kurulan iletişim, aile içinde, okulda ve arkadaşlık çevresinde yapılan her türlü eğitim etkinliği sayesinde işlevsel hale gelir. Yani kalıtsal özelliklerle gelen zekâ, çevresel etkilerle daha çok gelişir.

Anne ve babalar çocuklarının zekâsını geliştirmek için, onlarla iyi ilişkiler kurmalıdırlar. Onlara oyunlar oynatarak, doğru kaynaklara yönlendirerek, ya da uygun örnekler göstererek, kendilerini geliştirmelerini sağlamalıdırlar.

Romancı eserlerinde, anne ile babanın burada üstleneceği role dikkat çekmek için, okuyucuya şu örneği verir:

“Saibe zekiydi son derce duygulu olmasından dolayı bazı o yaştaki bir kızdan umulmayacak bir anlayış eseri göstererek ev halkını kendine hayran ederdi.

Bu kızı, kendi isteği, gönlünün arzusu derecesinde bir gayretle okuttular, yazdırttılar. Kadınlar arasında ‘allame kesilecek’ bir mertebede değil; fakat her şeyden birer parça anlayacak kadar bir şeyler öğrendi. Ama zekâsı sayesinde, duyarlılığının yardımıyla, Saibe Hanım üstünkörü bilgi ve irfanına güvenen şöyle böyle erkekleri yaya bırakacak bir varlık gösterebilirdi.” (Gürpınar, 1965: 70).

Çocukların ebeveynlerinin desteğiyle öğrendikleri bilgi ve becerileri kullanmaları, zekâyı geliştiren başlıca etkenlerden biridir. Bu yüzden, bilgi ve becerilerin ezberden öte anlam kazanması için uygulamaya konulması gerekmektedir. Bu yöntemle, eğitimin asıl amacı olan olumlu öğrenmelerin daha kalıcı hâle gelmesi, mümkün olabilmektedir.

Zekâ, çocukların muhakeme etme gücünü de geliştirmesiyle daha da işlevsel hâle gelir. Yaşadığı ortama uyumlu bir şekilde hayatını devam ettirmesi, çocuğun muhakeme gücünü kullanmasını gerektirir. Bunu, akranlarıyla kurduğu ilişkilerde kullanması, onlarla uyumlu olmasını kolaylaştırmaktadır

Ancak, anne ve babaların, bazen çocuklara öğrendiklerini uygulama fırsatı vermekten kaçındıklarını görmekteyiz. Özellikle, kızların bu yönde baskı altında tutulması, Hüseyin Rahmi’nin romanlarında konu edinmiştir. Eserlerinde, birçok defa kızların benzer durumlarda baskı altında tutulduğunu görürüz. O, kızların düştüğü durum karşısında dayanamaz ve Bedia’ya şu sözleri söyler:

“Bana düşünme gücü verecek şeyler öğretirdi. Fakat düşündüklerimi hayata uygulamamak kararıyla... Ben her şeyi bileyim ama yine onların baskısı altında kalıp yargıları dışına çıkmayayım.” (Gürpınar, 1972: 37).

Ailelerin, çocuklarının düşüncelerine saygı göstermemeleri, çocukları olumsuz etkilemektedir. Çocuklarının öğrenmesi konusunda cesaret gösteren anne ve babalar, aynı cesareti onların bu öğrendiklerini uygulamaları konusunda göstermemektedirler. Bu durum da yazar tarafından eleştirilmektedir.

3.1.8. Dilin Önemi

Çocukların yaşadığı ortamda ilk öğrendiği davranışlardan biri de, dildir. Dil, iletişimi ve sosyalleşmeyi sağlamasının yanında, birçok davranışın kazanılmasında da

etkili olmaktadır. Tabii insanın mensubu olduğu toplumun dilini kullanması, bu özelliklerin kazanılmasında en etkili yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romancının, yaşadığı dönemde toplumda Fransızcanın kültür dili ve batılılaşmanın bir göstergesi olarak kabul görmesi karşısında, rahatsızlığını dile getirdiğini görmekteyiz. Fransızcayı Türkçenin üzerinde gören ve her konuşmasında bu dilden kelimeler kullanan kişilere, karşı bir tavırla –bir hayli kızarak- yaklaşmaktadır. Onları romanlarda gülünç duruma düşürerek, âdeta bu kızgınlığını yarattığı kahramanlardan almaktadır. Metres romanın kahramanı Hami'nin, oğlunu eğitmek için tuttuğu mürebbiye ile sürekli Fransızca yanlış tercüme yapmasını, bu duruma örnek verebiliriz. Hami'nin bu konuşması sırasında, yanlarında bulunan Şair Revai, bu acınası durum karşısında şöyle konuşur:

“Vay gidi tercüme... vah zavallı Türkçe. Madamla esas olan konunuz Rıfkı'nın talim ve terbiyesi değil mi? Siz ondan ne anlarsınız? Anneniz hanımefendinin çocuk terbiye usulleri hakkındaki bilgisi işte sizde görülüyor, numune meydanda. Bu kadar hocalar tutuldu, seni okutmak bahanesiyle o heriflerin yedikleri tatlılar bir araya getirilse alimallah bugün baklavadan bir yangın kulesi yapılır, ekmek kadayıflarıyla bir çırpıcı çayırı döşenir, o kaymaklarla etrafına bir de duvar çevrilirdi. Sonra tahsil için Paris'e de gittin. Oradaki tahsilin derecesi de deminki 'ne nankör tabiatlarla insanın işi olur' gibi saçma sapan tercümelerinden anlaşılıyor.” (Gürpınar, 1965: 53).

Hüseyin Rahmi'nin, eserlerinde acımasızca eleştirdiği yanlış batılılaşma konusunda, dilin geniş yer tuttuğunu görmekteyiz. Nitekim, bu husus etrafında kaydedilen şu ifadeler çok önemlidir:

“Kahramanlarının Türkçe bilmemeleriyle ilgili tenkitleri geniş bir yer tutmaktadır. Bunu temelinde Fransızca bilmenin yeterli olduğu görüşünün her türlü köksüzlüğe yol açtığı fikri bulunmaktadır. Bu tür tenkitlerinden edebiyatçılar da paylarını alırlar. Fakat Hüseyin Rahmi eserlerini yazarken hem komik yaratma amacını güttüğü, fikirlerini bu teknikle yazdığı hem de komiği geleneksel seyirlik sanatların vazgeçilmez ögesi şive taklitlerine dayandırdığı için, onun eserlerinde gizlenen ciddi fikirler yeterince incelenmemiştir.” (Enginün, 2007: 141-142).

Kahramanların Türkçe bilmemelerine ilişkin olarak, Prof. Dr. İnci Enginün'ün verdiği şu örneğin de, yazarın düşüncelerinin anlaşılmasında çok önemli yer tuttuğunu düşünmekteyiz:

“Ömer Bey nam-ı diğer Mösyö Lömer, Mekteb-i Sultani'den mezun, binaenaleyh ahlak ve adat-ı şarkiyeye ve lisan-ı Osmaniye büyük bir ölçüde sahip olduğu iddiasında idi. Davetiyenin tahriri için gereken bilgiyi Meftun Bey'den dinleyerek bir kağıda not etti. Frenkçe düşünüp Türkçe yazan metin beyinli, alaca fikirli bazı ediplerimiz gibi evvela Fransızca konuştu. Sonra Türkçeye tercüme etti.” (Gürpınar, 1971: 121).

Hüseyin Rahmi, kültürlü olmanın başlıca şartı olarak, Türkçe konuşulması gerektiğini düşünür. O, eserlerinde bu şekilde davranmayan ve dilimizi diğer diller karşısında değersiz bulan kişileri küçük düşürerek, bu düşüncesini sağlamlaştırır.

3.1.9. Övgü

Övgü, insanların olumlu davranışlarını pekiştirmek için kullanılan bir yöntemdir. Ebeveynler çocuklarını eğitirken, bu yöntemden çokça yararlanmaktadırlar. Ancak, anne ve babalar, bu yöntemi kullanırken dikkatli olmalıdırlar. Onlar, çocuklarını överken, yerinde davranmalıdırlar. Çünkü, onların fazlaca övülmesi, sürekli övgü beklmelerine neden olabilmektedir.

Romanlarında övgüye değişik bir açıdan yaklaşan Hüseyin Rahmi, kahramanlarının iyi yönlerini över. Özellikle, kadın kahramanların yaptıklarını öne çıkarılır. Toplumda kendilerine hak ettikleri kadar yer bulmayan kadınların mücadelesini dikkatle sergileyen yazar, onlara haksızlık yapıldığını dile getirmek emelini taşır. O, kadınların yapabildiklerinin ne kadar mükemmel şeyler olduğunu bir örnekle şöyle açıklar:

“Nasıra, konakta bir paşa kızı gibi eğitim gördü. Okur, yazar, çalar, çağırır. Duygulu, zeki fakat karanlık ruhludur. İnsandan kaçır. O cinli tekkenin içinde, kuytu yerlerde dalgın dalgın dolaşır. Karanlık gecelerde hafif peri adımları ile korkunç yerlerde gezinir.” (Gürpınar, 1970: 71).

Yazar, ailelerin çocuklarını övmesini de, romanlarında işlemiştir. Söz meclislerinde evlatlarından övünerek bahseden anne ve babalar, çocuklarının ne kadar

iyi, bilgili, kültürlü olduklarını anlatmayı çok sevmektedirler. Eserlerin detaylarına baktığımızda, çocukların ebeveynlerini kandırarak, onların bu şekilde konuşmalarına neden olduklarını görmekteyiz. Nitekim, bu durumu şu sözlerden anlıyoruz:

“Öğrenimini şöyle böyledir. Birkaç okulun çatısı altında yıllar geçirmiş. Ne öğrendiğini kimse sormamış, kendi de bilmez, tünelden geçer gibi öbür çocuklarla birlikte bu öğrenim yerlerine gelenek budur diye girmiş çıkmıştır. Yalan yanlış gazete okur. Kaleminin yürüyüş alanı bulduğu kantar idaresine koçan doldurmaktan pek ileri varamaz. Fakat annesinin gözünde eşsiz bir baş bilgindir. Okuma yazma bilmeyen zavallı kadın, saldırı sultur gazete sökmeyi, öğrenimin bitimi sanır. Öyle ya kağıdın üzerinde çizilen sözün önce ne olduğunu bilmeden anlamını heceleyip çıkarmak her aklın kavrayacağı iş midir? Buda remilciliğin, bakıcılığın başka türüsü.” (Gürpınar, 1974: 53).

Eğitimlerinde başarıyı yakalamakta zorluk çeken çocukların, az bile olsa ilerlediğini gören anne ve babalar, onları övmek için bu fırsatı kaçırmaz. Çocuklarını ödüllendirerek, bu sevici daha da arttırmak isterler. Onlar, ebeveynlerin bu durumundan faydalanacak kadar açığöz olursa, bunu kendi lehlerine kullanmaktan çekinmezler. Yazar, bu konuyu örneklendirirken, çocuğunda çok az olsa da ilerleme gören bir annenin duygularını ve çocuğun durumunu, şu şekilde anlatarak adeta annelerin daha bilinçli davranmasını ister:

“ -Ah yavrum şükür yetiştirene! Nasıl da bülbül gibi okuyor, kırk bir buçuk kere maşallah tu tu.... Beğenmeleriyle karışık sevinç tükürüklerini Hayati'nin yüzüne serptikten sonra çocuğa hemen çörekotu tütsüsü verir.

Akşam babası gelince o, sevinç gözyaşlarıyla:

-Ah efendi, ah bilsen... Bizim oğlan kitaba bakıyor da harıl harıl okuyor. Adam olacak, ahir ömrümüzde ekmeğini yiyip sefasını süreceğiz. Müjdesini verir.

Birkaç damla sevinç yaşı da kocasından akıtır. Ertesi günü babası oğlunu on kuruş para mükâfatıyla taltif eder. Bu parayı çocuk doğru götürür, deve derisi bir Hacivat'la Karagöz alır. Artık ondan sonra her akşam anasına basına defterden ya da ezberden okur.

Birkaç zaman maşallah, tu tu'ya çörekotu tütsüsüne devam olunur, olunur ama mahdum bey sene başlarında imtihanlarda fırl fırl döner. Acayip şey! Oğlan evde defterin, kitapların yüzünden gürül gürül okusun da imtihanda dönsün? Bunda bir iş var. İşin neden böyle olduğu Hayati'den sorulur. Filan hocanın bana garezi var da, filan mümeyyiz imtihanda haksız yere numaramı kırdı da... Daha birçok de da... Hocalarıyla, mümeyyizlerle kavgaya gidilir. İş bir şeye benzetilemeyince:

-Öyle her sene sıra ile imtihan vererek mektepten çıkanların tahsilleri pişkin olur mu hiç? Her dersi döne döne okumalı ki pişsin. Sözüyle teselliye yol ararlar.” (Gürpınar, 1965: 93).

Övgünün kullanılması ile ilgili Gürpınar'ın takındığı tavır, bu şekilde anlaşılmaktadır. O, bizim tespitlerimize göre övgüye yukarıda verildiği gibi iki değişik biçimde yaklaşır. İlki, kahramanlarını –özellikle kadınları- övmesi; ikincisi ise, anne ve babalarını evlâtları hakkında övünürken, düştükleri yanlış durumları sergilemesidir.

3.1.10. Nasihat

Nasihat, çocuğa doğruyu gösterme adına en çok kullanılan yöntemlerdendir. Çocukların büyüklerinin tecrübelerinden yararlanmak için, bu nasihatlere uyması gerekmektedir. Bu yöneme fazlaca başvurulması, çocukların tepkilerine neden olabilmektedir. O yüzden, ebeveynler, bu yöntemi kullanırken, dikkatli davranmalıdırlar.

Anne ve babalar çocuklarının davranışları, eğitimleri, arkadaşlık ilişkileri gibi birçok konuda nasihat ederler. Onlar, genelde çocuklarının olumsuz davranışlarını bırakmaları konusunda uyarıda bulunurken, bazen de, çocuklarının ilerde karşılaşacağı durumlara hazır olması ile ilgili nasihat ederler.

Hüseyin Rahmi, bu konu hakkındaki düşüncelerini çeşitli yerlerde dile getirir. Ailelerin çocuklarına nasihat ederken, onları çeşitli konularda yönlendirmek için bu yöntemi kullandığını söyler. Bu durumu, okura anlatırken Aynınur Hanım'ı şöyle konuşturur:

“On yaşıma geldim. Annem beni büyük kadınlara mahsus kılıklara soktu. Göğsü sımsıkı ilikli topuklarına kadar uzun, kırmasız, harçsız koyu ketenden bir yeldirme giydirdi. Her sabah mektebe giderken kalın başörtümü birkaç yerinden kendi eliyle

iğneler, saçlarımı, kaşlarımı dikkatle kapar ve şu tembihleri değişmez bir ciddilikle tekrarladı: ‘Sokakta gidip gelirken önüne bak. Yanındaki kızlarla konuşma. Gülüşme, sakın ha fingirdeşme. Sonra karga hep bana haber verir.’” (Gürpınar, 1972: 107).

Çocuklar, anne ve babalarının nasihat etmelerinden pek memnun kalmaz. Romancı, bunu da vurgulamayı ihmal etmez. Ona göre, ebeveynler nasihat ederken, genellikle toplumdaki genel kanıların etkisinde kalırlar. Çocukların memnuniyetsizliği de işte bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Anne ve babalar çocuklarına verdikleri öğütlerin, onların iyilikleri için olduğunu düşünürler. Zaman zaman çocukların bu nasihatlerin aksine davranış ortaya koymaları ise, tepkilere neden olabilmektedir. Ancak, çocukların eğitimi ve ailelerinin tutumları, onların aldıkları nasihate karşı sergileyecekleri davranışı belirlemektedir. Onların tam bir serbestlik içinde yetişmelerini arzu eden ve bunun için mücadele eden Filozof, buna karşın onlarda istediği davranışları göremeyince sinirlenir ve tepkisini, şu şekilde ortaya koyar:

“-Ey, ben sana böyle mi nasihat verdimdi?

-Ah mukaddes adam, dünyada baba nasihati tutmayan evlat bir ben olsaydım.”
(Gürpınar, 1969: 79).

Eğitim, insanların davranışlarını istenilen şekle getirmek için verilir. Bireyler, eğitimlerini tamamladıktan sonra, ya da belli bir yaşa geldiklerinde kendilerinden, o yaşın gerektirdiği olgunluğu göstermeleri beklenir. Ancak, onlar, bazen bunu ortaya koyacak davranışları sergilemeyebilir. Bundan dolayı tepki çekebilme ve çevredeki insanlardan nasihat dinlemek zorunda kalabilmektedirler. Bu gibi durumlar anne ve babanın çocuklarıyla sorunlar yaşamasına da neden olabilmektedir. Ebeveynler, evlâtlarının büyümediği düşüncesi içinde oldukları zaman bu duruma daha fazla tepki verebilmektedirler. Çocuklar ise, onların bu davranışlarını anlamakta zorlanmakta, hatta karşı tepki ortaya koyabilmektedirler. Yazar, böyle toplumsal bir olaya da değinmeyi de uygun görerek, durumu şu sözlerle anlatır:

“-Oğlum, insan zaafına karşı ben sana her vakit karşı koymak telkininden geri kalmadım. Bu çocukluk nedir?

-Çocukluk değil baba... Tabiatın bu kuvveti karşısında büyük küçük bütün insanlar, bütün yaratıklar yenilmişlerdir. Ben nasıl tabiattan kuvvetli olabilirim? (Gürpınar, 1969: 81).

Ebeveynlerin çocuklarına telkinlerde bulunması, onları karşılaştıkları tehlikeler hakkında uyarmasını da nasihat olarak değerlendirebiliriz. Özellikle, çocukların gençlik duygularından etkileneceklerine düştikleri yanlışlar konusunda, anne ve babaların daha önce yaptıkları uyarıları hatırlatmalarının, bu diyaloga yansıtıldığını görürüz.

Nasihat, pek çok durumda yararlı olmakla beraber, gereğinden fazla kullanıldığında zararlı bir yöntem haline alabilir. Çocukların serbest kalma, kendi başlarına davranışlar ortaya koyma, bağımsız hareket etme gibi özelliklerine aykırı olduğundan, gereğinden fazla başvurulmamalıdır. Böyle bir durumda hem etkisini kaybeder, hem de tepkilere yol açar.

3.1.11. Çocuğun Sosyalleşmesi

Sosyalleşme, çocuğun gelişiminin önemli bir parçasıdır. Onun ileride çevresi ile uyumlu bir şekilde yaşaması da buna bağlıdır. Sosyalleşme, kendiliğinden ortaya çıkan bir durum değildir. Çocuğun bu konuda, yaşadığı ortamda belirli bir düzen içinde yardım alması gerekir.

Aile, çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan ilk kurum olma özelliği taşır. Anne ve babanın davranışları, çocuğun sosyal çevrede kazanacağı roller üzerinde etkili olmaktadır. Onun burada öğrendiği davranışlar, ileride başka bireylerle kurduğu ilişkiler üzerinde de etkili olmaktadır.

Erkek çocuklar, babalarının toplumdaki konumuna göre eğitildiği için daha çok sosyalleşme imkânına sahip oldukları, söylenebilir. Kız çocuklarına baktığımızda ise, annelerinin toplumdaki rolüne paralel olarak, daha sınırlı bir çevrede yaşadıkları için, sosyalleşmelerinin de burayla sınırlı kaldığı görülmektedir. Hüseyin Rahmi, konuyla ilgili düşüncelerini, kızların yaşadığı sınırlılıklar üzerinden vermeyi tercih eder ve bunu da şu şekilde dile getirir:

“Kız büyür evvela başörtüsüne, sonra çarşafa girer. Mektepten okuma alışkanlığı olarak aldığı “Bekisi benni” sınırını pek aşamaz. O derecede ki, mektebe dört beş yıldır

gitmiş olmasının hiç hükmü kalmaz. İki satırlık bir yazı okuma yetkisi kazanamaz. Mektepteki okuma yadigarı olarak kızın hatırında yalnız bazı ilahiler kalmıştı.” (Gürpınar, 1971: 72).

Çocuklar, belirli bir dönemden itibaren diğer bireyler ile uyumlu bir iletişim kurmalıdırlar. Onların diğer çocuklarla beraber olacağı ortam, önemlidir. Çünkü çocuk çevresinde gördüğü davranışları, taklit ederek öğrenir. Bazen çocuklarıyla yeterli derecede ilgilenmeyen aileler; onların, kendi başlarına buldukları ortamdaki olumsuz davranışlar edinmesine de neden olabilmektedirler. Çocukların sokakta kendi hemcinsleriyle oynamaması durumunda ortaya çıkan bazı olumsuz davranışlar gözlenebilir. Nitekim Hüseyin Rahmi, özellikle kız çocuklarının sokakta erkeklerden duyduğu olumsuz sözleri kullanmaya başladığına, şu sözlerle değinmiştir:

“Evet, Rebia'nın okuma yadigarları işte bunlardı. Erkek çocuklarla ziyade oynaması, düşüp kalması kızın tabiat, ahlak ve davranışlarınca onlara benzemesine sebep olmuştu ki birine kızdığı zaman terbiyeden mahrum mahalle çocuklarından işitildiği gibi kaba küfürler kullanırdı”. (Gürpınar, 1971: 72).

Hüseyin Rahmi'nin eserlerini yazdığı dönemde, geleneklere göre; hayatlarını sürdürenlerle, batılı yaşam tarzı benimseyenler bir arada yaşamaktaydı. Yoksul insanların genellikle geleneklerine daha çok bağlı oldukları, sosyal şartları ve maddî durumu iyi olan ailelerin –özellikle konaklarda yaşayanların- ise batılı tarzda yaşadıkları gözlenmekteydi. Bu ise, eski ile yenin çatışması şeklindeki durumlara da yol açabilmekteydi. Özellikle giyim kuşamın değişmesi bir kısım halk tarafından ayıplanır hatta bazen fizikî şiddete dönüşecek olayların yaşanmasıyla konu edilir. Romancı, eserlerinde konuyla ilgili şu ifadeyi kullanarak, bazı kimselerin başına gelenleri, bu yönüyle okuyucuya resmetmeyi uygun görür:

“Bunların dişileri de var. Bir iki elmas takıp tuvaletle sokağa çıktığım günü soluk çarşafli murdar karılardan öyle ağza alınmaz sözler, azarlar işittim ki... Geçenlerde çocukların başlarına güneşlikli takkeler giydirmiştim: ‘Şapkalı Türk çocuklarına bakınız a dostlar.’ feryadıyla kocakarının biri yerden kocaman bir taş aldı, otomobile fırlattı, başımızı yaracaktı... Ne sövme, ne sayma işitsen beyefendi... Kadına değil bir tulumbacı ağzına yaraşmaz.” (Gürpınar, 1974: 238).

Sosyalleşme, çocukların ait oldukları toplum içinde yer edinmesini sağlar. Nitekim, kendilerine hayatta yer bulmak durumunda olan çocuklar, toplumun içinde bulunarak, buraya ait bir birey haline gelirler.

3.1.12. Hayvan Sevgisi

Yaşadığımız ortamı sadece insanlarla değil, diğer birçok canlı ile paylaşıyoruz. Sağlıklı bireyler yetiştirmek istiyorsak; geleceğimizi inşa edecek olan çocuklarımıza, bu canlılarla uyumlu bir şekilde yaşayabileceklerini öğretmemiz gerekir. Aileler, çocuklara verilecek eğitimde, onların bu konu hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği unutulmamalıdır.

Çocukların, çevrelerinde bulunan diğer canlılarla paylaştıkları ortamı daha yaşanılır hale getirmeleri için, o canlılara sevgi duyarak eğitilmeleri hayli önemlidir. Özellikle, hayvanlarla kurulan ilişkiler, iyi dostluklar doğurarak çocuklarda bu sevginin oluşmasını sağlamaktadır. Onlarda böyle duyguların, aile ortamında başlanarak öğretilmesi, anne ve babaların, çocuğun eğitimi üzerinde etkili olan diğer bireylerin, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının olumlu etkide bulunarak, model olmaları, daha sonrasında da pekişerek devam etmesini sağlayacaktır.

Hüseyin Rahmi'nin eserlerini verdiği dönemde, bu konuya günümüzdeki gibi yaklaşıldığını söyleyemeyiz. Ancak, o, ilk romanından başlayarak, hayvanları çeşitli şekillerde eserlerinde kullanır. Bu hayvanları romanlarda: alafrangalık göstergesi olarak görülüp kandırılmada, çocukların sadık bir oyun arkadaşı, konağı bekleyen ve sahibini özleyen bir bekçi ve ayrıca, iddiaları ispatlamak için de kullanılan bir örnek olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Romancının ilk eseri Şık'ta kullandığı hayvan, bir köpektir. Romanın merkezi kahramanı Şatırzade Şöhret Bey'in; Madam Postiş'in oyununa gelerek, alafrangalığını tamamlamak(!) için ondan satın aldığı köpek; madamın iddia ettiği gibi, cins bir hayvan değil; aksine bir sokak köpeğidir. Şık'ın satın aldığı köpek, burada bir aldatma unsuru olarak esere yerleştirilmiştir.

Çocukların sadık bir oyun arkadaşı olarak, Ölüler Yaşıyor mu? romanındaki köpek Atak, Deli Filozof'taki köpek Küstah ile kedi Yamyam karşımıza çıkmaktadır.

Mezarından Kalkan Şehit romanında ise, Sarıkamış'ta şehit düşen Şevket'in kendisine çok benzeyen arkadaşının köşktekileri, onun yerine geçerek ziyarete gelmesinin işlendiği olaylarda Panter isimdeki köpek karşımıza çıkar. Panter, hem köşkün bekçisi, hem de sahibi Şevket'e özlem duyan bir hayvandır.

Son olarak, İnsanlar Önce Maymun Mu İdi?'de Feylesof Mualla Lahuti Efendi'nin insanların kökeni ile ilgili yaptığı araştırmalardan ve yazdığı kitaptan dolayı çevreden tepki görmektedir. Bu tepkileri kendi lehine çevirmek için satın aldığı maymun Baron da, eserlerde kullanılan hayvanlardan biridir.

3.2. AİLE İÇİ OLUMSUZ DAVRANIŞLAR

3.2.1. Açlık

İnsanların temel ihtiyaçlarından olan beslenme, çocukların gelişimi açısından önemli bir etkidir. Çocukların sağlıklı bir birey olarak yetişmeleri için, yeterli ve sağlıklı bir şekilde beslenmeleri gerekmektedir.

Ailenin beslenme alışkanlığı üzerindeki etkisi, göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Çocuk, hayatında öğrendiği tüm davranışlar gibi, beslenmeyi de ilk olarak aileden öğrenmektedir. Aile, bu konuda çocuğa gereken önemi vermelidir, çocuğun düzenli beslenme alışkanlığı kazanmasını sağlamalıdır.

Beslenmenin yanlış, ya da düzensiz olması ise, çocuklarda ve diğer bireylerde davranış bozukluklarına yol açar. Hüseyin Rahmi, romanlarında çocukların bu tür davranışlarından sıkça bahseder ve onların bu durumuyla ilgili olmak üzere, Semih Atıf'ı şöyle konuşturur:

“–O çocukların bu hali, ayda birkaç defa tekrarlanır. Onlardaki her mide bozukluğunu koleraya yüklemek gerekeydi bu açgözlülerin sonsuz bir karantinada kalmaları gerekirdi. Çok yemelerine karşılık bakınız boyunları armut sapına benziyor. Betleri benizleri irin gibi, sapsarı. Çoğu abur cubur olan aşırı yiyecekler mideyi, bağırsakları gıdasızlıktan daha çok bozuyor.” (Gürpınar, 1974: 162).

Yetersiz beslenmenin sonucu olarak ortaya çıkan açlık, istenilmeyen durumlardandır. Açlığın, çocuklarda, ya da diğer bireylerde ileri düzeyde olması, çeşitli sorunlara neden olur. Bu sorunlar; açlığı insan davranışlarını olumsuz etkileyen bir neden yapar. Yazar, bu seviyede oluşan açlığın “artık büyük bir problem olduğunu, toplumsal hayatı etkileyen bir duruma dönüştüğünü” söyler ve onun toplumu tehdit eden bir hastalık haline geldiğini düşünür. Bu düşüncesini de, şu şekilde dillendirir:

“Rüstem, böyle acıklı zamanımda yine karşımda açlardan, toklardan bahsetmeye mi geldin? Halk doğru muhakeme etmez. O, yalnız bir kalabalık halinde kendi çıkarını düşünür ve gayet kıskançtır. Kendinde olmayan, olamayan şeylere karşı nefreti büyüktür. Hususi zenginliği, bir kişinin refahını, bir başkasına ait saadeti hiç çekemez. Herkesin birden aynı derecede zengin, mesut olması aynı bollukla hayat sürmesi kabil mi? Çok yiyip içenin iş göremeyeceği, fazla tokluğun zihni kalınlaştıracağı zekayı söndüreceği, merhameti azaltacağı, hep bunlar saçma sözlerdir. Kulak verme. Aksine açlık, gücü kuvveti keser, zihni uyuşturur, zekayı söndürür, merhameti azaltır, insanı vahşi bir hayvan aşağılığına indirir. Dikkat et, zamanın katilleri hep açlar arasından çıkmıyor mu? Ben bugün gidip de kimseyi öldürür müyüm? Fakat herif bana ‘Seni öldüreceğim’ tehdidiyle mektup gönderiyor, çünkü aç... Bugün hepimizi adamakıllı doyurmak mümkün değilse bırak bir kısım Türkler iyi gıdalanarak zekâlarını, kuvvetlerini, yiğitliklerini koruyup arttırsınlar. Çünkü çokluğu idare edecek ve kurtaracak işte bu azlıktır. Bu kadar siyasi felaketler, çeşitli zorluklar ve dayanılmaz zahmetler içinde Türk’ün varlığını kurtarmaya uğraşanların bir sofrada yediklerini görmek... Aman yarabbi, bu ne çarpık bir düşünüşdür? Dost ve düşmana karşı aç mı çalışınlar?” (Gürpınar, 1974: 257-258).

Hüseyin Rahmi, toplumun ilerlemesinin önündeki engellerden biri olarak gördüğü açlığı, burada değişik açılardan ele alır. Aç kalan insanlar, kendilerini doyurmak için başkalarını tehdit etme yolunu seçerler. Ayrıca açlık hissi, insanları tok olan insanlara karşı canavarlaştırabilmektedir. Yazara göre, herkese yetecek kadar yiyecek olmadığı durumda, ilerde toplumu yönetecek kişilerin beslenmesi sağlanmalıdır. Yazarın bu fikri, toplumda meydana gelecek karışıklıkların önüne geçmek için öne sürdüğünü görmekteyiz.

Açlık, ortaya çıktığı zaman; insanların olumlu tutum ve davranışlarını ortadan kaldırır. Temel fizyolojik ihtiyaçlardan olan beslenme, yeterli derecede

karşılanmadığında, bu tür davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yazar bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

“Açlık en uygar insanı hayvanlaştırıyor. Terbiye ve nezaketin yapmacık yıldızları hemen siliniyor. Altındaki vahşi adam; asıl canavar insan sırtıyor. Gemileri batıp da haftalarca engin denizde sal üzerinde yiyeceksiz, içeceksiz yüzen insanların birbirilerini yedikleri tarih, en acıklı anlatışıyla yazıyor, biz gözyaşlarıyla okuyoruz.” (Gürpınar, 1973: 185).

Toplumun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için, öncelikle beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Aksi takdirde ortaya çıkacak problemler, toplum açısından çeşitli çıkmazlara yol açar.

3.2.2. Azarlama

Anne ve babalar, zaman zaman çocuklarını azarlayabilirler. Onlar, çocukların terbiyesinde kullandıkları bu yöntemle başvururken, çok dikkatli davranmak durumundadırlar. Anne ve babalar; -ne kadar haklı olsa da- çocuğun duygularını zedeleyecek, onları küçük düşürecek ortamlarda azarlamayı tercih edecekleri yöntemlerden biri olarak görmemelidirler.

Aileler bu konuda takınacakları tavrı belirlerken, çocuğun ruhsal durumunu düşünmelidirler. Çocukların azarlamayı gerektirecek davranışı sergilemesinin nedenini araştırmalı ve onu ortadan kaldırmalıdır. Yoksa, çocuğun işiteceği azar, bu durumu büyük ihtimalle ortadan kaldırmayacaktır.

Çocuklarını sokaklarda başıboş bırakarak, çevreden bir takım olumsuz davranışlar öğrenmelerine neden olan ebeveynler, bunlar ortaya konulduğunda ise azarlama yolunu seçer. Hüseyin Rahmi; bu şekilde karşımıza çıkan anne ve babalara örnek olarak Vesile Hanım'ı verir ve onun bu durumunu, şu şekilde anlatır:

“Vesile Hanım'ın çocuklarının ilkökul terbiyeleri sokak kapısının önüdür. Uzunçarşı'da satılan o henüz yürümemiş çocuklara mahsus delikli, önleri sürgülü küçük iskemleler vardır. İşte vesile hanım, onun içine çocuklarını oturtur, ellerine de ya bir dilim ekmek yahut mevsimine göre elma, portakal nevinden bir yemiş tutuşturur. Çocuğun altında lazımlığı, önünde mükemmel bir sokak panoraması. Erkek çocukların kaydırak, birdirbir, uzuneşek, ceviz, hamam kızdı oyunları hep Hesen'nin önünde

oylanır. Bu oyunlar esnasında çocukların kızıp da birbirine dil uzatmalarını, kaba sözleri hep işitir. Yalnız işitmekle kalmaz, bir fonograf gibi zapt eder.” (Gürpınar, 1971: 73).

Onlar, bu şekilde yetişmelerine neden oldukları çocuklarını –böyle yetişmeleri sanki çocukların suçuymuş gibi- azarlamaları, doğru bir davranış değildir. Çocuğun burada öğrendiklerini aile ortamında da ortaya koyması, bu eğitimin doğal bir sonucudur. Vesile Hanım’ın kocasının, çocukların burada öğrendiklerini sergilemesi karşısında, çocuğu ve annesini şu şekilde azarladığı görürüz:

“Akşam sofraya başında babasına öyle sözler söyler ki adamcağız bazen karısına: ‘Şu yumurcağı yanımdan kaldır, şimdi bir yumruk vurup çenesini dağıtacağım.’ der.” (Gürpınar, 1971: 73).

Romancı, bu tür davranışları ele alırken, hem çocuk hem de ebeveynler açısından vermeyi, ihmal etmemiştir. Onun, eğitimle ilgili konularda ortaya koyduğu isabetli düşünceler, günümüzdeki araştırmalarla daha iyi anlaşılmaktadır.

3.2.3. Dayak

Çocuğun eğitiminde kullanılan cezalandırma yöntemlerinden biri olan dayak, edebiyatımızda sıkça kullanılan bir tema olmuştur. Falaka ismiyle yazılan romanlar, bunu açıkça göstermektedir. Hüseyin Rahmi, dayak konusunu doğrudan işlememekle beraber, romanlarında bu konuyu değişik şekillerde ele alır.

Dayak, günümüzde de sıkça tartışılan bir durum olmakla birlikte, eğitimde başvurulan bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılması yasaklanmıştır. Yazar, çocukların ruhsal gelişimi üzerinde derin yaralar açan bu yöntemi uygulayan Dehri Efendi’nin başka yöntemler de kullandığını şu şekilde anlatır:

“Çocuklardan birinin bıçak, çakı, kalemtıraş gibi kesici aletlerle oynadığını görse derhal o kesici şeyi çocuktan alır, masumun elini birkaç yerinden kanatıncaya kadar çizerdi. Çocuğun kendine kaza ile yapacağı şeyi o, kat’i bir tembih olmak üzere kasten yapardı. Ateşle oynayanın elini ateşe sokar, ateşin acısına tahammül edilmez ne kadar can yakıcı bir madde olduğunu çocuk tecrübe ile iyice öğreninceye kadar o eli ateşte cızırdatırdı.” (Gürpınar, 1960: 34).

Dehri Efendi, çocukları olumsuzluklardan korumanın yolu olarak, onların bu olumsuzluğu deneyerek öğreneceğini, düşünür. Ayrıca, çocuklara uyguladığı bu yöntemi büyüklere de uyguladığını, şu sözlerden anlarız:

“Efendi çocuklara verdiği cezaların bazı değişikliklerle diğer çeşitlerini aile fertlerinden büyüklere de tatbik etmekten çekinmezdi.” (Gürpınar, 1960: 35).

Dehri Efendi oğlu Şemi’yi yatılı bir okula gönderir. Oğlunun devam ettiği okulda derslerine karşı ilgisiz davranışlarını engellemek için, Şemi’yi haftada bir eve geldiği gün imtihana tabi tutar. Oğlunun öğrendiklerini babasının yanında bilmemesi veya tekrar etmemesi, üzerine onu cezalandırdığını; istediği cevapları alması üzerine ise, ödüllendirdiğini şu şekilde anlatır:

“Şem’i yüksek mekteplerden birine devam eder. Evine haftada bir gece gelir. Fakat ne fayda? Mektebe devamı gecelerini orada geçirmekten ibaret kalır. Kalın kafasına bir şey dank etmez ki, amma çalışmaz mı? Çalışır. Haddi varsa çalışmasın. Gittiği mektepte falaka, değnek yok amma yalıda var. Efendi babasının başucunda asılı. Şem’i’nin gelmesine bir gün kala çelik gibi ala birkaç da kızılılık değneği hazırlanır. Geldiği akşam dersini bilirse kendisine baklava börek, bilmezse kızılılık sopası ikram olunur. (Gürpınar, 1960: 49).

Çocukları cezalandırırken dayak yolunu seçme, sadece onların aileleri tarafından tercih edilmemiştir. Okullarda da dayağın kullanıldığını söyleyen Hüseyin Rahmi, buradaki iddiasını güçlendirmek için şöyle konuşur:

“Mektepte hocasından, evinde babasından dayak yiye yiye, dövüle dövüle çelikleşmiş, kendi tabirince: ‘Marize ta beşikten idman etmiş.’ İlminin ilk neşeli feyzini birkaç deftere karagöz, kukla konuşmaları toplayarak yazma da göstermiş.” (Gürpınar, 1965: 92-93).

Hüseyin Rahmi, çağdaşları kadar bu konuya değinmemesine rağmen, buradaki yanlışa dikkat çekmeyi başarmıştır. Ailelerin çocuklarına bu şekilde yaklaşarak, onları problemlili bireyler olarak yetiştirilmelerine karşı olduğunu verdiği örneklerle dile getirir.

3.2.4. Korkutma

Ailelerin, çocuklarının istedikleri gibi yetişmeleri konusunda başvurdukları cezalandırma yöntemlerinden bir diğeri de, korkutmadır. Bu davranış, bazen amacına

ulaşsa da, çoğunlukla olumsuz sonuçlar doğurur. Korkutma, çocuğun kendisini ifade etme becerisini yok eder. Çocuk yetiştiği ortamda sürekli korkutulursa, bu korkulardan kurtulabilmek için, çeşitli olumsuz davranışlar ortaya koyar.

Hüseyin Rahmi, ailelerin bu davranışı zaman zaman kullandıklarını dile getirmek için, romanlarında işler. Bu konu, ağırlıklı olarak Mürebbiye’de karşımıza çıkar. Dehri Efendi, çocuklarının eğitimi konusunda korkutma yöntemini sık sık kullanmaktadır. Yazar, onun bu yöntemi yersiz ve etkisiz bir şekilde kullandığını anlatırken, şu şekilde konuşur:

“Şemi babasının yedirmekten ziyade dayak tarafından ikrama merakı olduğunu bildiği için mektepten yalıya gelirken vapurda bile dört tarafına bakmaz çalışır. Zavallı çocuk ne yapsın? Cenabı Hak muhakeme kuvveti denilen şeyden kendisine zerre nasip etmemiş. Ezberlediğini papağan gibi ezberler.” (Gürpınar, 1960: 49).

İstenilen davranışları sergilemek için korkutulan Şemi, eğitim konusunda hiç de etkili olmayan bu yöntemle, sadece ezberci bir birey olarak yetişmektedir. Romancının burada, vermek istediği başka bir mesaj daha bulunmaktadır. Ona göre, insan ne kadar zorlansa da, sadece kendi yeteneklerinin varacağı yere kadar eğitilebilmektedir. Bunu, son cümledeki yargısından açıkça anlamaktayız.

Babasının davranışından dolayı bu kadar korkan Şemi’yi, eve gidince bu korkusunun nedeni karşılamaktadır:

“Çocuk efendi pederinin huzuruna çıktı. Derhal tahta başı imtihanına çekildi. Birinci sual karşısında sustu, ikincisinde büsbütün dili tutuldu. Üçüncüsünde falaka emri verildi. Çıplak ayağa yediği on iki değnek o hafta çektiği acının tuzu biberi yerine geçti.” (Gürpınar, 1960: 55).

Çocuklara gereğinden fazla uyarıda bulunarak veya sürekli başlarına bir şey gelecekmiş gibi nasihat ederek, onları temkinli hale getirmenin, çocuklarda gereksiz korkuların oluşmasına neden olabileceğini dile getiren yazar, bu iddiasını şu şekilde ispatlamaya çalışır:

“Mektebe giderken her sabah alnımdan öperek bu ‘Bu Allah kazasından saklasın’ sözünü tekrar ettiğinden bu sözlerden adeta kalbime bir çeşit korku girmişti. Başa gelmesinden korkulan bu kazanın türünü bilmediğim için hayatımızı daima yangınların,

zelzelelerin, hırsızların, katillerin tehditleri altında görerek titrerdim.” (Gürpınar, 1972: 107).

İnsanlar, kutsal bildikleri değerlerle korkutularak, onlara kabul etmedikleri şeylerin yaptırılmak istendiği bilinmektedir. Geleneklere bağlı toplumlarda bu durumlar, daha açıkça ortaya çıkabilmektedir. Bu anlayışta insanların Allah ile korkutulması ön planda gündemi oluşturabilmektedir. Yazarın bir eserinde de bunun şu şekilde işlendiğini görmekteyiz:

“Beni Cenabı Hakla korkutacağına benden evvel ondan, sen kendin kork.” (Gürpınar, 1974: 237-238).

Hüseyin Rahmi, çağdaşı birçok yazarın dile getirdiği bu aksaklıları ustaca işlemiştir. Bu tür olumsuz davranışlar amacına ulaşmadığı gibi korkunun etkisiyle yapılanların da hiçbir sonuca ulaşmadığını görmekteyiz. Bu yüzden, yazarın konu hakkında yaptığı eleştirinin isabetli olduğunu ve gerçekliğinin ortaya çıktığını görürüz.

3.2.5. İnatlaşma

Aileler çocuklarını yetiştirirken, onlara kendilerini ifade etme imkânı tanımalıdırlar. Çocukları üzerinde baskıcı bir tutum sergileyen anne ve babalar, onların kendilerini anlatma cesaretini kırmaktadırlar. Ebeveynler, burada gereken dikkati göstermeyerek, çocuklarına karşı kırıcı ve yaralayıcı bir dil kullanıp, onların kendilerine göstereceği saygının yok olmasına neden olabilirler.

Bu durumun tersi olarak da, çocukların tam bir serbestlik içinde yetişmelerine fırsat veren ebeveynler, yine problemlili bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Çocukların, girdikleri ortamlarda başkalarına ya da yakınlarına karşı sergileyecekleri tavrın oluşmasında bu şekilde yetiştirilmeleri etkili olmaktadır.

Oysa sağlıklı davranış sergileyecek bireylerin, buradaki dengeyi kurarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Çocuklar ne baskıcı bir anlayışla, ne de tam serbestlik içinde yetiştirilmez. Aileler, buradaki hassas dengeyi dikkate alarak çocuklarını eğitilmelidirler.

Bu konu üzerinde Hüseyin Rahmi'nin söyleyecekleri, bizim açımızdan önemli olmaktadır. Aile ilişkileri konusunda etraflıca bilgiye sahip olan ve bu bilgilerini romanlarında dikkatli bir şekilde işleyen yazar, inatlaşmayı da ele almayı elbette ihmal

etmez. O, inatlaşmayı anlatırken; çocukların gereğinden fazla serbest bırakılarak veya kendi diliyle “serbest terbiye” ile yetiştirilmesinden kaynaklanan davranışlardan yakınıldığını, şu şekilde anlatır:

“Baba kız epey çekiştir. İki taraf da sözünde direndi, iş halledilmedi. Filozof, çocuklarına fazla yüz verdiğinin cezasını çekiyordu. Tabii, serbest terbiyenin sonu böyle pot geliyordu. Eski babalar kocaya verecekleri kızlarından fikir sorarlar mıydı? ‘Kızı keyfine bırakırsan zurnacıya varır.’ sözü tevekkeli söylenmemiş. Evlat sıkı disiplin altına alınmalıdır. Hayvanların bile muhtaç oldukları terbiyeden insanları kurtulmuş olur? Hayvanı tabiatına bırakırsan gem almaz hergele olur, insan da öyle. Serbest büyüt, bak sonra söz geçirebilene aşk olsun.” (Gürpınar, 1969: 190).

Hüseyin Rahmi, burada, “serbest terbiye” ile yetiştirilen kızın babasıyla inatlaştığını dile getirir ve çocuğun bu davranışından yakınıır. Ona göre çocuklar sıkı bir disiplin ile yetiştirilmelidir.

3.2.6. Mukayese

Çocukların yetişmesinde birinci derecede etkili olan anne ve babaların, zaman zaman onları, akranlarıyla veya kendi çocukluklarıyla karşılaştırma yanlışlığına düştüklerini görmekteyiz. Ebeveynlerin, çocuklarını bu şekilde kendilerine model olarak seçecekleri kişilerin farkına vardırma çabasının sonucu ortaya çıkan bu davranış, çoğunlukla olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olur.

Yazar, günümüzde de sık sık karşılaştığımız bu durumu, çeşitli yönleriyle ele alır. O, bu konudaki düşüncelerin dile getirirken, babanın ya da annenin kendisini çocuğu üzerinden övme çabasından bahseder. Ebeveynlerin bu şekilde davranarak çocuklarının eğitimi üzerinden kendilerini toplumda övülmek istemeleri, çoğu zaman çocukların olumsuz duygular beslemelerine neden olabilir. Yazar, anne ve babaların bu davranışları sonucunda çocukların sıkıldıklarını ve memnuniyetsizliklerini, şu şekilde dile getirdiğini söyler:

“Babam benim eğitim ve öğrenimime çok özen gösterdi. Fikirlerimin aydınlanmasına uğraştı. Fakat bundaki maksadı, özel fikri ne idi? Ne olacak? Falan efendinin kızı ne güzel okuyup yazıyor. Ne mükemmel söz söylüyor desinlerden başka maksadı yoktu.” (Gürpınar, 1972: 37).

Anne ve babalar çocuklarını yetiştirirken, çoğu zaman, içinde yetiştikleri koşulları dikkate almadan, geleneklere bağlı olarak hükümler vermektedirler. Bu durum, çocuklar tarafından pek hoş karşılanmaz. Onlar, arkadaşlarıyla aynı duruma düştüklerinde kendi ailelerinden, arkadaşlarının aileleri gibi davranmalarını beklemektedirler. Çocukların bu anlayışa sahip bulunmalarının, çeşitli nedenleri olabilmektedir.

Çocukların başlarına gelen felaketlerde, ebeveynler başkalarının etkisinde kalarak, onlara kötü davranmamalıdır. Böyle bir durumda çevrelerindeki ailelerin çocuklarına gösterdiği şefkati, bu kişiler de kendi ailelerinden beklemektedirler. Ebeveynler, kötü davranışlar ortaya koyarsa hayat çocuklar için çekilmez hale gelir. Yazar, bu durumu, şu şekilde anlatır:

“Birçok zamane kızlarının belki ‘tevekkül’ ile karşılayacakları bir felaket, velilerimin başa kakmasıyla, beni katlanamaz bir işkenceye düşürdü. (Gürpınar, 1974: 165).

Mukayese hem çocuklar, hem de aileler tarafından kullanılabilir. Aileler çocuklarının hatalarını kabul ederek, beraber çözüm arama yolunu seçmelidir. Buna karşın çocukların da ailelerinin her koşulda onlara destek olacağını düşünerek, kendilerini kötü duruma düşürecek davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir.

3.2.7. Alay

Alay, çocukların sağlıklı şekilde yetiştirilmelerini engelleyen olumsuz bir davranış biçimidir. Eğitim sırasında, ya da başka zamanlarda sergilendiğinde, çocuklarda davranış bozukluklarının oluşmasına neden olmaktadır. Çocukların yeteneklerini ortaya çıkarma şansını bulmasını ve kendilerini bu yetenekler doğrultusunda yetiştirmesini engellemektedir.

Çocukların hoşlanmadıkları alay, onların arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurmasını da engellemektedir. Alay edilen çocuklar, dışlanma hissine kapıldıklarında, yalnızlaşırlar. Çocuk, bu yalnızlık duygusuyla mücadele etmek gerektiğinde, destek almalıdır.

Anne ve babaların çocuklarını alaya almaları da, olumsuz bir davranış biçimidir. Çocuklarının hiçbir işe yaramadığını düşünen ve bunu alaya alacak şekilde

çocuklarının yüzüne vurarak, onları rencide eden ebeveynler, çocuklarının özgüvenini yok ederek, onları kendilerine düşman ederler. Bu şekilde yetiştirilen çocuklar pısrık, kendilerini arkadaşlarının yanında yetersiz gören bir yapıya sahip olurlar.

Bunun yanında alayı, bazen de çocukların ya da gençlerin kendilerini anlamadıklarını düşündükleri büyüklere karşı kullanıldıklarını görürüz. Burada ortaya çıkan alay etme davranışı, toplumsal ilişkilerde büyüklerin kendilerinden küçük olan bireylerle kurdukları iletişimin yanlışlığından kaynaklanmaktadır. Karşılıklı sevgi ve saygının olduğu yerlerde, hiç kimse böyle bir davranış ortaya koymayı tercih etmez. Hüseyin Rahmi, tam da konunun bu noktasına dikkati çeker. O, böyle bir durumda gençlerin tarafını tutar. Büyüklerin, gereksiz bir şekilde gençlere karşı kullandığı bu üslubu yanlış bulur ve bu durumda gençlerden tepki beklediğini şöyle anlatır:

“-Babacığım sakalın ağarmış

-Elbette yaşlanınca ağarır

-Fakat hâlâ çocuk gibi söylüyorsun.” (Gürpınar, 1966: 38).

Alaya alma davranışı, yukarıda belirtildiği gibi çocukların gelişimi üzerinde birçok olumsuzluğa yol açmaktadır. Çocukların eksikliklerinin, bu biçimde alaya alınarak değil; onların bu yönlerinin düzeltilmeye çalışılması, daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yine burada büyüklerin, kendilerinden küçüklere karşı yapıcı davranması, onların düşüncelerine değer vermesi, onlardan görecekları tepkilerin olumlu olmasını sağlayacaktır.

3.2.8. Yalan

Toplumun ahlâk anlayışına uymayan davranışlardan biri de yalandır. Bu davranışı sergileyen, her kim olursa olsun, çevresindeki insanlar tarafından dışlanır. Çocuk yalana çeşitli sebeplerle başvurabilir. Onu, bu konuda haklı gösterecek sebepler olsa da, bu davranış kesinlikle desteklenmemelidir.

Eğer, çocukların yalan söylemesine yol açabilecek bir olay meydana geldiyse, onların üzerinde baskı kurarak, durumu daha da zorlaştıracak bir tavır takınılmamalıdır. Örneğin; günlerce aç kalan bir çocuk açlığını gidermek için hırsızlık yaparsa; onu suçlayarak yalan söylemesine neden olacak zorlamadan kaçınmak gerekir.

Bu şekilde davranmak zorunda kalan kişileri eserlerinde işleyen Hüseyin Rahmi, İffet'in kardeşi Sabri'nin başından geçenleri anlatır. Annesi ve ablasıyla beraber açlıktan ölme durumuna gelen Sabri, komşularının bahçesinden hıyar çalar. Bu hıyarları alacak paraları olmadığı için, ablası durumu fark eder. Kardeşinin bu davranışını doğru bulmaz. Onu uymayı ve çaldıklarını iade etmesini söylemeyi düşünür. Ancak, buna ses çıkarabilecek durumda değildir. Kardeşinin birkaç gündür aç olduğunu hatırlar ve çaldıklarını yemesini, gözyaşlarıyla izler.

Ailesinin çaresizce açlık içinde beklemesini kabullenemeyen Sabri'nin davranışı, doğru değildir. Fakat bu davranışı ortaya koymasında, birtakım haklı nedenleri olduğunu söyleyebiliriz.

Hırsızlık her ne kadar haklı sebeple meydana gelmiş ise de, doğru bir davranış olarak nitelenemez. Buradaki hırsızlık için, Hüseyin Rahmi'nin İkdam'da yazdığı "Zor ile Ahlaksız Olduk" başlıklı yazı, büyük önem taşımaktadır. Bu yazı ile Sabri'nin hırsızlığı konusunda, şunlar kaydedilmiştir:

" 'Hırsızlık' ile 'ahlak' kelimelerinin münasebetine 'Zor ile Ahlaksız Olduk' adlı bir yazısında temas eden ve ahlakı, 'fırsat bulup da çalanlar ve ahlaksız olanlar; çalmaya fırsat bulamayarak ahlaklı kalanlar...' şeklinde ikiye ayıran Hüseyin Rahmi; başka bir yazısında 'Cemal Paşa'nın bol bol dağıttığı erzak' dolayısıyla aynı konuyu işler." (Göçgün,1993: 36).

Hüseyin Rahmi, yaşadığı dönem itibari ile savaştan savaşa sürüklenmiş ve yoksulluk içinde yaşayan bir toplumda, böyle olayların yaşanması olağan olmuştur. Bu yüzden romancı, konu olarak seçtiği bu olayları o gözle yorumlamıştır.

SONUÇ

Hüseyin Rahmi Gürpınar, yaşadığı toplumda gelişen olayların içinde bulunur ve bu olayları eserlerinde işler. Aile içi ilişkiler hakkında tespitler yaparak, burada ortaya çıkan aksaklıkları okuyucularıyla paylaşır. Onları, bu ilişkilerin ortaya çıkmasına, şekillenmesine etki eden durumlar üzerinde bilgilendirmeye çalışır. Ailenin doğal üyesi olan çocukların yetiştirilirken, ne gibi tavırlar takınıldığını bildirir. Bu yönüyle Hüseyin Rahmi'nin bir sosyolog gibi toplumu incelediğini görürüz. Romanları, teknik olarak zayıflığına karşın, sosyal olayları vermesi yönü ile güçlü bir şekilde karşımıza çıkar. Mehmet Kaplan bunu şöyle anlatır:

“Gazetelere roman yetiştirmek için durmadan yazı yazmak mecburiyetinde kalan Hüseyin Rahmi, biraz da halka hitap etmesi dolayısıyla eserlerinin yapısına ve üslubuna fazla itina etmemiştir. Romanlarını teşkil eden çeşitli unsurlar, vakalar, karakterler, durumlar ve konuşmalar arasında mükemmel bir insicam ve muvazene yoktur.” (Kaplan, 1997: 460).

İncelenen romanlara baktığımızda, hepsinin eğitim için farklı öğeler bulundurduğunu görürüz. Ancak; Hüseyin Rahmi'nin eğitim üzerine söyleyeceklerini daha çok İffet, Mürebbiye, Metres, Şıpsavdi, Son Arzu, İnsanlar Maymun muydu? gibi romanlarda dile getirdiği sonucuna varırız. Bu eserlerden elde edilen fişler, sıkça başvurduğumuz notlar olmuştur. Bu eserlerin, tezimizde geniş yer tutmasının nedeni budur.

Romancı, eserlerini yazarken günün şartlarını, eğitim anlayışını, aile yapısını, sosyal ilişkilerini alafrangalık ile gelenekler arasında sıkışmış toplumun gözüyle anlatır. Buradaki gözlemlerine baktığımızda, hayatından izler taşıdığını görmekteyiz. Çocukluğunu geçirdiği evde kadınlar arasında büyüyen yazar, eserlerinde kadınlara genişçe yer vermektedir. Kadınların inanışlarını, aile içindeki yerlerini bu yüzden sıkça vurgulamaktadır. Onların, hayatın zorluklarıyla mücadelesini, evlâtlarının eğitimi için

yaptıkları fedakârlıkları ile aile birlikteliğinin devamı için eşleriyle yaşadıkları problemleri, romanlarının temel konuları haline getirir.

Hüseyin Rahmi, eserlerinde çocuk eğitimi konusuna doğrudan değinmek yerine okuyucunun onları bulmasını ister. Bu konuyla ilgili fikirlerini, daha çok kahramanlarının çocukluğu ile ilgili verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz. Ona göre, çocukların aldıkları eğitim ile tercihleri, paralellik göstermektedir. Çocukların, ilk eğitimi aile ortamında aldıklarını söyler. Yaşadığı dönemde, eğitim kurumlarının yetersizliğinden, eğitimcilerin iyi yetişmemiş olmasından şikâyetçi olduğunu görürüz. Aileler bu yetersizliği gördüklerinden, eğer imkânları iyi ise çocuklarının eğitimi için başka çarelere başvurduklarını belirtir.

Ailede eğitilmiş bireyler varsa, genellikle çocukların eğitimlerine ilk olarak bu kişiler yardım eder. İffet'in bu şekilde babasından eğitim aldığı görülür. Hüseyin Rahmi Gürpınar, çocukların eğitimi için tutulan mürebbiyelerin de maddi imkânları iyi olan aileler tarafından bir gelenek haline getirildiğini anlatır. Ancak yazar, bu kişilerin seçiminde dikkatli davranılmadığını bildirir ve konu hakkında eleştiride bulunur.

Çocukların, anne ve babaları tarafından yetiştirilirken; ya çok baskıcı ya da çok serbest bırakılmalarının yanlışlığına değinmeyi de ihmal etmez. Onların, ileriki yaşamlarında bundan dolayı yaptıkları tercihlerde, yanlış yapma ihtimallerinin arttığını anlatır. Ailelerin özellikle kız çocuklarını baskı altında tuttuğunu, buna karşın erkekleri daha serbest bıraktıklarını romanlarında işler.

Özellikle kızların, baskıcı ebeveynler tarafından yetiştirilmesinden dolayı, kendi başlarına giriştikleri deneyimler yüzünden intihar etmelerini bu yüzden konu olarak seçer. Erkeklerin de buna karşın daha serbest yetiştirilmeleri nedeniyle aile bağlarının zayıf olmasını, çocuk yetiştirmeyi büyük oranda eşlerine bırakmalarını, eşlerini aldatmalarını, hatta bir yerde para bulma uğruna annelerinin bileziklerini bile çaldığını anlatma ihtiyacını hisseder.

Hüseyin Rahmi, romanlarında aile kavramını işlerken, çoğunlukla konaklarda yaşayan aileler üzerinde durur. Yazdığı konulardan dolayı, bu tercihi yapar. Batılılaşma ile geleneksel kalma arasında kalan aileler, çoğunlukla buralarda yaşamaktadır. Çocuklarını eğitmekte daha istekli olan kişilerin yaşadığı konak aileleri, toplumun diğer kesimlerine göre imkânları iyi olanlardır. Çocuklarına mürebbiyeler tutan, onları özel

okullara gönderen, onların eğitimi için fedakârlık yapan anne ve babalar bu yerlerde yaşayan bireylerdir.

Hüseyin Rahmi, romanı bir eğitim aracı olarak kullanır. Eserlerinde çocuk yetiştirmek için anne ve babanın yapması gerekenlere değinir. Çocukları yetiştirmenin, onları dünyaya getirmekle bitmediğini; asıl işin, bundan sonra başladığını söyler. Çocuklarının yetiştirmek için herhangi bir şey yapmayan, onları sokakla baş başa bırakarak uygunsuz davranışlar kazanmasına neden olan anneleri ise hayli eleştirir.

Köylerde yaşayan ailelerin çocuklarını eğitmek için, daha az imkâna sahip olması; eğitim kurumlarının ve öğretmenlerin yetersizliği nedeniyle, buralarda yetişen çocukların aileleri tarafından konaklar evlatlık verildiğini dile getirir. Bazen bu şekilde olan karakterleri, romanın başkahramanı (Muhabbet Tilsımı-Ali Bekir) yapar. Başka şekilde de konaklara evlâtlık olarak gelen kişilerin de, ailenin bir üyesi olarak eğitildiğini, öz çocuklarından ayrılmadığını söyler.

Hüseyin Rahmi, yaşadığı dönemde çocukların mahalle mekteplerinde ilk eğitimlerine dini eğitimle başladığını yazar. Çoğu kişinin, yıllardan beri değişmeyen eğitim sisteminden dolayı, Besmele ile başladığı bu eğitimi; ancak Besmele ile bitirdiğini söyleyerek, eleştiri yapma ihtiyacı hisseder. Çocukların ezberci bir anlayışla yetiştirilmesinin, bu gibi sonuçlar doğurduğunu anlatmak için konuyu bu şekilde kaleme alarak, anlatmak istemektedir.

Toplumdaki düzensizliklerin, zamanında iyi eğitim almamış bireylerin çabalarıyla ortaya çıktığına değinen yazar; böyle kişilerin ortaya koyduğu davranışların nedenine bakıldığında ise açlık, sefalet, toplumsal adaletsizlik gibi durumların görüleceğini dile getirir. O, bireylerin düştüğü bu durumu psikolojik tahliller yaparak anlatır. Bu yönüyle de, sürekli toplum içinde olduğunu gösterir.

İyi eğitim almış bireylerin, bazen yanlış davranışlar sergileyebildiğini, batıl inançlara sahip olduğunu, kötülöklere bulaştığını anlatır. Yazar, burada eğitilmiş olan kişilerin, iyi karakterde olacağını anlatma çabası içinde olmaz. Eğitimin, kişilerin iyi ya da kötü olmasına etki etmediğini; ancak, içlerindeki iyiliği ortaya çıkarmada önemli bir işlevi bulunduğunu belirtir.

Sonuç olarak; Hüseyin Rahmi Gürpınar, eserlerinde eğitim konusunu yaşadığı dönemin genel anlayışıyla anlatır. Toplumdaki aksaklıkların ortaya çıkmasında eğitimsizliğin yerine değinir. Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak, Cumhuriyet'in ilk dönemlerine kadar toplumun eğitim konusunda geçirdiği değişimleri, eserlerinde işler. Toplumun kültür, eğitim ve sosyal açıdan daha iyi seviyeye gelmesi için; kendinden önceki ve çağdaşı yazarlar gibi, yaşamı boyunca kalemini kullanarak haklı mücadelesini sürdürmüştür.

KAYNAKLAR

- AĞCA, H. (1993). *Ailede Eğitim*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- AKSOY, İ. (2011). Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, s. 11-19.
- AKTAŞ, Ş. (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yayınları, İstanbul.
- AKYÜZ, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- AKYÜZ, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- BANARLI, N. S. (2001) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara.
- ÇETİN, N. (2007). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi*, Ankara.
- ENGİNÜN, İ. (1992). *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İ. (2000). *Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim, Araştırmalar ve Belgeler*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları,
- ESEN, N. (1997). *Türk Romanında Aile Kurumu 1870- 1970*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GÖÇGÜN, Ö. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÖÇGÜN, Ö. (1993). *Hüseyin Rahmi Gürpınar Ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜRPINAR, H. R. (1960). *Mürebbiye*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1964). *Son Arzu*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1965). *Metres*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1965). *Tesadüf*, Atlas Kitabevi, İstanbul.

- GÜRPINAR, H. R. (1966). *Mezarından Kalkan Şehid*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1966.
- GÜRPINAR, H. R. (1968). *İnsanlar Önce Maymun mu idi?*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1968). *Kokotlar Mektebi*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1969). *Deli Filozof*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1969). *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1969). *Muhabbet Tilsımı*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1970). *Dirilen İskelet*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1970). *Hayattan Sahifeler*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1971). *Şıpsevdi*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1971). *Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1971.
- GÜRPINAR, H. R. (1971). *Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1971). *Mutallaka (Boşanmış Kadın)*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1971). *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1972). *Ayine Şık*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1972). *Bir Muadele-i Sevda (Aşk Batağı)*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1972). *Kesik Baş*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1972). *Ben Deli miyim?*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1972). *Sevda Peşinde*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *İffet*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Cehennemlik*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Eşkiya İninde*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Hakka Sığındık*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Kaderin Cilvesi (Başımıza Gelenler)*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Namuslu Kokotlar*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Nimetşinas*, Atlas Kitabevi, İstanbul.

- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Ölümler Yaşıyor mu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Tebessüm-i Elem*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1973). *Toraman*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Utanmaz Adam*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Billur Kalb*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Can Pazarı*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Gulyabani*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Tutuşmuş Gönüller*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1975). *Efsuncu Baba*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1975.
- GÜRPINAR, H. R. (1975). *Şeytan İşi*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1976). *Cadı*, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, H. R. (1976). *Gönül Bir Yel Değirmenidir, Sevda Öğütür*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1976.
- GÜZELCE, I. (2006). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve kadın Eğitimi Unsuru*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
İstanbul.
- KAPLAN, M. (1998). *Hüseyin Rahmi'nin Üslubu ve Hayat Görüşü*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, M. (1997). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Asli Tipler, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARAŞAH, E. (2009). *Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- KAYA, Ö. Ö. (2007). *Rıfat Ilgaz'ın Eserlerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KAYGANA, M. (2008). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919–1944 Yılları Arasındaki Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KOŞAR, E. (2005). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Bâtıl İnançlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KUDRET, C. (2004). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2, 1911-1922 Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar*, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.

- KUL, N. (2009). *Ahmed Midhat Efendi'nin Roman ve Hikâyelerinde Eğitim Aracı Olarak Edebiyat: Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitimi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KURNAZ, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, MEB Yayınları, Ankara.
- MORAN, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NACİ, F. (2000). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınları, İstanbul 2000.
- NACİ, F. (2007). *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- OKAY, O. (2008). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖZER, F. F. (2007). *Ziya Gökalp'in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- SERDAR, A. (2007). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Ahlak Sorunsalı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TANPINAR, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Basımevi, İstanbul 1988.
- TANPINAR, A. H. (1998). *Romana ve Romancıya Dair Notlar III, Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- TANRIKULU, A. (1974). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Toker Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, M. (2003). *Roman Sanatı I*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TOKER, Ş. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- YALÇIN, A. (2002). *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YAVUZER, H. (2003). *Çocuk Eğitimi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- YILMAZ, D. (1996). *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- YILMAZ, E. *Türk Edebiyatında Kadın Öğretmen Tipler*, *Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 14, s. 240-251
- YÜCEBAŞ, H. (1964). *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi*, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

ADI: YUSUF
SOYADI: ÇELİK
DOĞUM TARİHİ: 07.04.1984
DOĞUM YERİ: ERCİŞ
İLKÖĞRETİM: ERCİŞ ERKEK YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE
OKULU
ORTAÖĞRETİM: ESKİŞEHİR H. AHMET KANATLI LİSESİ
LİSANS: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM
FAKÜLTESİ TÜRKÇE EĞİTİMİ BÖLÜMÜ